

HET LAND VAN NEVELE

JUNI
2009

JAARGANG
XL

AFLEVERING
2

Verantwoordelijke uitgever: J. LUYSSAERT, Veldestraat 26, 9850 Merendree

INHOUD

Jan Luyssaert	
Rosalie Loveling werd 175 jaar geleden geboren te Nevele	3
André Stevens	
Vier gebroeders trekken ten strijde, de familie Goedertier uit Landegem	10
Gilbert Van Steenkiste	
Heiligenverering in Zeveen	17
Willy Joos	
Henri Blomme: 'een wedergeboren Icarus...?'	34
Paul Huys	
Van een Landegemse nep-doop in 1775	47
Paul Huys	
Over turfsteken in Vinkt en Zeveren in het tweede kwart van de 18 ^e eeuw	51
Jan Luyssaert	
Het gasthuis, het penitentenklooster en de paterij van Nevele	56
Paul Huys	
De parlementaire scholenenquête van 1880 betreffende het kanton Nevele met het proces-verbaal van de getuigenissen over het eerste jaar van de schoolstrijd	70
Verslagen	109

ROSALIE LOVELING WERD 175 JAAR GELEDEN GEBOREN TE NEVELE

Rosalie Loveling is de tweede dochter uit het huwelijk van Marie Comparé met Herman Anton Loveling. Haar oudere zuster Pauline werd later de moeder van Cyriel Buysse, Virginie was haar jongere zuster. Marie Comparé was een eerste keer getrouwd geweest met Jacques Fredericq en uit dat huwelijk werden zes kinderen geboren. Zeven jaar na het overlijden van haar eerste man trouwde ze op 6 juni 1831 te Nevele met Herman Anton Loveling, afkomstig van het Noord-Duitse stadje Papenburg.

Over hun moeder schreef Virginie Loveling in haar *Biografie*¹:

“Mijn moeder was een zeer ontwikkelde vrouw, die de Franse filosofen grondig kende, gaarne Voltaire en Rousseau - en ook Cats - citeerde, uit welke schrijvers zij veel van buiten wist. (...) Zij was een grote bewonderaarster van de natuur en leerde ons vooral bescherming der dieren en eerbied voor de veldvruchten.”

Over hun vader herinnerde zij zich:

“Mijn vader had nagenoeg al de voornaamste talen van Europa grondig geleerd en was een groot liefhebber van boeken. (...) Hij leerde Rosalie en mij alle dagen Hoogduits lezen, van toen ik nauwelijks mijn letters kende.”

Rosalie en Virginie gingen nooit naar school tenzij om te leren spellen. Hun vader vond dat de *meesteressen, drie kwezeltjes, stoeltjeszester in de kerk*, die toen het onderwijs aan meisjes verstrekten, zelf onkundig waren. En, omdat vader Loveling de scholen in het dorp onvoldoende achtte om er zijn drie dochters naar toe te sturen, deed hij een beroep op de nieuwe Nevelse onderwijzer De Booser² om driemaal per week in zijn huis aan de meisjes van 11 tot 12 uur les te geven.

Reeds in hun prille kindertijd maakten Rosalie en haar jongere zus Virginie versjes. “Alles wat in huis omging, elke gebeurtenis in het dorp, werd dade-

---

¹ Virginie Loveling, *Herinneringen* (bijeengebracht en ingeleid door Antonin van Elslander), Hasselt, 1967, p. 5-25.

² Charles De Booser (°Deinze 25-05-1813 †Nevele 22-02-1890) werd op 1 maart 1843 tot gemeenteonderwijzer benoemd en nam o.m. als gevolg van de schoolstrijd op 1 oktober 1879 ontslag.

lijk op rijm gesteld en meestal met behulp van een bakje met waterverfklompjes geïllustreerd.”

Pauline en Rosalie begonnen op de leeftijd van respectievelijk twaalf en tien jaar een eigen krant te schrijven. Pauline schreef *De Nevelaar* en Rosalie *De Vaderlander*. Deze enkele blaadjes bevatten het nieuws van de dag en verschenen drie keer per week op één enkel exemplaar dat door hun halfzuster Sophie Fredericq voor vijf centiem per exemplaar werd gekocht. In de bibliotheek van hun vader vonden en lazen ze gretig werken uit de Nederlandse literatuur. Zo kenden ze *Bloemen mijner Lente* van K.L. Ledeganck van buiten. Ze lazen ook Tollens, De Reinaertbewerking van Jan Frans Willems en begonnen weldra zelf versjes te schrijven.

Na het plotse overlijden van Herman Loveling - Rosalie was toen twaalf jaar - vertrok Marie Comparé naar Gent en nam er met haar dochters Pauline, Rosalie en Virginie haar intrek bij haar zoon Cesar Fredericq. In het huis van Cesar kwamen iedere zaterdag interessante progressieve en antikerikale intellectuelen in een discussiekring samen. En toen ze enkele jaren later naar Nevele terugkeerden, waren Rosalie en Virginie vrijzinnigen geworden die in het landelijke Nevele hun stadsleven voortzetten zonder eigenlijk contact met de plaatselijke bevolking.

Nog in Gent leerden de meisjes toneel kennen. In 1847 had de familie een abonnement op de toneelvertoningen van de maatschappij *Broedermin en Taalijver*.

Hier in Gent kreeg Rosalie les van mevrouw Huet, een gediplomeerde onderwijzeres.

Vooraf tijdens hun verblijf in Gent verruimden ze hun literaire horizon door de lectuur van de Franse classici, de Duitse romantici, Byron, Heine, Anderson en Claus Groth.

Na hun kinderversjes schreven ze vanaf 1853 hun eerste gedichten. En vanaf 1855 behoorden ze tot de vaste medewerkers aan het *Nederduitsch Letterkundig Jaerboekje* van Frans Rens en publiceerden ze in *De Eendragt*, *De Vlaemsche School*, het *Nederduitsch Tijdschrift*, *De Toekomst* en het *Nederlandsch Museum*. Bijna altijd publiceerden zij hun verzen samen in hetzelfde tijdschrift, ieder één gedicht. Deze gedichten zijn voorlopig hun enige vorm van literair werk. Vermoedelijk pas in 1865 zijn ze novellen gaan schrijven.

Rosalie en Virginie hadden veel poëzie gelezen voordat ze zelf begonnen te dichten en toch volgden ze hun voorbeelden niet slaafs na. Hun gedichten waren opvallend anders. Ze waren een nieuw geluid in de Nederlandse literatuur en vertalingen verschenen in het Frans, Engels en het Duits.

Hoe de gezusters ertoe gekomen zijn ook proza te schrijven vertelt Virginie in haar *Biografie*:

“Eens gebeurde er iets potsierlijks in onze onmiddellijke omgeving. Sophie, Rosalie en ik kwamen op de inval het wedervaren elk afzonderlijk voor de pret te behandelen. Mijn stuk was door en door slecht, het hing niet samen; dat van Sophie was lang en uiteenlopend, en bleef onafgewerkt, maar dat van Rosalie was merkwaardig als eerste proeve, goed van evenredigheid en zo literair als zij er ooit een heeft geschreven later. Het heette *De eerste opvoeding* en is om bijzondere redenen nooit uitgegeven. Maar de bron was ontsprongen en van nu voortaan oefenden wij ons.”

In 1874 verscheen hun eerste bundel *Novellen*. In de laatste winter voor haar dood schreef Rosalie *Mijnheer Damman*, *Juffrouw Leocadie Stevens* en reeds doodziek *Pô en Paoletto*.

In de brieven van Virginie en Rosalie Loveling kunnen we bijna van dag tot dag het verloop van de ziekte van Rosalie volgen³.

Rosalie sprak voor de eerste keer over haar ziekte in een brief van 25 juli 1874, geschreven aan haar neef Paul Fredericq⁴:

“Gij weet dat ik eenigen tijd ziek in Gent ben geweest. Het gaet niet beter met mij, en Léon⁵ heeft mij aangeraden er toekomende week op nieuw eenige dagen te gaan doorbrengen, opdat Mr. Boddaert⁶ van mijnen toestand zou kunnen oordeelen. Ik heb zeer veel pijn en ongemakken en zie niet hoe ik ze kan kwijt geraken. Ik hoop dat ik er

---

³ A. van Elslander en A. M. Musschoot, Correspondentie van de gezusters Loveling. Brieven van en aan Paul Fredericq I, in *Mededelingen van het Cyriel Buysse Genootschap*, aflevering 9, Gent, 1993, p. 67-175.

⁴ Deze brief met de verklarende noten heb ik overgenomen uit J. Van de Castele, Nevelse brieven van de gezusters Loveling, in *Het Land van Nevele*, jg. 9 (1978), afl. 1, p. 19-31.

⁵ Leon Fredericq (1851-1935), professor in de medische wetenschappen aan de universiteit van Luik, broer van Paul.

⁶ Dr. Boddaert was de Gentse professor die Rosalie in behandeling had.

aan gewoon zal worden, en wat het gevaar betreft, daar bekreun in mij weinig om: c'est l'affaire de la blanchisseuse⁷.

En dat het met haar gezondheid echt niet goed ging, lezen we nog een beetje verder in diezelfde brief:

“Wij zijn voor veertien dagen met de drie jugen per rijtuig naar den Kranepoel⁸ geweest. De anderen zijn er rond gegaan, ik ben blijven zitten. Het was iets nieuws daar gansch alleen te zijn (...) Hoe weinig was het dan te voorzien dat de vrolijkste van heel de bende, de eerste zou geweest zijn om het af te leggen, gelijk de Hollanders schrijven...”

Op 16 september 1874 schrijft Virginie Loveling aan haar neef Paul Fredericq:

“Zeg aan Papa dat tante Rosalie heel veel gebeterd was, als ik te huis kwam maar nu sedert gisteren weder wat verslecht is. Zij heeft geen- en appetijt, slechte droomen en zweet heel veel.”

En het gaat verder op en af met de gezondheid van Rosalie. Getuige een fragment uit een brief van Virginie, gedateerd Nevele, 16 oktober 1874:

“Tante Rosalie is, en somme⁹, gebeterd, maar heeft nog erge poozen¹⁰ en slechte nachten, voor het oogenblik ligt zij weder te bed; maar als gij dezen brief ontvangt, is het wel mogelijk dat zij weder goed zal zijn.”

Een maand later op 16 november 1874 gaat het weer bergaf:

“Gij zult met spijt vernomen hebben dat tante Rosalie zeer ziek is en te bed ligt. Zij was zoo veel gebeterd dat zij zelfs hare gewone bezigheden hernomen had, nu is het op nieuw al verslecht, vandaag schijnt zij echter minder afgemat dan de voorgaande dagen.”

---

⁷ Vrij vertaald betekent dit ‘het is de moeite niet waard, het is onbenullig’.

⁸ De Kranepoel te Aalter-Bellem was een geliefkoosd recreatieoord van de familie Fredericq, Loveling, Buysse. Er werd ook in die poel gezwommen.

⁹ Frans *en somme* ‘alles samen genomen’.

¹⁰ Poos, poze ‘ogenblik, moment’.

Op 15 december 1874:

“Tante Rosalie stelt het altijd gelijk: soms wat beter, dan wat slechter, maar kan toch ondertusschen van goede oogenblikken gebruik maken om de moedertaal te beoefenen.”

De toestand van Rosalie verslechterde steeds, zoals blijkt uit een brief van Virginie van 21 maart 1875:

“Hier gaat het zeer slecht. Tante Rosalie is sedert het begin van Maart heel en gansch ziek. Léon komt nog al dikwijls, uw Papa is ook eens geweest. Het is heel erg.”

En dan komt de droeve mare in de brief van Virginie van 4 mei 1875:

“Rosalie is heden om half twee ure gestorven zij heeft verschrikkelijk geleden.

Ik moet veel brieven schrijven en heb zeer weinig tijd. Ik en de meid waren alleen bij haar en waren zo overstelpt van medelijden en droefheid bij het zicht van al dat lijden dat het eerste gevoel een gevoel van verzachting was, thans eerst voel ik al het schrikkelijke van dit verlies, dat niets mij zal kunnen vergoeden.

Zij zal waarschijnlijk te Gent begraven worden, dit is ten minste haar wensch en ik hoop wel dat hij zal uitgevoerd worden.”

In een lange brief van 11 mei 1875 aan haar neef Paul Fredericq verhaalt Virginie Loveling omstandig de laatste uren van haar zuster Rosalie. Die brief werd integraal gepubliceerd door Jozef Van de Castelee¹¹. Wij citeren hier de belangrijkste passages:

“Zij wist goed dat zij stierf: het is de agonie, die begint, zei zij ’s morgens, en later: ik zie u niet meer! Zij hield mijne hand vast, de vensters stonden wijd open, ik zat alleen aan haar bed met de meid, het was een warme meinacht, wij hoorden de nachtegaal en de kikvorschen in de verte: nu wil ik niet meer roeren, zei zij, en daar het woord agonie altijd terugkwam op hare lippen, vroeg de meid wat dat zeggen wilde “sterven, Mietje” zei zij. (...) In eens hield zij op van spreken, haar hart stond stil en zij ademde niet meer, een halve minuut te voor had zij gezegd “geen vreemde menschen bij mij.”

---

¹¹ J. Van de Castelee, Nevelse brieven van de gezusters Loveling, in *Het Land van Nevele*, jg. 9 (1978), afl. 1, p. 23-24.

Het verlies van zijn tante Rosalie treft Paul Fredericq heel erg; in een brief van 5 mei 1875 aan zijn grootmoeder Marie Comparé en zijn tante Virginie schrijft hij:

“Ik vind geenen troost voor het ongeluk, dat ons allen treft. Als iemand voor zijnen tijd sterft en in de wereld zoo nuttig en zoo noodig was als Tante Rosalie, is er wel geen troost.”

Rosalie Loveling werd begraven op het kerkhof van Sint-Amandsberg op 7 mei 1875 *ten 4 uren namiddag*, verder vermeldt de rouwbrief: “*Een lijkdienst zal geschieden in de kerk van Nevele op donderdag 20 mei 1875 ten 10 uren voormiddag*”. Dat er bij haar overlijden door de familieleden over de keuze van het kerkhof gesproken werd, vernemen we uit een brief van Hélène, geschreven op 5 mei 1875 aan haar broer Paul Fredericq¹² (vertaling uit het Frans):

“Tante Rosalie heeft gevraagd begraven te worden te Gent en daar Grootmoeder (d.i. Marie Comparé J.L.) en de Buysse (d.i. Louis Buysse en Pauline Loveling J.L.) zich verzet hebben tegen het Geuzenkerkhof¹³, werd ze vrijdag begraven op het kerkhof van Sint-Amandsberg.”

Jozef Van de Castele¹⁴ vraagt zich af of zo’n begrafenis toen een uiting was van vrijzinnigheid. Ook notaris Bernard Dierick, tegenkandidaat van burgemeester Léonce Mulle de Terschueren, en Adolphe Schatteman¹⁵, opvolger van Mulle de Terschueren, werden op een dergelijke manier begraven: eerst de begrafenis op het kerkhof en veertien dagen later een lijkdienst in de kerk in afwezigheid van het lijk.

---

¹² J. Van de Castele, Nevelse brieven van de gezusters Loveling, in *Het Land van Nevele*, jg. 9 (1978), afl. 1, p. 28.

¹³ In 1872 heeft het liberale Gents Stadsbestuur een stedelijk kerkhof opengesteld aan de Palinghuizen. De geestelijkheid werkte er de begrafenissen tegen omdat het geen gewijd kerkhof was. Te Gent werd dat nieuw kerkhof in de katholieke volksmond *geuzenkerkhof* genoemd.

¹⁴ J. Van de Castele, Nevelse brieven van de gezusters Loveling, in *Het Land van Nevele*, jg. 9 (1978), afl. 1, p. 27-28.

¹⁵ Over A. Schatteman, zie J. Van de Castele, Adèle Charlotte Fobe, de Nevelse vriendin van Virginie Loveling, in *Het Land van Nevele*, jg. 4 (1973), afl. 1, p. 35-52.

Met Rosalie overleed veel te vroeg, op 41-jarige leeftijd, de oudste van de 'Nevelse Nachtegalen'.

Jan Luyssaert
Merendree

Geraadpleegde werken

M. Basse, *Het aandeel van de vrouw in de Nederlandsche Letterkunde*, Gent, 1921, deel 2, p. 73-220.

L. Stynen, *Rosalie en Virginie. Leven en werk van de gezusters Loveling*, Tielt, 1997.

J. Van de Castele, Nevelse brieven van de gezusters Loveling, in *Het Land van Nevele*, jg. 9 (1978), afl. 1, p. 19-31.

A. Van Elslander en A. M. Musschoot, correspondentie van de gezusters Loveling. Brieven van en aan Paul Fredericq I, in *Mededelingen van het Cyriel Buysse Genootschap*, aflevering 9, Gent, 1993, p. 67-175.

Virginie Loveling, *Herinneringen* (bijeengebracht en ingeleid door Antonin van Elslander), Hasselt, 1967, p. 5-25.

Rosalie en Virginie Loveling, *Niets is ons onbeduidend* (verzameld en ingeleid door A. van Elslander), Hasselt, 1973.

VIJF BROEDERS TREKKEN TEN STRIJDE, DE FAMILIE GOEDERTIER UIT LANDEGEM

Op 4 januari 1844 wordt te Nazareth August Goedertier geboren. Na zijn huwelijk te Eke op 1 oktober 1874 met Maria Eugenia Bekaert (°Eke 14 december 1848) vestigt hij zich in zijn geboortedorp. Het gezin bestaat uit zes kinderen die allen het levenslicht zagen in Nazareth: Karel Raymond (°Nazareth 14-11-1879), Isidoor (°Nazareth 10-01-1881), Maria Leontina (°Nazareth 04-07-1883), Leons (°Nazareth 22-12-1889), Alfons Aloïs (°Nazareth 07-06-1893) en Alfons Jan (°Nazareth 26-12-1895).

Op 19 januari 1911 trekt August met zijn gezin naar Landegem en woont er in de Moorstraat nr. 1. Volgens het bevolkingsregister van 1910 bestond het gezin uit volgende leden:

1. Goedertier August, °Nazareth 4-1-1844, landbouwer, gehuwd te Eke met nr. 2 op 1-10-1874 en naar Landegem gekomen op 19-1-1911.
2. Bekaert Maria Eugenia, °Eke 14-12-1848 †Landegem 6-7-1917.
3. Goedertier Karel Raymond, °Nazareth 14-11-1879.
4. Goedertier Isidoor, °Nazareth 10-1-1881.
5. Goedertier Maria Leontina, °Nazareth 4-7-1883 gehuwd te Landegem met Buysse Julius Karel op 4-2-1914, ze vestigen zich in Moorstraat nr. 6.
6. Goedertier Leons, °Nazareth 22-12-1889, gehuwd te Landegem op 29-1-1913 met De Wispelaere Irma, vertrokken naar Meigem, Bergstraat 9 op 5-2-1913.
7. Goedertier Alfons Aloïs, °Nazareth 7-6-1893, gehuwd met Hozemont Maria Valeria in 1919.
8. Goedertier Alfons Jan, °Nazareth 26-12-1895.
9. Claerhout Maria Valentina, °Merendree 3-9-1888, landbouwster, gehuwd met Goedertier Felix te Nazareth op 26-1-1910 en kwam eveneens in Landegem wonen op 11-7-1919.
10. Goedertier Marie Mathilde, °Nazareth 2-10-1910.
11. Goedertier Magdalena Sylvia, °Nazareth 31-10-1911.
12. Goedertier Irma Anna, °Nazareth 27-5-1917.
13. Goedertier Clarisse Alice, °Nazareth 6-4-1919.
14. Goedertier Felix Constantin, °Nazareth 10-2-1886, gehuwd met nr. 9, komende van Nazareth op 13-10-1919.
15. Goedertier Leontina Maria Philomena, °Landegem 12-3-1921.
16. Geiregat Jan Baptist, °Nazareth 27-6-1853, knecht.

De oorlogsjaren breken aan en Maria Eugenia en August zien vier van hun vijf zonen zowaar verdwijnen in de wereldbrand die heel Europa overheerste. Tijdens die oorlog overleed Maria Eugenia Bekaert te Landegem op 6 juli 1917 op 69-jarige leeftijd.

De soldaten Goedertier

Goedertier Alfons Aloïs werd in 1913 en 1914 vrijgesteld wegens broederdienst maar was toch soldaat gedurende de oorlog 1914-1918. Daar zijn naam niet in de lijst van de gemobiliseerden staat, is hij vermoedelijk als vrijwilliger naar het leger getrokken. Hij trouwde in 1919 te Landegem met Maria Valeria Hozemont (°Landegem 10-03-1886) en vestigde zich in 1922 in Drogen.

Goedertier Alfons Jan (de jongste van de zonen) was soldaat bij het 4DA en had het militienummer 1113. Hij was van de lichterding 1915 die echter niet meer kon opgeroepen worden daar ons land toen reeds bezet was door de Duitsers. De meeste dienstplichtigen uit die periode hebben dan hun dienstperiode vervuld na de oorlog als lid van wat men het mobilisatieleger of bezettingsleger noemde. Wij vinden hem terug in het mobilisatieleger van 1919. Zijn dienst eindigde op 19 augustus 1919. Hij verliet Landegem om zich te Drogen-Baarle te vestigen op 1 mei 1922 waar hij op 14 oktober 1928 overlijdt.

Goedertier Isidoor was reeds soldaat geweest in het Belgische leger van de lichterding 1901 met het militienummer 11617. Tijdens de oorlogsperiode verliet hij de gemeente en kwam in Frankrijk terecht waar hij als soldaat bij het Franse leger actief was vanaf 12 maart 1917. Wij vinden hem daar terug bij het “Korps der krijgsgevangenen” waar hij zich als vrijwilliger moet bij aangesloten hebben!

Militaire loopbaan van Leons Goedertier

Aan de hand van foto's en briefkaarten kan de militaire loopbaan van Leons Goedertier gereconstrueerd worden.

Leons Goedertier¹ was van de lichterding 1909 maar werd niet in Landegem opgeroepen daar hij op 5 februari 1913 huwde met Irma de Wispelaere en naar Meigem verhuisde.

Als jonggehuwde trok hij vanuit Meigem ten strijde als ruiter 1^e klasse bij de Eerste Jagers te Paard. Op 4 september 1919 kwam er een einde aan zijn militaire activiteiten maar niet aan zijn zoektocht naar een stabiel leven. Hij emigreerde naar de Franse stad Nogent-sur-Seine waar nog enkele van zijn kinderen werden geboren. Hij kwam rond 1944 terug naar Landegem en stierf er op 19-8-1969. Een van zijn kinderen André Goedertier (°Nogent-sur-Seine 16-07-1922) woonde in de Dennendreef te Landegem en is te Gent overleden op 28 februari 2008. Hij was de vader van Orienda Goedertier die de foto's en familiedocumenten ter beschikking stelde.

Leons staat links op de foto. De foto is ongetwijfeld gemaakt vóór de oorlog toen hij als soldaat van de lichterding 1909 zijn legerdienst vervulde. (Foto Orienda Goedertier).

Eind september of begin augustus was Leons krijgsgevangen genomen en verbleef hij in Lier. Op 13 augustus 1914 schreef hij vanuit Lier een bericht aan zijn vrouw en familie. De brief werd te Nevele ontvangen op 14 augustus 1914 en bevatte een foto.

Rechts op die foto staat Leons met onbekende medegevangenen. De foto werd genomen door George Peeters, *Lichtteekenaar*, Antwerp Straat 11 Lier.

Blijkbaar verbleven de militairen tijdelijk te Lier waar ze af en toe herstellingswerken aan de wegen uitvoerden en hun verder lot afwachtten. Een identieke foto en tekst stuurde Leons naar zijn ouders te Landegem.

---

¹ Dit relaas is samengesteld op basis van de familiedocumenten ons ter beschikking gesteld door Orienda Goedertier.

Krijgsgevangene in Soltau (Duitsland)

Op 23 april 1915 stuurde het *Agence Belge de renseignements pour les prisonniers de guerre sous le patronage de la Croix Rouge de Belgique* uit Brussel volgend bericht aan de familie van Goedertier Leonce Meygem Deynze: “Wij hebben nieuws van M. Goedertier Leonce. Hij is in Duitsland, als krijgsgevangen. Zijn adres is Soltau II – 66B. Hij verlangt nieuws”. Dit krijgsgevangenenkamp Soltau II-66b lag bij Hannover in Duitsland.

Groepsfoto van 1915 van de krijgsgevangenen in Soltau met o.m. Leons Goedertier.
(photogr. F Eilers, Edewecht i / Oldbg 1915).

Op 13 juni 1915 stuurde zijn echtgenote Irma De Wispelaere hem een foto waarop ze staat afgebeeld met haar drie kinderen; hij ontving die foto in Soltau op 4 juli 1915. De foto was geadresseerd aan *mr Leonce Goedertier - durch die postfachstellen der b66 Kommandatur Soltau – Lager Edewecht*. De kaart draagt geen officiële poststempels en werd dus vermoedelijk via militaire post ter bestemming gebracht.

Op 7 februari 1916 stuurde Martha De Wispelaere Henegouwenstraat nr. 12 Gent opnieuw een foto aan haar man Léonce Goedertier *Kriegsgefangenenlager Soltau (Edewecht) – Barrak 3/7 S21 Deutschland*.

Hierop antwoordde Leons op 18 maart 1916. Hij stuurde vanuit Soltau een foto aan zijn vrouw Irma De Wispelaere die in Gent (Henegouwstraat nr. 12) woonde. De kaart werd te Gent ontvangen op 21 maart 1916. Een gelijkaardige

foto stuurde hij op 16 juni 1916 als krijgsgevangene te Soltau naar zijn familielid Martha De Wispelaere in de Henegouwstraat 12 te Gent. Leons staat rechts op de foto samen met een onbekende (photogr. F Eilers , Edewecht i/ Oldbg 1915).

Op 1 april 1917 ontving Leons van zijn broer Oscar Goedertier een kaartje met foto. De tekst is afgestempeld met *Vu: à la censure* (gezien door de censuur).

Het eigenaardige van deze kaart ligt erin dat ze van een broer van Leons komt die Oscar heet maar uit de bevolkingsregisters blijkt dat geen van zijn broers Oscar heette. Maar aangezien de foto een Belgische soldaat afbeeldt is het vermoedelijk Alfons Aloïs of Alfons Jan die als roepnaam Oscar had. Karel Raymond was geen militair en Isodoor was in dienst in het Franse leger.

Op 23 augustus 1918 ontving Leons in Soltau een foto van zijn kinderen. De foto verstuurd op 17 augustus 1918 en afgestempeld door de *Postüberwachungsstelle 33* en gericht aan *M Goedertier Leonce – Corps de transport Z3114 Hannover Deutschland Soltau 3114*; vermoedelijk was zijn regi-

stratienummer in Soltau 3114. De afzender was M Pr. Haeck Merendree Durme.

Vermoedelijk was die foto bij Pr. Haeck genomen en vandaar verstuurd.

Na de wapenstilstand op 11 november 1918 was voor Leons het militaire leven nog niet afgelopen want op 26 januari 1919 maakte hij deel uit van het Belgische mobilisatieleger in Duitsland. Van hieruit stuurde hij een foto naar huis. Leons zit op de eerste rij rechts.

Eretekens

Omwille van zijn verdiensten voor het Vaderland ontving Leons Goedertier verscheidene eretekens. Door de gemeenteraad van Landegem werd in zitting van 6 september 1952 in samenwerking met het bestuur van de Nationale Strijdersbond van België, afdeling Landegem, *besloten aan de oud-strijder, lid van de NSB, de heer Goedertier Leonce geboren te Nazareth 22 december 1889 te begiftigen met volgende eretekens: herinneringsmedaille 1914-1918, overwinningsmedaille 1914-1918 en medaille van de Yser. Gedaan te Landegem de 11 november 1955*

Namens het Schepencollege

Op bevel: De Gemeentesecretaris: G. Opdecam

De Burgemeester en Schepenen:

THoofst Augustinus, Faseur Rénatus, Van Lierde Clara

Op 21 juni 1963 ontvangt Leonce Goedertier, uit handen van burgemeester Maurice Brackeneer, bij besluit nr. 9452 *De Herinneringsmedaille van de regering van zijne Majesteit Albert I.*

Bronnen:

Alle kaarten en foto's zijn eigendom van Orienda Goedertier. Orienda is in Landegem beter gekend als mama Orienda daar zij jarenlang opvangmoeder was voor heel wat Landegemse jonge telgen. Een activiteit die ze eind maart 2008 stopzette.

GAN, Landegem 1865

GAN, Bevolkingsregister Landegem van 1910.

André Stevens

Landegem

HEILIGENVERERING IN ZEVEREN¹

In de aloude Mechelse Catechismus die natuurlijk ook in Zeveren in gebruik was in de 19de eeuw en nog in de 20ste eeuw, lezen wij onder andere volgende vraag en antwoord:

V: Is het tegen de eer Gods, dat wij Heiligen eren of aanroepen?

A: Neen, want wij eren die niet als goden, maar als vrienden en die-naars van de waarachtige God.²

Onze voorouders kenden deze en vele andere vragen met antwoorden uit het hoofd. Dit was overigens een eis om tot het vormsel en/of het huwelijk toegelaten te worden.

Het eren en vereren van heiligen heeft een lange traditie met radicale tegenstanders en opmerkelijke voorstanders.

Toen het protestantisme ontstond in de 16de eeuw, als afscheuring van de katholieke kerk onder invloed van de kerkhervormers Maarten Luther in Duitsland, gevolgd door Calvijn en anderen, werd van meet af aan de heiligenverering in vraag gesteld. Het misbruik bij het verlenen van aflaten en vele andere zaken in de kerk werd gecontesteerd. Dit noemen wij gemeenzaam de Reformatie.

Eén van de gevolgen van die scheuring in de Westerse katholieke kerk (het protestantisme) was de beeldenstorm. Dit was de vernieling van heiligenbeelden en religieuze kunst. In onze streek waren in iedere parochie beeldenstormers aan het werk. Nadat ze in Gent lelijk hadden huisgehouden, kwamen ze afgezakt naar de streek van Deinze. Ook de kerk van Zeveren moest het ontgelden.

Zeveren was tijdens het grootste deel van de 16de eeuw zeer dun bevolkt ten gevolge van oorlog, verwoestingen en belegering door strijdende legers. De schaarse inwoners van Zeveren hebben zich niet verzet tegen de verwoestingen, mede ook door het feit dat één van de machtigste heren van Zeveren, namelijk de Heer van Gruuthuze, van de heerlijkheid Leie-

---

¹ Zie ook: J. Van Den Heuvel, Heiligenverering in Het Land van Nevele, in *Het Land van Nevele*, jg. 1983, afl. 1

² H. Lambrecht, *Beknopte verklaring van den Mechelsen Catechismus*, Uitgave 1882.

straete behoorde tot de nieuwe godsdienstrichting. Hij richtte zelf 'hagepreken' in op zijn domein, thans gekend als de Cauwenhoek. Hij werd later verbannen uit Vlaanderen.

Wij vonden geen verdere details over de vernieling door de beeldenstormers.

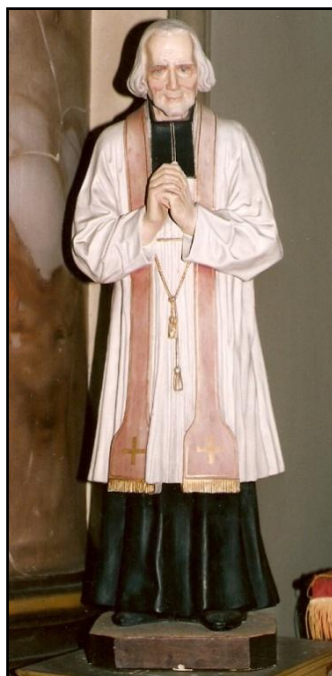
Een tweede ontheiliging had plaats bij de Franse Revolutie toen de pastoor van Zeveren, De Raedt, weigerde de eed tegen kerk en koning af te leggen, en de St.-Amanduskerk een tempel van de Rede werd.

Wij zullen verder in dit artikel de heiligenverering in Zeveren tijdens de 19de en 20ste eeuw bespreken.

Heiligenbeelden in de Kerk

H. Antonius Abt, op het altaar.
(Verzameling Gerarda Heyerick)

H. Pastoor van Ars (J.D. Vianney).
(Verzameling Gerarda Heyerick)

Vooraan aan het zijaltaar staat het beeld van de HK. Antonius abt, tweede patroon van de kerk. Het is een beeld in lindehout dat in het altaar is verwerkt. Het is uit de 19de eeuw en heeft een zekere kunstwaarde. Samen met het altaar werd het aangekocht op 22 oktober 1871.

Vóór het altaar staan de beelden van de H. Jozef en H. Jean Baptiste Vianney, pastoor van Ars.

Het beeld van de heilige Jozef werd in 1903 aangekocht bij Nisol, beeldhouwer in Eeklo voor 380 fr. Het is een beeld in gebakken steen.

De pastoor van Ars die in 1925 heilig werd verklaard, vond in pastoor Alberic Vanden Abeele een felle bewonderaar. Pastoor Vanden Abeele schonk het beeld van de heilige Jean Baptiste Vianney aan de kerk. Hij nam de stijl van de heilige over in haarsnit en kledij. Dit beeld werd gewijd op 5 april 1934.

Langs de rechterkant, tegen de zijgevel vinden wij aan de eerste pijler het beeld van Nikolaas van Tolentijn. Het werd na een omhaling in de kerk op 9 december 1934 gewijd.

Het tweede beeld is van de heilige Barbara. Het werd aangekocht bij beeldhouwer Balens uit Gent voor 85 fr. op 5 september 1906.

Aan de derde pijler vinden wij het beeld van de H. Amandus, patroon van de kerk en de parochie. Het werd gemaakt door beeldhouwer

*Beeld van H. Amandus.
(Verzameling Gerarda Heyerick)*

Janssens uit Nevele. Het beeld werd gewijd op 11 augustus 1892. Achteraan staat het beeld van de heilige Theresia van het kindje Jezus. Kort na haar heiligverklaring in 1928 schonk pastoor Stockman dit beeld aan de St.-Amanduskerk, het werd ingehuldigd op 19 november 1933. Er werden nog beelden van het H. Hart en Onze-Lieve-Vrouw geschonken in 1908 door de Markiezin de Chateler uit Brussel. Deze beelden, wellicht uit de 18de eeuw, werden in 1938 verkocht aan de firma Beyaert in Brugge.

*Beeld van O.L. Vrouw met Kind Jezus
(Verzameling Gerarda Heyerick)*

offerblok '*Ter eere van den heiligen Gerardus*'. Het is een gift van pastoor Alberic Vanden Abeele in 1935.

Langs de linkerzijde staat een beeld van Onze-Lieve-Vrouw met Jezus. Beiden dragen een zilveren kroon, geschonken door de Congreganisten. Eén van die kronen werd onlangs ontvreemd.

Aan de eerste pijler vinden wij het beeld van de volkshelige Antonius van Padua, met een aloude offerblok '*offer ter eere van den heiligen Antonius*'. Dit beeld werd voor 200 fr. aangekocht bij Theodoor Janssens in Nevele en ingewijd op 27 oktober 1898.

Franciscus van Assisie staat aan de tweede pijler. Pastoor Stockman betaalde er 90 fr. voor in september 1906 bij Boelens in Gent.

Achteraan vinden wij het beeld van de heilige Gerardus van Majela met

Heiligen in het koor

Toen de kerk helemaal opgekuist en verfraaid werd in 1937-1938 werden langs beide zijden in het koor, boven de aloude zitbanken, vier heiligen afgebeeld. Toen was het normaal dat alleen mannelijke heiligen de eer kregen om afgebeeld te worden. Nu zouden zeker ook vrouwelijke heiligen aan de beurt komen.

Pastoor Leon Braet heeft met ons tijdens de zeven catecheseweken die aan de plechtige communie en het Vormsel voorafgingen in 1937 en 1938 de motivering voor zijn keuze uitvoerig besproken.³

Langs de rechterzijde zien wij de volgende heiligen, van links naar rechts:

- H. Eligius, geknield, patroon van de landbouwers. Het merendeel van de parochianen waren landbouwers.
- H. Leo De Groote, rechtstaande, patroon van de pastoor Leon Braet.
- H. Antonius, geknield, aanroepen bij verloren voorwerpen. Velen hadden een speciale devotie voor deze heilige, zeker de godvruchtige vrouwen die veel gelden hebben geofferd bij het beeld.
- H. Benedictus, rechtstaande. De pastoor vereerde hem op een speciale manier omdat de devotie voor Benedictus aan de basis lag voor zijn roeping naar het priesterschap.

Langs de linkerkant vinden wij:

- H. Livinus, rechtstaande, voornaamste patroon van de stad Gent en tweede patroon van het bisdom Gent. Pastoor L. Braet was blijkbaar voorbestemd voor een hoge functie in de stad Gent. Deze verwachte promotie kan hij verschillende keren afwenden tot hij eindelijk het aalmoezenierschap van de gevangenis De Nieuwe Wandeling in Gent niet meer kan weigeren in 1941.
- H. Amandus, geknield. Uiteraard kon hij de patroon van de parochie niet voorbijgaan, beweerde hij.
- H. Bavo, rechtstaande. De patroon van het bisdom Gent. Deze heilige is voor zijn bekering (na zijn aanvankelijk buitensporig leven) zeer schatplichtig aan de H. Amandus.
- H. Isidoor, geknield. De voorstelling van Isidoor als landman, met een spade als attribuut wijst naar de eenvoudige levenswijze van deze heilige als eenvoudige landman. De pastoor meende dat de kleine boeren en de landbouwhelpers hem als hun patroon konden vieren.

---

³ De plechtige communicanten van 1937 waren: Roger De Keukelaer†, Maurice De Meyert†, Camiel Goemaer†, André Heyerick†, Germain Rooze, Roger Vaernewyck†, Jozef Verwilt, Simonne Christiaen†, Adrienne Corijn, Julienne De Coninck†, Madeleine Dhuygelaere† en Leona Heyerick†. Deze van 1938 waren: Alfons Corijn†, René Geiregat, Roger van Aalt†, René Van Laeken†, Gerard Vermeulen†, Gilbert Van Steenkiste en één meisje Ethel Blomme (van Antwerpen).

Bij de grondige aanpak van de schilderwerken in de kerk, onder pastoor P. Verstraeten, bleven deze acht schilderijen van de heiligen intact.

Relikwieën

De Sint-Amanduskerk in Zeveren bewaart vele relikwieën. Dit zijn resten of overblijfselen van heiligen. Wat ook van ver of dichtbij iets met die heiligen te maken had, wordt ook als relikwie aanzien.

Het zijn niet alleen de christenen die relikwieën vereren, ook in veel andere godsdiensten (o.a. Boeddhisme) zijn er relikwieën.

De katholieke kerk heeft steeds veel aandacht besteed aan de overblijfselen van martelaren vooral in de eerste eeuwen en nadien van alle heiligen. In de 16de eeuw heeft de Reformatie zich krachtadig verzet tegen de vereering van heiligen, dus zeker van relikwieën. De vrucht van de Reformatie is het protestantisme in al zijn vormen.

Het Concilie van Trente, gehouden als antwoord op de Reformatie, heeft het vereren van heiligen, inclusief relikwieën, gesteund en gemotiveerd.

Wij stellen vast dat het gebruik om relikwieën te vereren in de loop van de laatste eeuwen een wisselvallig succes kende.

Maar keren wij hier omtrent even terug naar onze oude Mechelse Catechismus.

V: Waarom vereren wij relikwieën?

A: Ten eerste: omdat het panden zijn en gedenktekens die ons van onze goede en groote vrienden zijn achtergelaten.

Ten tweede: omdat die lichamen tempels zijn geweest van de heilige Geest.

Ten derde: omdat zij werktuigen zijn geweest van alle deugden.

Ten vierde: omdat zij eens verheven zullen worden bij God.

Laten wij de toestand bekijken in Zeveren.

Van de volgende relikwieën die aanwezig zijn in de kerk van St.-Amandus werden attesten afgeleverd door de bisschop.

Datum	Door	Van
6 maart 1833	Mgr. Boussen	H. Kruis
30 juni 1872	Mgr. Bracq	H. Antonius abt
10 mei 1883	Mgr. Bracq	H. Maagd Maria H. Jozef H. Laurentius
9 oktober 1885	Mgr. Lambrecht	H. Antonius van Padua
5 juli 1907	Mgr. Stillemans	H. Eligius
5 juli 1907	Mgr. Stillemans	H. Franciscus van Assisie
29 april 1921	Mgr. Seghers	H. Gerardis Majela
2 oktober 1942	Mgr. Coppieters	H. Theresia van Kind Jezus
3 februari 1943	Mgr. Coppieters	H. Nicolas van Tolentijn
26 augustus 1947	Mgr. Coppieters	H. Coleta

Er zijn nog enkele relikwieën aanwezig zonder bisschoppelijke attesten, namelijk van de heiligen Donatus, Rochus en Aloysius.

Maar reeds in de 18de eeuw bezat Zeveren een relikwie van de heilige Amandus, geschonken door de bisschop van Gent, Th. Vandernoot.⁴

De zegening met een of andere relikwie was gedurende tientallen jaren na de hoogmis op zondagen en feestdagen een gebruik dat stand hield tot in de jaren zeventig van de 20ste eeuw.

Nu zegent de priester nog met de relikwie van de heilige Amandus na het Lof 's avonds op het feest van 'Sint-Amands zuster', de maandag na het feest van St.-Amandus op 6 februari.

We hebben de zegeningen met een of andere relikwie genoteerd voor het jaar 1900, dus ruim 100 jaar geleden.

De volgende relikwieën kwamen aan bod:

- 15 keer St.-Amandus
- 12 keer H. Kruis
- 10 keer O.L.-Vrouw
- 9 keer H. Barbara
- 5 keer H. Antonius abt
- 4 keer H. Rochus
- 3 keer H. Donatus
- 2 keer H. Jozef

Het kan niet ontkend worden dat de verering van heiligen en dus ook van hun relikwieën hier en daar uitgroeide tot bijgelovige praktijken.

De katholieke kerk heeft vanaf 1961 strenge regels gesteld bij het vereren van relikwieën.

Broederschappen

Een broederschap is een door een kerkelijke autoriteit opgerichte godsdienstige vereniging voor gelovigen onder toezicht van de bisschop. Men spreekt ook van een confrerie.

Een congregatie of godsdienstig genootschap werd veelal plaatselijk opgericht zonder bisschoppelijke tussenkomst.

---

⁴ Zie Contactblad K.G.K. Deinze nr. 1972.

Wij vonden sporen van veel broederschappen en congregaties in Zeveren. Van de vele broederschappen die in Zeveren werden opgericht is alleen de Broederschap van de heilige Amandus (de Sint-Amandusgilde) overgebleven. Verschillende broederschappen waren in de loop van de vorige jaren bloeiende verenigingen.

In de kerkarchieven van Zeveren ontdekten wij in de loop der jaren van onze opzoekingen heel wat gegevens over broederschappen, congregaties en confreries. Ook doodsprentjes gaven inlichtingen.

Jezus, Maria, Jozef! (7 j. en 7 qu. afl.)
De rechtveerdige zal eeuwig leven!

†

BID TOT ZIELERUST

van

ODO COUCQUYT

Onderkoster — Baljuw der Kerk van Zeveren.
Geboren te Zeveren den 17 October 1873 en zeer godvruchtig in den Heer ontslapen te Deinze den 22 September 1934, versterkt door de H. II. Sacramenten.
Derde ordeling van Sint Franciscus.

"Knaep," van het St. Amandusgilde, lid van den Bond en van het broederschap van 't H. Hert en van al de godvruchtige genootschappen der parochie.

Odo was gedurende 54 jaren een voorbeeldig en toegenegen kerkbediende, die zijn verheven plichten nauwgezet en met iever vervulde. Zeer godvruchtig, eerbiedig en onderdanig wist hij meer dan te voldoen aan de eischen van den eeredienst en van zijn kerkelijk ambt.

Zedig en ingetogen, uiterst voorzichtig in handel en wandel, kon men nooit een kwetsend woord tegen de naastenliefde uit zijn mond vernemen. Hij verontschuldigde de anderen om den last op zich te nemen. Gediensig voor iedereen, kende hij geen vijanden. Werkzaam tot in zijn langdurige en pijnlijke ziekte, viel hij onder den last van zijn plichtenkwijten. Bekommerd met alles wat godsdienst, kerk en priester aangaat, was hij bezorgd en bad en communiceerde hij tot welzijn der zielen. Door iedereen geacht en bemind om zijne deugden, mocht hij in vrede leven en sterven.

Zijne devotie tot Jezus H. Hert in 't goddelijk Sacrament en de liefde tot zijne Onbevleete Moeder waren ons ten voorbeelde.

Beste zusters, dank voor uw zorgen, vergeet me niet in uw gebeden. H. H. Misoffers en communien. Gij allen priesters, kloosterlingen of leken, mijne vrienden, gedenkt u mijner.

H. Hert van Jezus ik heb betrouwen op U. (300 d. afl.)

In 1934 waren er nog leden van de Derde Orde van Franciscus. (Verzameling Gerarda Heyerick)

Sommige van de broederschappen verdwenen kort na hun oprichting of hadden weinig leden. Over de Sint-Amandus broederschap en de Congregatie van Onze-Lieve-Vrouw schreven wij een apart hoofdstuk.

In volgorde van oprichting vermelden wij:

- 1856: Confrerie van de Heilige Vincentius a Paulo.
- 1857: Broederschap der gelovige zielen.
- 1860: Broederschap van de heiligen Petrus en Paulus, telde bijvoorbeeld in 1864 107 leden.
- 1861: Sint-Pietersgenootschap, deze broederschap werd onder pastoor Cnudde opgericht in Zeveren door bisschop Ludovicus Josephus Delebeque. De leden betalen een bijdrage van minstens 25 centiemen onder de naam Sint-Pieterspenning. Tot enkele jaren terug bezocht de pastoor elk huisgezin in Zeveren om de bijdrage voor de Sint-Pieterspenning te innen. Na het laatste Concilie viel dit gebruik weg. Dat de leden dagelijks een Onze Vader, een Weesgegroet en het symbolum des geloofs moesten bidden, werd veelal vergeten of door de inzamelende pastoor veronachtzaamd.
- 1870: Genootschap der Arme Kerken.
- 1870: Broederschap van het heilig Hart van Jezus.
De bisschop van Gent, Henricus Franciscus Bracq, heeft deze broederschap opgericht in de kerk van Zeveren op 11 december 1870 onder het bestuur van pastoor Peleman. Tot na de Tweede Wereldoorlog bleef deze broederschap min of meer actief.
- 1894: Broederschap van de wekelijkse kruisweg.
Ter gelegenheid van de 'zending' gepredikt door de paters redemptoristen Van Honebrouck en De Leersnijder, onder pastoor Verhaeghe, werd deze broederschap opgericht in februari 1894 met 347 leden. De activiteiten of inschrijving van leden stonden op een laag pitje tot bij een nieuwe 'zending' of missiepredicatie in 1923 een 89 nieuwe leden werden ingeschreven.
- 1895: Broederschap van de Heilige Familie van Nazareth met 120 ingeschreven families.
- 1900: Op 6 februari werd de Broederschap van de Heilige Rozenkrans opgericht in Zeveren. Bij de oprichting, onder pastoor Felix Amandus Verhaeghe, werden bijna alle parochianen ingeschreven. De laatste ingeschrevenen zijn de plechtige communicanten van 1941. In totaal zijn er 944 leden geweest.

- 1904: Broederschap van Onze-Lieve-Vrouw van den berg Carmel en van den heilige Scapulier.
Onder coadjutor Alberic vanden Abeele werd deze broederschap opgericht. Bij het doopsel wordt het scapulier de kinderen opgelegd.
- 1905: Broederschap van Franciscus van Sales.

Naast deze broederschappen werd ook de Derde Orde van Franciscus gesticht op 5 februari 1905. Het hoogste aantal leden was 49 mannen en 6 vrouwen. Op 18 december 1906 schrijft pastoor Emiel Stockman de laatste leden in. Bij de leden vinden wij o.a. Mathilde Corijn, die intreedt in het klooster bij de Zusters van de Heilige Kindsheid Jezus en Zulma Vanden Bulcke, die bij de Arme Claren kloosterzuster wordt.

*Vlag Derde Orde Franciscus.
(Verzameling Gilbert Van Steenkiste)*

De Broederschap van de heilige Amandus

Wij schreven een uitvoerige bijdrage over deze broederschap in 1993⁵.

De broederschap van de heilige Amandus, gemeenzaam de Sint-Amandusgilde, werd opgericht op 4 februari 1853 door monseigneur Delbecque, bisschop van Gent op vraag van de pastoor van de Sint-Amandusparochie van Zeveren, Engelbert Buyse.

⁵ G. Van Steenkiste, De broederschap van de H.Amandus in Zeveren, in *Het Land van Nevele*, jg. 1993, afl. 4, blz. 271/293.

Als motivatie voor die vraag beriep de pastoor er zich o.a. op dat reeds in de jaren 1700 een jaarlijkse processie als bedevaart voor Amandus door de Deinse wevers en andere gildeleden werd georganiseerd. En dat er jaarlijks belangrijke godsdienstige plechtigheden en bedevaarten werden ingericht sedert het begin van de jaren 1800.

*Die kwelling lijdt door koorts
en wenscht te zijn ontslaegen
kom hier met zijn offrant
Amandus voortspraak vroegen.*

Dat men vooral tegen de koorts op bedevaart kwam, leeft voort in de volkse naam die de kermis in Zeveren draagt: Zeveren Slunse.

De broederschap van de heilige Amandus leeft nu nog verder als religieuze vereniging en telt thans een goede zeventienhonderd leden.

Rond de jaren 1970-1980 was de broederschap met uitsterven bedreigd. Een groep enthousiaste parochianen heeft zich toen krachtadig ingezet om terug leven in de godvruchtige vereniging te krijgen. De voorzitter Roger De Keukelaere, de secretaris Gilbert Van Steenkiste, de bestuursleden Jeanne De Wolf, Afra Wambeke, Gerda Ginneberghe, Jozef Verwilt, Firmin Snauwaert en Georges Van Daele gingen leden werven, verzorgden de devotie rond de heilige en brachten de gilde terug tot bloei.

De vier staties rond de kerk: Amandus apostel van Vlaanderen, Amandus bekeert de heidenen, Amandus geneest de zieken, Amandus sterft, wijzen op de processiegang bij de bedevaarten.

De Congregatie van Maria

Korte tijd na de afkondiging door de paus van het dogma van de Onbevleete Ontvangenis van Maria in 1854 werd, als gevolg van een volksmissie in de Sint-Amandusparochie van Zeveren de Congregatie van de Onbevleete Maagd Maria opgericht.

'Ter ere en onder de bescherming van de allerheiligste Maagd en Moeder Gods, onder den titel van haare hemelvaart en begonsd en plichtiglijk geïnstalleerd door den zeer eerwaarden heer Cnudde, pastoor, den 15 augustus 1855.'

Enkele algemene regels van deze congregatie:

- De congregatie is met de Roomse hoofdcongregatie verbonden.
- Alvorens opgenomen te worden als lid moet de candidate een algemene biecht spreken over gans haar leven.
- De congregatie is enkel toegankelijk voor meisjes. Men kan lid worden vanaf de plechtige communie op 12-jarige leeftijd tot aan het overlijden. Bij huwelijk krijgt men ontslag.
- De congreganten hebben de volgende verplichtingen:
  - * de leden moeten biechten en te communie gaan op elke eerste zondag van de maand en de hoogdagen; op elke bijzondere feestdag van onze Heer Jezus; op elke feestdag van Maria; op Allerheiligen en Allerzielen; op 24 juni, feest van Johannes de dooper; op 29 juni, feest van Petrus en Paulus;
  - * dagelijks de rozenkrans bidden;
  - * bij 't opstaan en slapengaan elke dag bidden: 3 maal Onze Vader en Weesgegroot, het symbolum des Geloofs, het Salve Regina en bij het slapengaan 'de profundus';
  - * dagelijks de kleine getijden van Maria bidden;
  - * de onwetenden onderwijzen in de christelijke leer;
  - * voor elkaar ware en oprechte liefde opbrengen;
  - * de vergaderingen die om de veertien dagen gehouden worden bijwonen.

*Vlag O.L.Vrouw Congregatie
(Verzameling Gerarda Heyerick)*

De eerste bestuursploeg wordt in 1855 verkozen:

Amelie Teirlinck: prefecte

Virginie Rogge: eerste assistente

Coleta De Vreese: tweede assistente en schatbewaarster

Amelie De Ronne: eerste raadslid

Virginie Claeys: tweede raadslid

Melanie De Vreese: derde raadslid en raadschrijfster

Sophie Van Laeken: vierde raadslid en portierster

Maria Theresia Claeys: vijfde raadslid

Rosalie Vaernewyck: achtste raadslid

Pauline De Decker: negende raadslid en kosteres

Stefannie Begijn: tiende raadslid

Euphrasie De Vreese: elfde raadslid

De congregantisten zijn gehoorzaamheid verplicht aan de pastoor én aan de prefecte.

Het was lange jaren de gewoonte dat een groep van acht congregantisten een gestorven lid van het sterfhuis naar de begraafplaats droegen. Voor het jaar 1856 werden de volgende 'jonge dochters' aangewezen:

Amelia De Ronne, Coleta De Vreese, Rosalie Van Laeken, Maria Theresia Claeys, Rosalie De Lancker, Virginie De Lancker, Francesca Vermeulen, Pauline De Decker.

De congregatie, wel niet meer in haar strengste vorm, bleef in Zeveren actief tot en met pastoor A. Roelandt als bestuurder in de jaren 1960-1970.

Kapelletjes

'Waar men gaat langs Vlaamse wegen

*Komt men U Maria tegen*⁶

En ook in Zeveren staan twee Maria-kapellen. In de Hoedervelden, langs de Wierookstraat, staat de mooie kapel van Onze-Lieve-Vrouw-van-Altijddurende-Bijstand opgericht door Ursula Vlaeminck in 1902. Men

---

⁶ Onze Lieve Vrouw van Vlaanderen. Tekst: August Cuppens. Muziek: Lodewijk De Vocht.

spreekt nu nog steeds van 'Ursula's Kapelleke'. Onder coadjutor A. Vanden Abeele en pastoor E. Stockman werden regelmatig bedevaarten georganiseerd naar deze Maria-bidplaats. De kapel is mooi opgeknapt maar sinds enkele decennia niet meer opengesteld voor devotie en bezoek. Op de hoek van de Kouterstraat en de Leeuwstraat staat een kapel van Onze-Lieve-Vrouw-van-Lourdes. Ze werd gebouwd in 1956 ter vervanging van de oorspronkelijke kapel (die opgetrokken werd eind jaren 1870). Bij de processie van Drievuldigheidszondag en van 15 augustus plaatste de priester de monstrans met het Heilig Sacrament in de kapel voor een korte aanbidding met een zegening. Nu is dit gebruik ook uitgestorven.

In de Leeuwstraat staat een kapel ter ere van de Heilige Anna. Dit kapelletje werd opgericht door de dochters van Bernard Robbe, de houder van een kantwerkschool. Er waren vier dochters. De dochters waren zeer godvruchtig. Eén ervan huwde de Deinse kunstenaar Antoon Van Parijs. De andere dochters die ongehuwd bleven, Virginie, Philomena en Stephanie, schonken niet alleen veel siervoorwerpen voor de kerk en de bouw van de kapel op hun eigendom, maar ook elk 500 frank voor een mooie nieuwe Kruisweg, die ze lieten schilderen door een vriend van hun schoonbroer, namelijk Stefaan Van Eyken uit Ge-

*Kapel H. Anna
(Verzameling Gilbert van Steenkiste)*

raardsbergen. Een kruisweg van deze kunstenaar hangt nog in de Kerk van Lierde. De Zeverse, mooie kruisweg kwam in het jaar 1873 in de plaats van die waarover de toenmalige pastoor Peleman in 1872 schreef: *"Er is nog 2000 fr. nodig voor een mooie Kruisweg. De bestaande Kruisweg uit de kerk H. Kerst te Gent is aldaar verworpen en hier aangenomen uit behoefte. De statien zijn eerder karikaturen en zeer lelijk. Onderstelt een bruid wel en*

fraai versierd, en daarenboven met een versleten mantel omgeven. Al de glans is verdwenen; indien men in zulk geval geen schone mantel aan deze bruid kan schenken, zou men ten minste haar versleten mantel moeten wegnemen, maar alhier mag men de oude lelijke Kruisweg niet wegnemen." Deze kruisweg die een zekere kunstwaarde heeft, werd door de toenmalige kerkraad in 1938 verkocht. Men kwam geld te kort voor het opknappen van de kerk. Ik heb nog geen spoor gevonden van deze kruisweg, niettegenstaande veel opzoekingen.

Maar terug naar de kapel van de heilige Anna. De heilige Anna werd vereerd door de kantwerksters en kantklossters als hun patrones. Wij kennen de heilige Anna en haar man Joachim als de ouders van de Maagd Maria, de moeder van Jezus, uit de apocriefen van het Nieuw Testament. Apocriefen zijn geschriften die ontstaan zijn kort na het leven van Christus op aarde, maar die niet erkend zijn door de Rooms Katholieke Kerk. Heden wordt deze kapel door de eigenaars mooi onderhouden en opengesteld voor devotiebezoeken. De jongste tijd ontwikkelt zich in Zeveren een vernieuwde devotie rond de H. Anna.

In de Sint-Amandusstraat staat het kapelletje ter ere van de heilige Amandus.⁷ Het is mooi onderhouden maar niet opengesteld voor bezoek.

Langs de aloude Izegemse Heirweg, nu genoemd Izegemstraat, staan twee Kruiskapellen op een korte afstand van mekaar. Kapellen met alleen een Christus aan het kruis zijn eerder zeldzaam in onze streken. De kapel op de hoek van de Izegemstraat en de Broeklos is mooi onderhouden en deze rechtover het Gellinkstraatje is verwaarloosd. Een ander groot Kruis hing aan de gevel van de 'Oude Smisse' en werd er opgericht door de familie Van Heule, die in de jaren 1930 twee kloosterzusters zag intreden bij de Franciscanessen van Sleidinge. Bij nieuwbouw rond de jongste eeuwwisseling is dit grote Kruisbeeld verdwenen.

---

⁷ A. Janssens, De H. Amanduskapel te Zeveren, in *Het Land van Nevele*, jg. XIX (1988), afl. 1, p. 49-55.

Besluit

Toen wij begonnen met het ordenen van alles wat heiligenverering in Zeveren in de laatste eeuwen van onze tijdrekening betrof, in onze persoonlijke archieven en in andere archieven, konden wij niet vermoeden hoeveel het vereren van heiligen in ons dorp het leven van de inwoners had beïnvloed.

Thans beperkt deze devotie zich tot het vieren van Amandus rond zijn feestdag op 6 februari en het sporadisch aanroepen van Antonius van Padua om verloren voorwerpen terug te vinden.

Wij vermelden ook de jaarlijkse bedevaart naar St.-Jozef in Leuven en de zalige Broeder Isidoor in Kortrijk.

Gilbert Van Steenkiste
Zeveren

HENRI BLOMME: 'EEN WEDERGEBOREN ICARUS...?'

Waarom verliet in mei 1927 Henri Blomme¹ op 20 mei 1904² als jongste telg uit het gezin August Blomme en Virginie De Pourcq, zijn ouders, broer en zussen, zijn geboortedorp Lotenhulle? Was het uit frustratie om een gebroken liefdesrelatie, of was hij doodgewoon een avonturier? Wellicht een stuk van beide.

Bewust van het feit dat de ouderlijke hoeve in de Malsem te klein was om nog een derde mankracht voltijds werk te verschaffen, deed hem denken aan alternatieve oplossingen. Daar in Vlaanderen tijdens het Interbellum de mogelijkheden om als boer een zelfstandig landbouwbedrijf op te starten uitermate beperkt waren, was dat voor hem het teken om over de grenzen van Vlaanderen heen te kijken. Gevoed door deze realiteitsgedachte verliet hij resoluut have en goed om in het voor hem nog onbekende Frankrijk zijn geluk te beproeven.

Reeds op 17 mei 1927³ vinden we hem ingeschreven in de bevolkingsregister van de gemeente Marez, arrondissement Cambrai, département du Nord, waarin hij genoteerd staat als *ouvrier agricole*. Marez is een landbouwgemeenschap van ± 1400 inwoners welke in die tijd ook nog een beperkte textielnijverheid bezat maar na WO II er compleet verdween. Tijdens WO I, lag het dorp letterlijk in de frontstreek waaronder het sterk te lijden had.

REPUBLICQUE FRANCAISE

INDIVIDUEL

LE REGISTRE D'IMMATRICULATION

En vertu de la Loi du 24 mai 1926, sur le recensement, Mairie de...

Nom et prénoms: *Blomme Henri*

Date de naissance: *20 mai 1904*

Mutualité: *Lotenhulle*

Fils de: *Auguste Blomme*

Marié ou en relation: *célibataire*

Mairie de M.: *Marez*

Relevés de: 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10

Relevés de la commune de Marez le 17 mai 1927 dans son communisme par le maire de M. *Laurent Joseph* *ouvrier agricole*

En vertu de la Loi du 24 mai 1926, sur le recensement, aux dispositions de l'article 17 de la Loi, en application à l'égard de sa situation de *ouvrier agricole*

Fait le 17 mai 1927

Le Maire: *L. Laurent*

¹ Foto aug 1914. Henri Blomme als tienjarig kind.

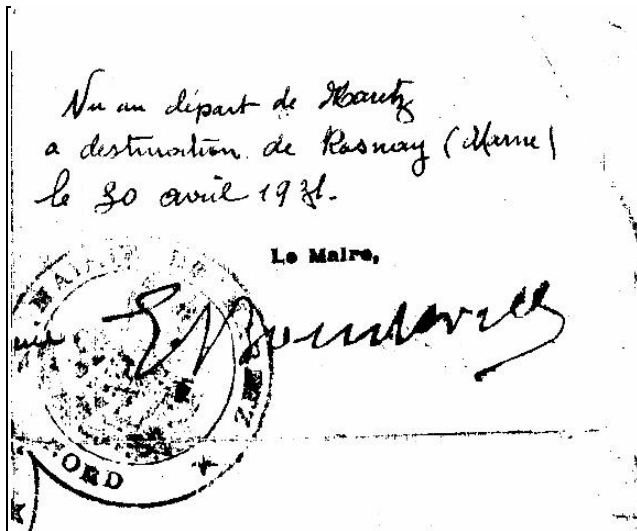
² BS-Lotenhulle, geboorten 1904.

³ Régistre d'Immatriculation de Marez, 1927. Kopie bewaard door Willy Joos, archief van de familie Blomme.

Maar precies in dat dorpje, dat nog deels zijn wonden likte na het grote débacle van 1914-18, gelegen in een betoverend zacht glooiend landschap (139 m.), daar gaat Henri zich voor het eerst settelen. In het noodkerkje van Marez toegewijd aan St.-Martinus trad hij er, een jaar na zijn aankomst, in het huwelijk met Madeleine Louise Viaene, geboortig van Beveren-Leie, en bleven als jong gehuwd stel er officieel wonen tot 30 april 1931.

Ondertussen was reeds hun eerste kind Christiane (1929) geboren in Rosnay (Reims), département de la Marne, wat erop wijst dat ze toen reeds aldaar temporeel verbleven. Nochtans verlieten ze in werkelijkheid maar op 3 mei 1931 Marez definitief met bestemming Rosnay.

Het was een tijd van hard labeur in Rosnay, waar beiden werkten op de door hen in pacht genomen pachthoeve 'Ferme du Bas'. Een pracht van

een hofstee, waarvan ze het erf, het huis samen met de andere gebouwen enige jaren later in eigendom weten te verwerven. Een riskante onderneming waarin zij financieel fors geruggensteund werden door zijn broer en zuster Elisa Blomme. Dat onderhandse krediet konden zij met hard werken, maar ook dankzij het goede floreren van de zaak, op korte termijn aflossen, tot grote opluchting van de kredietverstrekkers. De 'Ferme du Bas ou le Vieux Château', is gelegen in een idyllisch groen landschap aan de voet van een heuvel met daarboven het Romaans dorpskerkje van Rosnay.

De landbouwgronden in 1931 hadden een gezamenlijke oppervlakte van 67 ha 65 a 55 ca⁴, en lagen verdeeld in drie blokken over de gemeenten Rosnay en Muizon.

---

⁴ Gegevens afkomstig uit de inventaris van alle roerende en onroerende goederen anno 1949. Deze berust in het archief van de familie Blomme, maar is voorlopig om familiale redenen niet voor publicatie vatbaar.

Met de adellijke families, eigenaars van de landbouwgronden, werden pachtcontracten afgesloten telkens voor een termijn van negen of twaalf jaar. De pachten werden echter niet in geld geïnd, maar uitgedrukt in een aantal *quintaux* of centenaren⁵, welke jaarlijks na het binnenhalen van

de oogst en ten laatste op 25 december van ieder jaar in één levering dienden te worden afgelost. Het ging hen werkelijk goed, de pachten werden keurig afgelost en er waren geen financiële problemen, dus werd er ook gefeest, zoals in april 1941 bij de Plechtige Communie en het Vormsel van hun oudste dochter Christiane.

Tijdens de oorlogsjaren 1940-1945 was Henri Blomme actief lid van de plaatselijke 'Forces Française de l'Interieur', een verzetsbeweging welke het best kan vergeleken worden met de Witte Brigade. Het was in deze turbulente en hectische periode dat hij in wat hij zelf noemde zijn *compagne* of nieuwe liefde ontdekte, de toen nog piepjonge Henriette Le Breton, eveneens verzetstrijdster. Zo ging Henri tweemaal ondergronds, eenmaal voor het dienen van zijn nieuwe vaderland, andermaal voor het dienen van... Dat laatste zal na de oorlog weldra leiden tot een onhoudbare gezinssituatie en uiteindelijk uitmonden in zijn (hun) '*séparation de corps et de biens*', uitgesproken door het 'Tribunal Civil de Première Instance de Reims', op datum van 13 mei 1949.

Als gevolg van dat rechterlijk vonnis, begon weliswaar voor Henri Blomme de terugweg. Voor altijd zal hij afscheid en afstand dienen te nemen, niet alleen van zijn prachtige hofstee, maar ook van zijn ooit zo moeizaam bereikte status van *cultivateur dans la Marne*; een eretitel.

De ooit kleine landbouwerszoon uit Lotenhulle, in 1927 vertrokken met zeer bescheiden materiële en financiële middelen, maar met twee vaardige handen en een dosis Vlaams boerenverstand, had het nochtans tussen 1931 en 1947 gebracht tot een zeer achtenswaardige landbouwer in de

---

⁵ Een centenaar is gelijk aan 100 kg.

regio Rosnay. Het was dan ook in deze periode dat hij vergezeld van zijn vrouw Madeleine en hun beide dochtertjes op regelmatige tijdstippen op visite kwam in zijn geboortestreek.

Broer Mauritius welke het ouderlijk hof had overgenomen van vader August Blomme, en zijn zuster Marie-Clementine echtgenote René Bazyn wonend op een boerderij in de Moerstraat te Drongen-Baarle stonden dan ook telkens op hun agenda. Met z'n chique zwarte Citroën-sedan, en een portefeuille die bulkte van de bankbriefjes kwam hij bij zo'n momenten zijn broer en zussen de loef afsteken, wat meermaals leidde tot enig ongemak of teleurstelling bij de anderen. Aanzag hij zichzelf toen al niet als de onvolprezen wedergeboren Icarus van de familie?

Maar! Zo herinnert Clara Bazyn⁶ (88) zich nog fris in het geheugen, dat in haar jeugd haar grootmoeder Virginie De Pourcq, hem tijdens een van deze familiebezoekjes eens ferm vermaand heeft met de woorden: "Henri jongen, 't zijn sterke benen die de weelde kunnen dragen", een vermaning vol wijsheid die natuurlijk door zijn temperament meteen werd weggewuifd.

Toch zal zijn levensstijl, en dát ene markante feit zijn verdere levensloop blijvend en drastisch overhoophalen. Na de scheiding gaat hij zich met z'n twintig jaar jongere liefde voorlopig vestigen in het naburig dorp Courcelles-Sapicourt, waar hij werd ingeschreven, als *ouvrier agricole*.

⁶ Mondelinge overlevering door Clara Bazyn, dochter van René en Marie Clementine Blomme.

Waren zijn moeders woorden dan toch profetisch van aard geweest?

Nadat hij de boerderij verlaten had, zette Madeleine Viaene bijgestaan door haar jongste dochter Irène het bedrijf verder. Later huwt Irène met Norbert Sauvage, zij nemen het bedrijf over en investeren flink in de modernisatie ervan. Vandaag is de hofstede nog altijd in handen van de familie Sauvage.

In de vijftiger en daaropvolgende jaren uit vorige eeuw werd Rosnay parochiaal bediend door de pastoor uit het naburige Gueux, een prachtig dorp gelegen aan de rand van de Champagnestad Reims. Door zijn relatie met de Blomme's en na de overname van het bedrijf door haar dochter, had hij vernomen dat Madeleine sindsdien over enige vrije tijd beschikte, zo achtte hij nu het moment rijp om op haar een beroep te doen. Al jaren was hij op zoek naar een freelance-meid, maar in Franse kringen kreeg hij helemaal geen respons, dan maar proberen bij een Vlaamse welke bovendien ook nog een goede katholiek was. Zo is het gebeurd dat Madeleine zonder ooit in vast dienstverband te zijn geweest nog enige jaren als pastoorsmeid gefungeerd heeft.⁷

Zij overleed te Rosnay in 1979 op haar geliefde hoeve en werd er begraven en bijgezet in de familiegrafkelder op het plaatselijke kerkhof, grenzend aan hun hofstede, waar reeds eerder haar oudste dochter Christiane (†19.01.1947) begraven lag.

Bijzonder kenmerkend voor Madeleine was dat ze zich met West-Vlaamse koppigheid haar leven lang blijvend heeft verzet tegen een definitieve scheiding van haar man Henri Blomme.

Maar de wereld staat niet stil, ondertussen gaat ook het leven in Courcelles-Sapicourt verder. Bij zijn tweede vrouw verwekt Henri Blomme nog vier kinderen. Het eerste sterft onmiddellijk na zijn geboorte en wordt aldaar in 1947 begraven. Hun tweede kind, een dochter, Christiane °02.01.1948⁸ te Courcelles-Sapicourt, werd genoemd naar zijn oudste dochter, verwekt bij Madeleine Viaene, welke in januari 1947 zelfmoord pleegde.

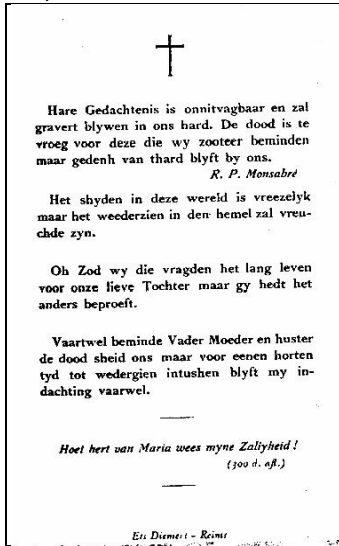
Al was toen (1947) de spanning in het gezin Blomme-Viaene reeds te snijden, het verlies van hun oudste dochter, hun oogappel, was voor beiden een zware klap, een verlies dat voor geen van hen ooit nog zal kunnen

---

⁷ Mondelinge overlevering door Henriette Le Breton, wonend te Fismes.

⁸ Gegevens afkomstig van Henriette Le Breton

geplaatst worden. De tekst op het bidprentje, in erbarmelijk slecht Nederlands (te lezen als West-Vlaams), is vermoedelijk door haar moeder opgesteld en spreekt meer dan boekdelen.

Na de geboorte van hun tweede kind verhuisde het echtpaar Blomme-Le Breton naar Courville, een landbouwersdorpje in de onmiddellijke buurt van het liefelijke stadje Fismes en de *Chemin des Dames*, heden een toeristische trekpleister die voor ons een altijd blijvende herinnering wil zijn aan de gruwelijke tijden van de Eerste Wereldoorlog.

In dat dorp werden op 2 november 1952 zijn beide zoons geboren, een tweeling, met als namen Le Breton Daniël en Denis. Hoewel verwekt uit Vlaams zaad, dragen al deze kinderen hun moeders familienaam, door het feit dat Henri Blomme nooit wettelijk volledig gescheiden geweest is, en daardoor ook nooit wettelijk is kunnen hertrouwen.

Henri, was rijk en welvarend geworden op zijn Ferme du Bas ou le Vieux Château in Rosnay, maar het tijt keerde. Na achttien jaar van voorspoed en geluk, heeft zijn nieuwe liefdesavontuur hem de strop omgedaan, en is hij uiteindelijk geëindigd zoals hij zoveel jaren terug begonnen was: als een boerenknecht.

Ook Icarus was verwittigd!

RÉPUBLIQUE FRANÇAISE
 Département de la Marne
 ÉTAT CIVIL

MAIRIE DE REIMS
 BULLETIN DE DÉCÈS

N° 1473

Le 5 octobre 1968 est décédé rue Cognaq Jay, 45 :
 Henri B L O M M E, domicilié à Courville (Marne), né à Lotten-
 bulle (Belgique), le 20 mai 1904, manoeuvre;

filia - de Auguste Blomme,
 et de Marie Depourcq, époux décédés.

Époux de Madeleine Louise VIAENE,-

Déposé sur papier libre à titre de renseignement administratif.

Reims, le 11 octobre 1968
 Pour le Maire
 L'Officier de l'Etat Civil délégué.

Henri Blomme overleed op zaterdag 5 oktober 1968 te Reims, als *époux de Madeleine Louise Viaene*, aan de gevolgen van keelkanker.⁹

De kerkelijke dienst vond plaats in de parochiekerk van Courville, waarna hij begraven werd op het gemeentelijk kerkhof aldaar. Op die plek siert heden nog steeds een sober ijzeren kruis zijn laatste rustplaats. Zijn vurigste wens ooit begraven te worden bij zijn allereerste dochter Christiane in Rosnay is echter nooit in vervulling gegaan.

⁹ Met dank aan Henriette Le Breton voor de vele toelichtingen.

Hierna volgen de drie pachtcontracten aangegaan door het echtpaar Blomme-Viaene die na hun scheiding van tafel en bed verbroken werden in 1950, maar ogenblikkelijk hernieuwd zijn aan bijna dezelfde voorwaarden, nu door de gebruikers Sauvage-Blomme/Viaene.¹⁰ De drie originele notariële akten van de verbrekingen zijn uit het Frans in het Nederlands vertaald, maar met behoud in het Frans van namen, plaatsen en titels.

Als laatste geeft een tabel de omvang weer van de totale hoeveelheid tarwe en graan welke in natura diende geleverd te worden als jaarlijkse pachtsom.

De verbreking der pachtcontracten

Notariële akte 1¹¹

In tegenwoordigheid van Mr. André Eugène Thuillier, notaris te Rosnay, kanton Ville-en-Tardenois, en Mr. Gérard Lefebvre, notaris in Ville-en-Tardenois (Marne), de ondergetekenden.

Zijn gekomen,

1. Monsieur Louis Gabriël Comte de Lambilly, chevalier de la Légion d'Honneur, Croix de Guerre, chef d'escadron de cavalerie de réserve, propriétaire, demeurant à Paris, square de la Tour Maubourg, n° 2.
2. Mijnheer Henri Blomme, landbouwer, voordien inwoner van Rosnay, momenteel verblijvende te Courcelles-Sapicourt (Marne)
3. Mevrouw Madeleine Louise Viaene, landbouwster, inwoner van Rosnay, echtgenote, gescheiden volgens het wettelijk stelsel van tafel en bed van dhr. Henri Blomme, dat volgens het vonnis en de uitspraak door 'Le Tribunal Civil de Première Instance de Reims', gedateerd 13 mei 1949.

Dewelke ons verklaren te willen opzeggen met aanvang op 11 november 1950, het huurcontract aangegaan tussen de heer graaf van Lambilly en dhr. en Mw. Blomme-Viaene, welke aanvang heeft genomen na de oogst van 1931 voor twaalf opeenvolgende jaren, dat volgens de notariële akte van Mr. Henri Liance, notaris te Rosnay, de onmiddellijke voorganger van de ondergetekende notaris, en ondertekend op 10 juli 1931, dat voor de

---

¹⁰ De nieuwe pachtcontracten afgesloten door de familie Sauvage-Blomme worden heden door hen bewaard en zijn niet openbaar.

¹¹ Kopie van originele akte bewaard in het archief van de familie Blomme.

gronden behorende tot de boerderij, gelegen te Rosnay, gekend als 'Ferme du Bas ou le Vieux Château', groot 43 ha 80 a 11 ca, gronden gelegen op de grondgebieden van de gemeenten Rosnay en Muizon.

Op dat ogenblik belast met een jaarlijkse pachtsom in natura van 110 *quin-taux*, (of 110 *centenaren*) tarwe, van eerste kwaliteit, af te lossen in één enkele levering, elk jaar op 25 december, volgend op de oogst van dat jaar. De voornoemde pachtovereenkomst, welke opnieuw voor negen of twaalf jaren verlengd werd, ingegaan na de oogst van het jaar 1943, met een looptijd tot 1952 of 1955, om dan hernieuwd te kunnen worden voor 11 november van de vorenstaande jaren, dat alles volgens de notariële akten ontvangen van Mr. Liance, notaris, reeds voornoemd, op datum van 12.03.1943.

Deze contractbreuk vindt plaats zonder enige schadeloosstelling voor geen van beide partijen. De onkosten en de honoraria daaraan verbonden komen uitsluitend en zijn wettelijk verplicht te laste van dhr. Henri Blomme en mw. Madeleine Louise Viaene.

Deze akte is opgesteld en wettelijk gepasseerd in het jaar 1950, dat na voorlezing ervan, en is ondertekend door beide partijen en hun notarissen.

Notariële akte 2

In tegenwoordigheid van Mr. André Thuillier, notaris te Rosnay, kanton Ville-en-Tardenois, en Mr. Gérard Lefebvre, notaris in Ville-en-Tardenois (Marne)

Zijn gekomen,

1. Monsieur Louis Gabriël Comte de Lambilly, chevalier de la Légion d'Honneur, Croix de Guerre, chef d'escadron de cavalerie de réserve, propriétaire, demeurant à Paris, square de la Tour Maubourg, n° 2, Handelend en gevolmachtigde voor:

Madame Marguerite Marie Duhamel de Breuil, propriétaire, demeurant à Paris, square de la Tour Maubourg, n° 2, veuve en premier mariage non remariée de Monsieur Gustave Barbier, vicomte du Doré. Dat volgens de termen van procuratie van wie wij akte hebben ontvangen door Mr. Guil-leux, notaris te Monfaucon (Maine et Loire), gedateerd 13 augustus 1925.

2. Mijnheer Henri Blomme, landbouwer, voordien inwoner van Rosnay, actueel verblijvende te Courcelles-Sapicourt (Marne).

3. Mevrouw Madeleine Louise Viaene, landbouwster, inwoonster van Rosnay, gescheiden volgens het wettelijk stelsel van tafel en bed van dhr. Henri Blomme, dat volgens het vonnis en de uitspraak door 'Le Tribunal Civil de Première Instance de Reims', gedateerd 13 mei 1949.

Dewelke ons verklaren te willen opzeggen met ingang van 11 november 1950, het pachtcontract, aangegaan tussen Madame la Vicomtesse du Doré en dhr en mw. Blomme-Viaene voor de duur van vier jaar, of met verlengingen van telkens vier opeenvolgende jaren en hun oogsten, begonnen op 1 januari 1940, dat volgens de notariële akte ontvangen van Mr. Henri Liance¹², eertijds notaris te Rosnay, de onmiddellijke voorganger van Mr. Thuillier, één van de ondertekenende notarissen, ondertekend en gedateerd 17 maart 1940.

Betreffende 15 ha landbouwgronden gelegen op het grondgebied van Rosnay, voor een jaarlijkse pachtsom in natura van 30 quintaux (centenaren), juist gewicht, aan tarwe van eerste kwaliteit af te lossen in één enkele levering, elk jaar op 15 december, volgend op de oogst.

De voornoemde pachtovereenkomst, welke opnieuw voor negen of twaalf jaren verlengd werd, met aanvang na de oogst van het jaar 1943, en eindigend in de jaren 1952 of 1955, en ten laatste te hernieuwen op 11 november van diezelfde jaren, dat alles volgens notariële akte ontvangen van Mr. Liance, notaris, gedateerd 12 maart 1943.

Deze contractverbreking heeft plaats zonder enige schadeloosstelling voor geen van beide partijen. De onkosten en de honoraria daaraan verbonden komen uitsluitend en wettelijk verplicht ten laste van dhr. Henri Blomme en mw. Madeleine Louise Viaene.

Deze akte is opgesteld en wettelijk gepasseerd in het jaar 1950, dat na voorlezing ervan, en is ondertekend door de beide partijen en hun notarissen.

---

¹² Mr. Notaris Henri Liance moet overleden zijn vóór november 1950.

Notariële akte 3

In tegenwoordigheid van Mr. André Thuillier, notaris te Rosnay, kanton Ville-en-Tardenois, en Mr. Gérard Lefebvre, notaris in Ville-en-Tardenois (Marne)

Zijn gekomen,

1. Monsieur Gaston, Paul Loiseau, eerste notarisklerk te Rosnay, handelend uit naam van, en als gevolmachtigde van: Madame Blanche Anne-Marie Thérèse de Raismes, propriétaire, demeurant à Paris, avenue de la Bourdonnais, n° 3 (7e arr.), veuve en premières mariage non remariée de Monsieur Jean Marie de Raismes.

Volgens de termen van procuratie hebben we van hen een akte ontvangen eigenhandig ondertekend met datum, Parijs, 12 juli 1948, waarvan het origineel werd geregistreerd, neergelegd en geannexeerd aan de minuten betreffende een huurcontract aangegaan door Madame de Raismes aan Monsieur et Madame Lainé Poncelet, ontvangen door Mr. Thuillier, notaris, ondergetekende, 7 november 1948.

2. Dhr. Henri Blomme, landbouwer, voorheen inwoner van Rosnay, actueel verblijvende te Courcelles-Sapicourt (Marne).

3. Mw. Madeleine Louise Viaene, landbouwster, inwonerster van Rosnay, gescheiden volgens het wettelijk stelsel van tafel en bed, dat volgens het vonnis en uitspraak door 'Le Tribunal Civil de Première Instance de Reims', op datum van 13 mei 1949.

Dewelke ons verklaren te willen opzeggen met ingang van 11 november 1950, de pachtovereenkomst aangegaan tussen hen enerzijds en Monsieur Yves Albert Marie de Raismes, eigenaar, wonende te Parijs, avenue de la Boudonnais, n° 3, zich sterk makende uit zijn naam en voor de rekening van Madame Renée Henriette Michiline du Hamel de Breuil zijn echtgenote, tot dhr. en mw. Blomme-Viaene, voor de duur van 3, 6, 9 of 12 volle en opeenvolgende jaren, telkens ingaande na het verwijderen van de oogst, laatst ingegaan in het jaar 1931, dat volgens notariële akte van Mr. Liance, eertijds notaris te Rosnay, de onmiddellijke voorganger van de ondertekende notaris, gedateerd 10 juli 1931.

Betreffende 8 ha 84 a 44 ca landbouwgrond gelegen in één perceel op het grondgebied van de gemeente Rosnay, op de plaats genoemd 'La Noue Adaim ou Vallières', momenteel verpacht voor een jaarlijkse pachtsom in

natura van 17 centenaren en 69 kg graan (niet gespecificeerd) af te lossen in één enkele levering op 25 december, elk jaar, volgend op de oogst van dat jaar.

De voornoemde pachtovereenkomst, welke opnieuw voor negen of twaalf jaren verlengd werd, met aanvang na de oogst van het jaar 1943, en eindigend in de jaren 1952 of 1955, en ten laatste te hernieuwen is voor 11 november van diezelfde jaren voor:

- 1) Monsieur André Amaury de Raimes, eigenaar, wonend te Parijs 3, avenue de la Boudonnais
- 2) Madame veuve de Raimes, volwassen vrouw, nu ongehuwd
- 3) Madame Eliane Jeanne Joseph-Marie de Raimes, echtgenote van Monsieur le capitaine de Saint Benoit, dewelke woonachtig zijn in Belfort, 8 Boulevard Carnot.

Zijnde de rechten van Monsieur et Madame de Raimes du Hamel de Breuil, verlegd volgens notariële akte en deze ontvangen van Mr. Henri Liance, notaris voornoemd, gedateerd op 1 april 1943.

Madame veuve de Raimes zijnde op dat ogenblik de enige eigenaarster van het onroerende goed betreffende de aangegane pachtcontracten en de verlengingen ervan zoals vermeld.

Deze realisatie heeft plaats gehad zonder enige vergoeding noch voor de ene noch voor de andere partij.

De onkosten en de honoraria hieruit voortvloeiend komen uitsluitend en zijn wettelijk verplicht ten laste van dhr. Henri Blomme en mw. Madeleine Louise Viaene.

Deze akte is opgesteld en wettelijk gepasseerd in het jaar 1950, en is na voorlezing ervan ondertekend door de beide partijen met hun notarissen.

Omvang der pachten

Oppervlak	centenaren		kilogram
43 ha 80 a 11 ca	110	110 x 100	11.000
15 ha 00 a 00 ca	30	30 x 100	3.000
8 ha 84 ca 44 ca	17 + 69 kg	17 x 100 + 1173 kg	2.873
67 ha 64 a 55 ca			16.873

Willy Joos
Drongen

VAN EEN LANDEGEMSE NEP-DOOP IN 1775

Volwassenendoop na bekering kwam af en toe voor en dan vinden we daarvan uiteraard een spoor terug in de parochiale doopregisters, aldus bv. in Landegem ten jare 1775. Op datum van 27 maart van dat jaar lezen we er de volgende (in het Latijn opgestelde, door ons vertaalde) tekst¹:

"Op de 27^e maart heb ik ondergetekende, met bijzonder toelating vanwege de Hoogwaardige Govardus Gerardus, bisschop van Gent, voorwaardelijk gedoopt - na voorafgaande afzwering van de Calvinse katholieke geloofsbelijdenis volgens de tekst van de pauselijke bul van Pius IV - *Pulcheria La Come*, dochter van het echtpaar Emanuel La Come en Ludovica (...), geboren te 's Hertogenbosch op 13 februari 1752. Doopheffers waren Frans de Bocq en Anna Maria de Bocq."

Voor het dorp, waar de dopelinge niet eens woonde, ongetwijfeld een zeer ongewone en dus heuglijke gebeurtenis! Wat de geestelijke overheden van bisdom en parochie evenwel niet wisten (en waarschijnlijk ook niet konden weten, alhoewel toch...!?) was dat de hun toegewaaid dopelinge een geslepen bedriegster was en dat haar (verzonnen) bekeringsverhaal al enige voorgeschiedenis had gekend en ook nog een (gerechtelijk) staartje zou krijgen. Maar dat zou pas aan het licht komen nadat de Landegemse dopelinge het jaar nadien tegen de lamp was gelopen in... Geluwe, een landelijk dorp halfweg tussen Ieper en Menen. Hoezo dan wel?

In de voorzomer van 1776 kreeg de amman van Menen, P.C. Angillis was zijn naam, een nogal zonderlinge zaak te onderzoeken. En omdat hij er zelf eigenlijk geen raad mee wist, schreef hij een uitvoerig rapport aan de Heren Fiscale van de Raad van Vlaanderen in Gent, met de vraag hoe hij dit geval moest behandelen. Het dossier is bewaard gebleven² en we lezen er het volgende.

---

¹ In het Latijn: "Die 27^a Martij ego infracriptus, ex commissione speciali ab illustrissimo Domino Govardo Gerardo Gandavensium episcopo obtentâ, *baptizavi* sub conditione (abjuratâ prius heresi Calvinianâ in quâ fuerat educata et publice factâ ac assignatâ professione fidei catholicae juxta tenorem bullae Pii Quarti mi pontificis) *Pulcheriam La Coma*, filiam Emanueli La Come et Ludovicae (...) conjugum, natam Sylvaeducis 13^a februarii 1752. Susceperunt Fran(ciscus) de Bocq en Anna Maria de Bocq.

(Sign.) P. Ferd. de Brabandere, vicep(ator) in Landeghem"

² Rijksarchief Gent, Raad van Vlaanderen, nr. 30.848 (Correspondentie der Fiscale, a^o 1776: dossier M. J. Th. le Roy).

Een landloopster, die beweerde *Marie Joanne Therese le Roy* te heten en in Langemark geboren te zijn, werd op 8 april 1776 in het voornoemde Geluwe gearresteerd. Ze had in Menen een *diefte domestique* (= huisdiefstal) begaan en zij werd ook verdacht van een diefstal ten huize van de bakker 'In den Gouden Bergh' in Lier. Bij haar ondervraging moet ze ook bekennen dat ze zich in 1774 in Rumbek (bij Roeselare) heeft laten herdopen, en *probabelijck* het jaar daarvoor, d.i. in 1773, ook in Oeselgem, een Leiedorp aan de overzijde van Machelen/Olsene. En hetzelfde - driemaal is immers scheepsrecht! - heeft ze ook nog een keer gedaan in Landegem, in het Land van Nevele, in het jaar 1775. Van deze laatste doop kon zelfs een doopbewijs getoond worden!

Teruggravend in haar verleden, komt men te weten dat zij is 'opgevoet caritativelijck bij Pieter Verhaeghe tot Sint-Jacobs' (een parochie in Ieper?), maar dat zij 'om haere dertelheijt (= darterheid, wulpsheid) ende cleene dieftjes aldaer begaan' opgesloten geweest is in het *correctiehuys* van hetzelfde Ieper van begin 1773 tot 17 juli daarna, een klein half jaar dus.

In 1773, 1774 en 1775 situeert zich dan haar drievoudige doop in Oeselgem, Rumbek en Landegem en in diezelfde periode ook haar escapade naar Lier...

In het voorjaar van 1776 is ze in elk geval terug in de streek van Ieper, waar ze - zoals al gezegd - op 8 april in Geluwe was aangehouden en naar de gevangenis van Ieper overgebracht.

Daar had ze - zoals blijkt uit een officiële verklaring van de kapucijnenpater Mauritius - tussen 8 en 25 april 1776 "haere paeschbiechte gesproken ende te communie geweest, op den name van *Charlotte van Arenbergh*". Dit *paeschbriefken* heeft E.P. Mauritius in de gevangenis zelf opgesteld, *presente de cipier*.

En er komt nog meer aan het licht. Helemaal in het begin toen ze in de Ieperse gevangenis zat, nl. op 20 april 1776, kreeg ze er het bezoek van de koster van Rumbek, "met eenen officier van aldaer, en sekeren Bouten", ook van diezelfde parochie. Die drie mannen kwamen blijkbaar i.v.m. een onderzoek naar haar 'doop' aldaar; de koster had verklaard dat hij "de gevanghene erkende voor de gonne hij hadde sien doopen tot Ruymbek". Maar na afloop van dat bezoek zal de gevangene aan de Menense amman verklaren "dat den coster, met d'hulpe vanden officier van Ruymbek, haer

vleeschelĳck soude hebben erkent", en meer nog "dat sij gevanghene bij (= door) den selven coster bevrucht souden zijn"...

Begrijpelijk dus dat amman Angillis met de handen in het haar zat en om raad vroeg wat hij in godsnaam met een dergelijke landloopster-dieveggeleugenaarster met meervoudige identiteit wel moest aanvangen.

Wat van een en ander nu de precieze en ware toedracht was, blijkt niet uit het kleine dossiertje dat we in de correspondentie van de Heren Fiscalen hebben ontdekt. En dus ook niet hoe deze hele zaak haar beslag heeft gekregen.

Blijft dan nog - als pikant detail voor de lokale parochiegeschiedenis van Landegem zelf - haar (derde en laatste?) nep-doop aldaar, waarvoor in hetzelfde dossier van de Menense amman Angillis nog meer bijzonderheden worden meegedeeld, waaronder een kopie van de doopakte. Daaruit blijkt dat daar op 27 maart 1775 door de onderpastoor De Brabandere was gedoopt "seker vrouwpersone, opden name van *Pulcheria La Come*, naer alvooren in de selve kercke afweiringhe t'hebben gedaen vande Calvinsche secte". Aan de onderpastoor had ze verklaard dat zij "was ghebooren den 13 februari 1752 in 's Hertogenbosch ende opgevoed inde Calvijnsche secte". Haar vader was - naar ze zei - Emanuel La Come en haar moeder Louise... (familienaam niet ingevuld).

Bij die doopplechtigheid, die in Landegem zeker ophef moet hebben gemaakt, waren de doopheffers de bejaarde koster van Landegem en zijn ongehuwde inwonende dochter. In hun verklaring, die ze nadien (op 11 juli 1776) in het kader van het gerechtelijk vooronderzoek in Menen hebben afgelegd, worden ze als volgt betiteld: Francis de Bocq fs wijlen Pieter, "coster der prochie van Landeghem ende baljuw der heerlijkkhede ten Hulle, geïnclaveert in Landeghem ende Nevele, oud 66 jaer", en "Anna Marie de Bocq filia vanden voors. Francis, oud ontrent de 24 jaer". Doop-peter en -meter verklaarden voorts dat "die vrouwpersoone van Peteghem (bij Deinze) uijt d'herberghe De Fonteijne, bewoont bij Carel Hauwe³, was vertrocken ende gearriveert tot Landeghem om aldaer gedoopt te worden". Na haar doopsel, "hebbende genoten eenighe tassen thé met een glaezeken genevre", was zij nog niet direct uit het gastdorp vertrokken, maar had zij eerst nog een nacht en een dag "gelogeert gheweest ten huij-

---

³ De Deinze herberg "De Fontaine" lag aan de Gentstraat, vlakbij het belangrijke verkeersknooppunt De Knok op Petegem-Binnen (Sint-Martinusparochie Petegem).

se van sekeren Joannes de Wispelaere, timmerman vant selve Landeghem". Pas de dag daarop was ze dan naar Gent vertrokken in het gezelschap van "een waestrighe" (= wasvrouw), genaamd Marie de Brabandere. De Landegemse getuigen - vader en dochter De Bocq - hebben later ook gehoord "dat de vrouwpersoon naerdien tot Ghendt is vergromt geweest door S(ijne) Hooghweerdigheit den Bisschop van aldaer". En ze wisten zelfs te preciseren dat bij dat vormsel als meter was opgetreden ene "Jo(nkvrouw)e Thérèse van Dijcke, geestelijcke dochter tot Ghendt, woonende bij de Capucijnen" aldaar (samen met haar meid, ene Marie Sartijn).

Wat is er nu waar en wat is er niet waar in dit hele, onwaarschijnlijke en blijkbaar toch echt gebeurde verhaal? Feit is dat in de parochiale doopregisters van Oeselgem in 1773 en van Rumbleke in 1774 alleen maar dopen van pasgeborenen genoteerd staan en geen enkele doop van een bekeerde volwassen vrouw! Wat was dus waarheid en wat leugen in haar verhaal? Hoe dan ook, *si non è vero, è ben trovato*... Maar van de Landegemse doopplechtigheid zelf blijft het parochiaal doopregister het ontegensprekelijk bewijs vormen. Jammer alleen dat we van haar verdere levensgeschiedenis niet op de hoogte zijn. God weet wat ze nadien ook nog allemaal zal hebben uitgespookt en uitgekraamd!

Paul Huys
Drongen

OVER TURFSTEKEN IN VINKT EN ZEVEREN IN HET TWEDE KWART VAN DE 18^e EEUW

In het decembernummer 2007 van *Het Land van Nevele*, helemaal gewijd aan de *Vallei van de Zeverenbeek*, wordt op pp. 559-562 verslag uitgebracht over enig verkennend onderzoek in het Gentse Rijksarchief (Fonds Sint-Baafs en Bisdom) over turfwinning in de vallei van de Zeverenbeek. Dat eerste, voorlopige archiefonderzoek bracht het bewijs van vermoedelijk relatief kleinschalige veenwinning, m.n. reeds in de periode van 1571 tot 1752. Maar de concrete gevallen die in het Land van Nevele-artikel worden besproken, betreffen wel uitsluitend latere gevallen van turfverkopingen, nl. uit 1770-1779 en uit 1788-1791.

Uit een totaal andere archiefbron kunnen we nu bevestigen dat er tijdens het tweede kwart van de achttiende eeuw inderdaad turf werd gestoken in Vinkt en Zeveren. Dit wordt geïllustreerd door twee bijna gelijktijdige gerechtzaken, door kasteelheren-eigenaars ingespannen tegen hun pachters, in het ene geval te Vinkt (1748) en in het tweede geval te Zeveren (1749).

Vinkt 1748 - Zaak tegen Charles Billiet

In de zomer van 1748 kwam het tot een civiel geding tussen jonkheer della Faille¹, heer van Hermes (*sic!?*), eiser, tegen Charles Billiet², verweerder, betreffende het onrechtmatig (?) steken van turf in een meers op Vinkt-Kouter. Ter zake werd, door de Luitenant Civil van de Indaginge van Gent (die bevoegd was in burgerlijke zaken), een vooronderzoek of *enkwest* gehouden, waarvan de protocollen bewaard zijn³.

In de loop van het vooronderzoek, in juni-juli 1748, werden drie zittingen gehouden, waarop in totaal twaalf getuigen werden gehoord. Het zijn in

---

¹ De della Failles (afstammelingen van de rijke Antwerpse koopman Maarten della Faille, die in 1595 de kasteelruïne van Ooidonk opkochte en nadien liet heropbouwen) werden naderhand ook heren van de stad en baronie Nevele. Wie deze (niet met zijn voornamen genoemde) della Faille, *heer van Hermes*, was, konden we niet uitmaken.

² Charles Billiet overleed in Vinkt op 11 september 1762.

³ Rijksarchief Gent (RAG), Archief van de Luitenant-Civil van de Indaginge te Gent (Indag.), nr. 304 (Enkwesten, dossier contra Ch. Billiet, 14.06.1748).

grote meerderheid inwoners van Grammene, maar enkele andere getuigen zijn van Vinkt, Zeveren, Wontergem en Oeselgem.

Op 14 juni werden vijf getuigen gehoord, op 21 juni de volgende twee en ten slotte, op 3 juli, kwamen nogmaals vijf getuigen aan de beurt. Hieronder het lijstje van deze getuigen, met hun respectieve personalia (vadersnaam, leeftijd, beroep en woonplaats):

1. Joannes de Wintere fs. Jacobus Ignatius, 55 jaar oud, schoenmaker te Grammene; hij is ongeletterd.
2. Pieter de Beu fs. Andries, ± 57 jaar, landsman te Grammene.
3. Pieter van de Walle, fs. Pieter, ± 40 jaar, landsman te Grammene.
4. Joannes Damman fs. Gillis, ± 40 jaar, *salvo instituto* officier (= veldwachter) van en te Grammene; hij is ongeletterd.
5. Judocus Cnudde fs. Frans, ± 50 jaar, voerman van Vinkt op Deinze, wonende in Vinkt.
6. Joannes van Speybrouck fs. Joannes, 37 jaar, landsman te Zeveren.
7. Judocus van Speybroeck fs. Joos, 28 jaar, landsman te Grammene.
8. Joosijne Vermeulen fa. Joannes, ± 50 jaar, huisvrouw van Joannes de Groote en tevoren van Frans Galle, woonachtig in Wontergem.
9. Jacobus van Speybrouck fs. Joannes, 29 jaar, officier van de parochie en de ammanij van Grammene.
10. Judocus Steyaert fs. Joos, meer dan 50 jaar oud, *schaapwachter* in Oeselgem.
11. Joannes de Smet fs. Pieters, ± 60 jaar, landsman en schepen van Grammene.
12. Joannes de Blauwer fs. Pieter, ± 37 à 38 jaar, landsman te Grammene; hij is ongeletterd.

De door hen afgelegde verklaringen lopen grosso modo parallel, soms op slechts enkele details na. De gemeenschappelijke inhoud van hun resp. getuigenissen, kort samengevat, komt neer op het volgende.

De getuigen verklaren allen de aangeklaagde verweerder, Charles Billiet, goed te kennen. Hij is pachter van de eiser (jonkheer della Faille) en pacht van hem o.m. een "partij meers gelegen in Vinkt op of omtrent *den Cauter*". Uit deze partij meers heeft Charles Billiet "van over beth den dertigh jaeren (h)arden turf om te branden ghesteken, doen en laeten steken en vercocht". Andere getuigen hebben het niet over 'meer dan 30 jaar', maar over 'meer dan 20 jaar' en één enkele zegt zelfs 'sedert 10 à 12 jaar'. Charles Billiet liet dus ook door anderen turf opdelven, o.a. door Pieter de Groote, François Heyerick, Pieter vande Walle (= de derde getuige), Judo-

cus Damman, Joseph de Smet, Pieter de Beu (= de tweede getuige), en ook door wijlen Frans Galle (= de eerste man van de achtste getuige). Frans Galle heeft onder meer in 1746 en 1747 turf gestoken "den number van 6 vooren", te weten 3 voor hemzelf en 3 voor de verweerder (= Ch. Billiet). Wat de prijs van de turf betreft (per voor) weet de eerste getuige mee te delen "dat denselven turf tsedert 1718 tot nu toe, het eene jaer meer en het andere min, doorgaens heeft ghegolden tot zestien schellinghen gr(ooten) per voor, den aerbeijt daeronder begrepen". Ook de *officier* van Grammene (= de negende getuige), alsook de derde getuige, die met zijn *cortewaeghen* zelf af en toe van die turf gehaald heeft, bevestigen beiden dat de turf toen 16 sch. gr. heeft gegolden, vervoer en arbeid inclus. Welke uitspraak de Luitenant Civil naderhand heeft geveld, is ons niet bekend, maar de gegevens van het enkwest zelf leveren een voldoende beeld van hoe het er toen werkelijk aan toeging. We merken trouwens dat de hiernavolgende zaak van turfsteken in Zeveren velerlei parallellen met het eerste geval vertoont.

Zeveren 1749 - Zaak tegen Joos Keersbilck

Begin 1749 was er een betwisting tussen jonkheer Jan François della Faille⁴, heer van Stad en Ambacht van Assenede, Eeklo etc., enerzijds, en zijn pachter Joos Keersbilck⁵ uit Deinze(-Buiten) anderzijds. Grond van betwisting was dat Keersbilck al vele jaren een pachtmeers uitgroef om aan turfwinning te doen en op die manier een voorheen goede weidegrond grondig had vernield. De zaak werd aanhangig gemaakt bij de Luitenant Civil van de Indaginge te Gent⁶ met jonkheer della Faille als eiser en Joos Keersbilck als verweerder.

---

⁴ Jonkheer Jan-François della Faille was, benevens heer van Assenede, ook baron van Nevele. Hij voerde, zoals de meeste kasteelheren, talrijke processen (o.m. een achttal voor de Raad van Vlaanderen).

⁵ Joos (of Judocus) Keersbilck was vader van een kroostrijk gezin en woonde op Deinze-Kouter. Hij was gehuwd te Deinze in 1733 met Maria Livina De Smet; uit dit huwelijk had hij acht kinderen, geboren tussen 1734 en 1747. Zijn vrouw stierf in 1765. Hij had het vermoedelijk niet gemakkelijk om rond te komen en geraakte wel eens meer in schulden. In 1751 werd hij in een rechtszaak tegen sieur Jan van Grimberghe veroordeeld tot het betalen van 10 guldens over 2 jaar pacht van 2 bunders land, die hij voor 9 jaar had gepacht (pachtcontract dd° 16.10.1736). Zie hiervoor: RAG, Indag., nr. 328 (Vonnissen, dossier dd° 16.10.1751).

⁶ RAG, Indag., nr. 305 (Enkwesten, dossier contra J. Keersbilck, dd° 19.02.1749).

Een gerechtelijk vooronderzoek (*enquest* werd hiervoor gehouden, waarop een aantal getuigen werden gehoord: twee getuigen op 19 februari, vier op 21 februari, drie op 28 februari en ten slotte nog eens vier getuigen op 7 mei 1749. Omdat het interessant kan zijn om op die manier een goed dozijn personen uit Joos Keersbilcks omgeving te leren kennen met hun personalia, volgt hierna het lijstje van die dertien getuigen.

1. Joannes de Nobele fs. Lieven, 37 jaar, boomzager van beroep, woonachtig in Zeveren; hij signeert met een kruisje als merkteken.
2. Joannes Cocquyd fs. Matthijs, 36 jaar, werkmán, te Zeveren; signeert met zijn naam.
3. Daniel de Keyser fs. Joos, 45 jaar, prijer en costumier⁷, wonende in Zeveren; signeert met een kruisje.
4. Jan Baptiste de Volder fs. Pieter, ± 36 jaar, boomzager in Zeveren; signeert met een kruisje.
5. Joseph Braet fs. Lieven, 39 jaar, werkmán in Vinkt; signeert met een kruisje.
6. Norbertus de Keyser fs. Joos, 42 jaar, zager te Vinkt; stuntelige naam-signatuur.
7. Adriaen Cornu fs. Adriaen, ± 42 jaar, paardensmid in Vinkt⁸; naam-signatuur.
8. Pieter Dugardijn fs; Roelant, ± 34 jaar, strodekker in Grammene; naamsignatuur.
9. Frans vanden Borre fs. Lieven, 42 jaar, veulen- en zwijnsnijder, wonende in Gottem; signeert met zijn naam.
10. Frans Vermeersch fs. Lieven, ± 51 jaar, landsman te Wontergem; naamsignatuur.
11. Joannes Hoste fs. Jan, 34 jaar, landsman in Zeveren; merkteken als signatuur.
12. Jacobus Vlaeminck fs. Segher, 30 jaar, werkmán in Zeveren; kruisje als signatuur.
13. Judocus Cnudde fs. Frans, ± 51 jaar, voerman van Vinkt op Deinze, wonende in Vinkt; signeert met zijn naam.

---

⁷ Prijer en costumier: (beëdigd) schatter en ontvanger van bepaalde belastingen (*costumes* genaamd naar het aloude gewoonterecht).

⁸ De Vinktse paardensmid Adriaen Cornu (°ca. 1707/08), gehuwd in 1734 met Adriana Declercq en in Vinkt overleden op 19 april 1771, hebben we ook al eerder aangetroffen in hetzelfde archief (RAG, Indag. nr. 303, dossier dd° 25.04.1738) als getuige in een zaak tegen de erfachtige amman van Grammene, Gillis D'Huyvettere.

De gemeenschappelijke inhoud van hun verklaringen, samengevat, komt ongeveer hierop neer.

De getuigen kennen Joos Keersbilck (of Kersbulck) als gebruiker (pachter) van een partij meers, gelegen te Zeveren in het gehucht der Leijerstraete⁹, met een oppervlakte van ca. 800 roeden. Uit die meers kan "harde turf om te branden" gestoken worden, hetgeen ook effectief is gebeurd. Volgens sommige getuigen was dit ten minste al vier of vijf jaar aan de gang, volgens anderen zeven à acht jaar, en één enkele getuige (Cocquyd) beweert dat Keersbilck al negen à tien jaar turf zelf bovenhaalde, of dat hij dit "met zijn consent" liet bovenhalen door anderen, o.m. door ene Adriaen Tant uit Zeveren.

Die meers was, volgens Joannes de Nobele, "te vooren seer goet", maar hij is door het aanhoudende turfsteken zodanig beschadigd dat om zo te zeggen daarvan een vijver is gemaakt "ende alzo teenemael bedorfvén". En waarschijnlijk is dit dus gebeurd buiten medeweten en zonder toestemming van de eigenaar, aangezien deze daar nu een proces voor heeft aangespannen.

Keersbilck heeft die opgedolven turf ook verkocht. De waarde van de turf werd, over het algemeen genomen, op zowat minimum 15 tot maximum 16 à 18 sch. groten (per voor) geschat. Maar geen enkele getuige kan er zich over uitspreken over welke hoeveelheden het in concreto ging. Keersbilck vervoerde die turf soms met zijn eigen kar, maar liet die ook andere keren wel door de kopers zelf afhalen en vervoeren. Er worden, door enkele getuigen althans, ook namen genoemd van personen die ooit bij Keersbilck turf hebben afgenomen: de paardensmid Adriaen Cornu (de zevende getuige) was bv. een van die afnemers, en Frans van Ooteghem, de baljuw van Zeveren, alsook Joseph de Meyer, de burgmeester van Grammene. En nog meer andere namen van kopers worden genoemd: Bertholomeus en Emanuel de Keyser bv. en ene Joannes Hoste.

Dit zijn de gegevens die het vooronderzoek opleverde. Een vonnis in deze zaak hebben we in het archief van de indaginge (nog) niet aangetroffen.

Paul Huys
Drongen

---

⁹ Ter Leistraete was een gehucht in het oostelijk gedeelte van Zeveren. Zie hierover: Paul Huys, "De herberg 'De Spaanse Kauwe' en de Heerlijkheid ter Leijstraete in Zeveren (16^e-19^e eeuw)", in *KOK-Jaarboek*, jrg. LIX (1992), pp. 329-344.

HET GASTHUIS, HET PENITENTENKLOOSTER EN DE PATERIJ VAN NEVELE

Inleiding

Als ooit de *Geschiedenis van Nevele* zal worden geschreven, dan zal dat het verhaal zijn van een bloeiende en ook boeiende middeleeuwse kleine stad die vanaf omstreeks 1850 indommelde tot een welvarende plattelandsgemeente.

Ooit was Nevele de kern van de heerlijkheid Nevele of van het Land van Nevele. Nevele had geen stadspoorten zoals bijvoorbeeld Gent of Brugge maar de toegangswegen tot de stad waren met *hekken* afgesloten. De stad Nevele had een kasteel, een bloeiende markt, het was een handelscentrum op een kruising van wegen naar Gent, het bezat een Penitentenklooster en een hospitaal.

Ontstaan van de villa Nevele

Archeologische vondsten tonen aan dat het Land van Nevele reeds vroeg bewoond was. Vooral de ligging aan de Poeke(beek) speelde hierin een gunstige rol.

Bij de verovering van onze streken hebben de Romeinen de eerste grote landbouwuitbatingen opgericht, de zogenaamde *villae*. Hier werden onder het gezag van een Romeinse heer de inheemse bevolking en de Romeinse slaven als arbeidskrachten tewerkgesteld.

Vanaf de 5e eeuw kwamen Germaanse volksstammen vanuit de Donauvlakte in beweging en trokken het gebied van het West-Romeinse rijk binnen. Eén Germaanse volksstam, de Franken, vestigde zich in Noord-Gallië, dus ook in onze streken.

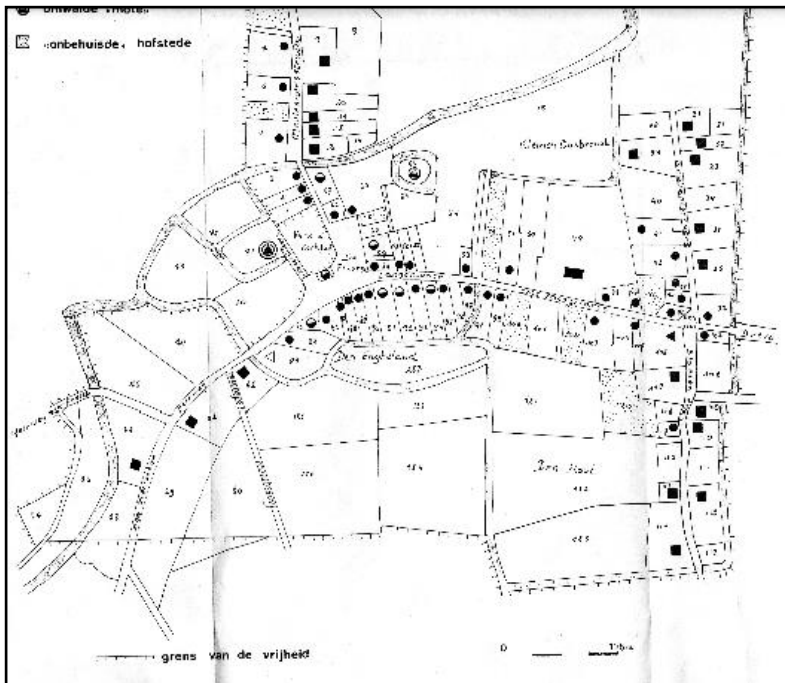
De Frankische veroveraars bouwden versterkte hoeven die bewoond werden door een heer; slaven of lijfeigenen moesten de grond bewerken. Het is niet duidelijk of deze hoeven een voortzetting waren van de Romeinse *villae*.

Die heer moest zijn grondgebied verdedigen tegen indringers en bouwde dus versterkingen. Zijn hoeve bouwde hij op een kunstmatige heuvel, *mote* genoemd, en hij zorgde ervoor dat die *mote* omringd was door een natuurlijk of gegraven water. Zo is ook de *villa Nevele* ontstaan en die mote vormde de kern van de latere Vrijheid Nevele. Op de mote woonde de heer, hier richtte hij in de nabijheid van zijn mote een kerk op, hier ont-

stond de markt en hier vestigden zich landbouwers (zie afbeelding 1). Nevele had een graanmarkt, een varkensmarkt en een vismarkt en was dus een handelscentrum voor de hele omgeving. De oudste vermelding van die markt dateert van 1413.

In 941 waren er in onze streek zeker al drie *villae*: een in Landegem, een in Meigem en een in Nevele. De heer van Nevele slaagde er waarschijnlijk in zijn macht over onze streek uit te breiden en ook de *villae* van Landegem en Meigem en eventueel nog andere onder zijn gezag te krijgen. We mogen bijna met zekerheid zeggen dat de latere heerlijkheid of Vrijheid van Nevele uit enkele *villae* uit de omliggende gemeenten is gegroeid.

De Vrijheid Nevele

Aan de hand van twee oorkonden kan de ouderdom van de vrijheid bij benadering bepaald worden.

Nevele bezit het tweede oudste gekende gemeentezegel van Vlaanderen en het dateert van 20 juni 1316. Het hangt aan een oorkonde en in het slot van die oorkonde lezen we *En(de) dit kennen schepenen van der vriheden van nevele en(de) hebbe(n) dese lettren gheseghel met haren propren seghel.*

Het tweede zegel dateert van 3 april 1341 en draagt het opschrift *stede ende vrihede van nevele binnen*. In de oorkonde zelf lezen we dat Nevele in 1341 gevestigde gewoonten en gebruiken had, en een schepenbank en gemeentezegel bezat.

Het hospitaal of gasthuis van Nevele

De woord *hospitaal* is ontleend aan het Laatlatijnse *hospitalis* en betekent 'gastenhuis'. In het Middelnederlands was *hospital*, *hospitael* een synoniem van *gasthuus* en beide woorden betekenen 'ziekenhuis voor armen' en ook 'huis voor ontvangst van vreemdelingen'.

Gasthuizen in de Nederlanden

De meeste gasthuizen of hospitalen werden in de 12^e-begin 13^e eeuw gesticht, zowel door wereldlijke als kerkelijke heren en ze waren verbonden aan reguliere of seculiere geestelijken. Deze gasthuizen droegen de naam van Onze-Lieve-Vrouw of van Sint-Jan.

Het voorbeeld voor het oprichten van hospitalen kwam van het hospitaal van Jeruzalem dat werd gebouwd in 1023 voor de vele pelgrims die naar Jeruzalem trokken en dat werd genoemd naar Joannes de Evangelist.

Andere voorbeelden in Vlaanderen zijn: Onze-Lieve-Vrouwgasthuis Poperinge gesticht omstreeks 1312; Onze-Lieve-Vrouwhospitaal Kortrijk vermoedelijk begin 13^e eeuw; Onze-Lieve-Vrouwhospitaal in Gent in 1201; Onze-Lieve-Vrouwhospitaal Oudenaarde, omstreeks 1200 gesticht; Onze-Lieve-Vrouwhospitaal in Ieper in 1186 gesticht; Sint-Janshospitaal in Gent gesticht in 1196; Sint-Janshospitaal Damme vóór 1249 gesticht. In Brugge

vermelden de vroegste documenten het Sint-Janshospitaal Brugge in 1188. Het hospitaal in Maldegem werd omstreeks 1275 gesticht maar werd toevertrouwd aan het Sint-Janshospitaal in Brugge en had geen naam, het werd dus gewoon *hospitaal* genoemd.

Van de meeste oude instellingen is de stichtingsdatum niet bekend en vaak ook niet de naam van de stichters. En dat geldt ook voor het hospitaal of gasthuis van Nevele. We proberen dus via andere wegen meer te weten te komen over de ligging, de stichting, de stichters en de naam van het hospitaal.

Ligging

Het gasthuis van Nevele lag ongeveer op de plaats (zie afbeelding 1, perceel nr. 83) waar nu het gemeentehuis en de gewezen dekenij staan. Het lag op een invalsweg naar Nevele, dicht bij de markt en het kasteel en vooral in de nabijheid van een beek want water was van levensbelang in een gasthuis waar dagelijks pelgrims, reizigers en arme passanten overnachtten.

Stichting

Het hospitaal werd gesticht door een voorouder van de Nevelse heer Jean de Montmorency (oorkonde van 21 september 1502). Wie weten we niet en wanneer weten we ook niet. Wel is het mogelijk de oudste sporen van dit hospitaal terug te vinden.

De oudste vermelding van het hospitaal komt voor in een document van 1426. *tospitael van nevele*¹. Maar het hospitaal is zeker ouder, want in een document van 1385, dus vijftig jaar ouder, is de straatnaam *Sint-Jansstraatje*² vermeld. Die straatnaam kan enkel verwijzen naar een gebouw dat aan Sint-Jan was toegewijd; dit kan een kerk, kapel of hospitaal zijn. Aangezien een groot aantal hospitalen genoemd werden naar Sint-Jan durf ik met grote zekerheid zeggen dat de Sint-Jansstraat de oudste naam is van de huidige Cyriel Buyssestraat en dat ze haar naam kreeg van het Sint-Janshospitaal dat aan die straat paalde. En als een straatnaam of een andere plaatsnaam in documenten opduikt, dan was die naam zeker al enkele tientallen jaren in gebruik. Aangezien de meeste andere hospitalen werden gesticht in de 12^e of begin 13^e eeuw situeer ik de stichting van het Nevelse hospitaal tussen 1300 en 1350.

---

¹ RAG, baronie Nevele denombrementen.

² SAG, 330/8: *s(ente) jhans straatkin*.

Dit gasthuis was dus opgericht door een wereldlijke heer, een voorouder van Jehan de Montmorency, heer van Nevele, om behoeftigen, zieken maar ook arme reizigers en pelgrims op te vangen. Het werd bediend door vrome lieden, zeg maar lekenbroeders en -zusters; de reizigers kwamen naar de markt van Nevele, de pelgrims kwamen op bedevaart naar de heilige Mauritius.

Het gashuis was echter in 1502 bouwvallig geworden en men trof er enkel nog bedelaars aan en lieden van verdacht allooi, zoals donkaards en dobbelspelers. Er kwamen klachten van de inwoners van de stad Nevele en er was onmiddellijk brandgevaar omdat de passanten om zich te verwarmen vuurtje stookten in het gebouw en in die tijd waren vele huizen nog hoofdzakelijk in hout opgetrokken.

Omvorming tot klooster

Om al die problemen op te lossen, vormde de heer van Nevele Jean de Montmorency het gasthuis om tot een klooster en schonk het op 21 september 1502 aan de kloostergemeenschap van de derde orde van de heilige Franciscus of Grauwe Zusters en zij namen hun intrek in het bouwvallige gasthuis.

De zusters kregen het recht om aalmoezen in te zamelen maar ze moesten zieken en zwakzinnigen bezoeken en verzorgen, m.a.w. het gasthuis bleef verder bestaan. In ruil kregen de zusters de renten en tienden, dus de inkomsten, die aan het gasthuis verbonden waren.

Op 22 september 1502 ondertekende Johannes Triest, pastoor van Nevele, volgende overeenkomst met de zusters: in hun kapel mocht biecht gehoord worden, mocht een begrafenisplechtigheid plaats hebben en in de kapel mocht begraven worden. Die kapel bestond zeker al en nog in 1502!

Op 9 oktober 1502 stelde de heer van Nevele de zusters van Nevele vrij van belastingen op levensmiddelen en ze kregen het recht om bier te brouwen, brood te bakken en graan te malen; de zusters mochten hiervoor een handmolen gebruiken of een molen aangedreven door een paard. Maar indien ze derden hiervan zouden laten genieten zou één jaar beslag worden gelegd op hun molen.

Gebouwen in en rond het vroegere gasthuis

Volgens een document van 1585 bestond het vroegere gasthuis uit een hospitaal, dus een ziekenzaal, een kapelletje en een armenhuis: *het hospitaal dat tot nevele placht te wesene ende het cappelleken ende t'huys*

*daermen die aermen logierde*³. Aangezien de Grauwe Zusters in 1502 het recht kregen om bier te brouwen mogen we ervan uitgaan dat dit recht al vroeger was toegekend aan de beheerders van het gasthuis, maar nu gewoon werd overgedragen aan de nieuwe geestelijke bewoners. Dit kan erop wijzen dat er in het vroegere gasthuis al een brouwerij aanwezig was.

Verdere geschiedenis van het gasthuis en de bijgebouwen

Gasthuis

Nadat de zusters in 1503 het klooster verlieten en verhuisden naar hun nieuwe locatie in de huidige Langemunt - toen nog Sint-Jansstraat genoemd - bleef de naam gasthuis of hospitaal nog vele jaren in gebruik, ook al kwamen delen van dit gasthuis in andere handen en ook al werden stukken ervan verkaveld.

Het feit dat de naam *gasthuis* of *hospitaal* ook honderd jaar nadat het door de zusters was verlaten nog in de documenten voorkomt, bewijst niet dat de gebouwen op dat ogenblik nog als gasthuis werden gebruikt, wèl dat de naam als plaatsaanduiding werd gebruikt. Het is een vertrouwd gegeven in de toponymie dat een plaatsnaam kan verwijzen naar een gebouw dat er allang niet meer staat of al lang een andere functie heeft gekregen. Zo heten veel cafés in Vlaanderen nog 'De Tramstatie' op plaatsen waar al vijftig of meer jaar geen tram meer rijdt.

Het gasthuis of hospitaal werd nog vermeld in 1566 *stede Inde pouckstrate daer thospitael up staet*⁴. Ook in 1547 en 1572 is er nog sprake van het gasthuis *stede oost vand(en) gasthuuse*⁵ en in 1572 *ande Brugghe by tgasthuus*⁶. We kennen zelfs in 1573 de naam van de ontvanger of gasthuismeester *Francois van maldeghem als ontfanghere en(de) gasthuus meestere*⁷, dus was het gasthuis toen zeker nog in gebruik. Maar in datzelfde jaar werd een derde van het gasthuis verkocht *een derde partie van(den) huse by hem ghecocht uute(n) gasthuuse*⁸. Ook in 1576 werd het gasthuis nog vernoemd *jeghens over tgasthuus*⁹ en zelfs in 1608 *ande*

---

³ RAG, baronie Nevele 771 bis, 13r-13v.

⁴ RAG, kerfabriek Nevele 150, 1v.

⁵ RAG, kerfabriek Nevele 24, 0.

⁶ RAG, baronie Nevele 312, 5r.

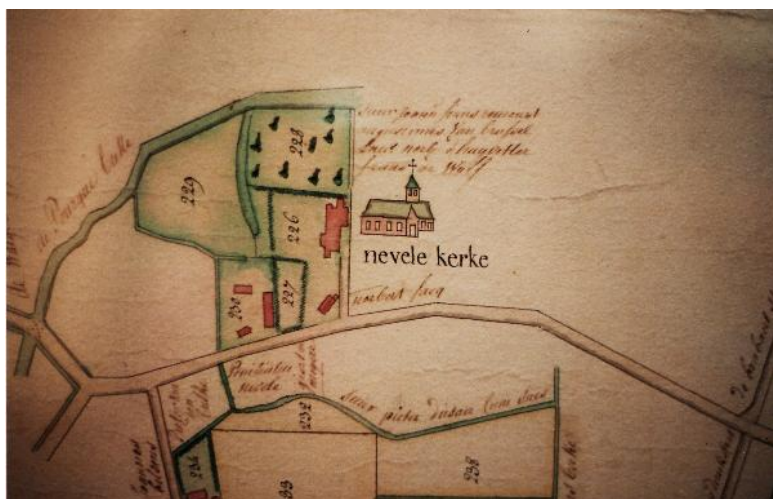
⁷ RAG, kerfabriek Nevele 151, 5.

⁸ RAG, kerfabriek Nevele 151, 5v.

⁹ RAG, baronie Nevele 312, 5r.

wulghe by tgasthuus¹⁰ hoewel er in 1577 en 1578 gesproken wordt over het gewezen gasthuis *Jeghens de erfve vander cappelle van wilen het gasthuus*¹¹ en in 1578 *de erve en(de) de capelle van wijlen de(n) hospitaele van Nevele comen(de) noort upde poucstrate*¹² ook in 1585 *het hospitael dat tot nevele placht te wesene*¹³.

In 1639 was het gasthuis een hofstede geworden *hofstede zynde het gasthuys van nevele west de beke*¹⁴ maar in 1682 bezaten de Penitenten nog steeds een huis en grond op de plaats van het vroegere gasthuis: *de penitenten van nevele een huys stede ende erfve zuijt de beke ofte tnaervolghende west oock de beke ... noort den thieltschen herwegh groot Jc XLV R.*¹⁵.

Wat er verder met het gasthuis is gebeurd, is nog niet grondig onderzocht. Het gasthuis werd in 1789 verkocht aan een zekere Jan Frans Van Melle; de laatste bewoner was de *medecyn* Van Temsche. Maar op een kaart van

---

¹⁰ RAG, baronie Nevele 312, 6v.

¹¹ RAG, kerkfabriek Nevele 24, 4v.

¹² RAG, baronie Nevele 64, 13v.

¹³ RAG, baronie Nevele 771 bis, 13r-13v.

¹⁴ RAG, baronie Nevele 74, nr. 83.

¹⁵ RAG, baronie Nevele 33ter, nr. 108.

1793 (zie afbeelding 2) staat de plaats waar het gasthuis vroeger stond nog steeds beschreven als eigendom van de Penitenten. Het huidige gemeentehuis en de school van Nevele staan op de plaats van het vroegere gasthuis.

Kapel

In de historische bronnen werd de kapel voor het eerst vernoemd in 1573 *den pacht van(de)r erve daer de cappelle van(den) gasthuse up staet*¹⁶ maar ze bestond zeker al in 1502 want bij de overdracht van het gasthuis aan de Grauwe Zusters moesten ze in ruil voor de schenking tot in de eeuwigheid missen en godsdienstige plechtigheden celebreren. Ook in de volgende jaren werd de kapel vernoemd *cappelle van Gasthuuse* (1573-1574)¹⁷; *de erfve vander cappelle van wilen het gasthuus* (1577-1578)¹⁸; *cappelle van wylent thospitael van nevele* (1630)¹⁹; *cappelle van wylent thospital van nevele* (1639)²⁰. Volgens een document van 1578 was die stenen kapel vervallen en werd ze samen met het huis verkocht ten voordele van de armen *Item ee(n) steenen capelleken van(den) gasthuuse met zekere erfve daeran clevende boven die vercocht was metter husage ten proffyte van(de) aermen hier memeorie om dat de zelve capelle ter Ruynen gaet*²¹.

Dit wordt bevestigd door De Potter en Broeckaert, maar zonder bronvermelding:

“Schriften van de XVIe eeuw maken gewag van eene kapel, te dien tijde nevens het gasthuis staande, waarin wekelijks eene mis gelezen werd. De wethouders van Nevele verzochten ten jare 1571 aan den abt van Drongen, deze bidplaats, die door ouderdom dreigde in puin te vallen, te mogen afbreken, en den grond ten voordeele der behoeftigen te mogen verkoopen. De kapel kon slechts met groote kosten hersteld worden, dewijl hare inkomsten zeer gering waren, en het magistraat voor het overige niet te zeggen wist, of ze wel gewijd was geworden. Uit latere rekeningen van het armwezen blijkt, dat de abt van Drongen dit verzoek zal ingewilligd hebben. De mis, wekelijks in de gasthuiskapel

---

¹⁶ RAG, kerkfabriek Nevele 151, 4v.

¹⁷ RAG, kerkfabriek Nevele 24, 0.

¹⁸ RAG, kerkfabriek Nevele 24, 4v.

¹⁹ RAG, baronie Nevele 322, 8r.

²⁰ RAG, baronie Nevele 28, 84

²¹ RAG, kerkfabriek Nevele 19, 0.

gelezen, had voortaan, op voorstel van het Nevelsche magistraat in de parochiekerk plaats.”

Brouwerij

Bij de schenking van het gasthuis in 1502 aan de Grauwe Zusters kregen ze onder meer het recht om bier te brouwen en dat kan enkel maar in een brouwerij. Na de verhuis van de zusters naar de Langemunt bleef de brouwerij zeker nog enkele tientallen jaren bestaan. En deze stelling wordt bevestigd door latere documenten. In een bron van 1578 wordt de brouwerij vernoemd en in dat jaar was de plaats waarop de brouwerij van het klooster lag eigendom van een zekere Francois De Wilde²².

Ook in 1584 werd de brouwerij nog eens vermeld *achter de brauwerije plach te zyne*²³. In 1595 was de vroegere brouwerij omgevormd tot een hofstede²⁴ en bijna honderd jaar later in 1682 stond deze brouwerij met hofstede er nog steeds²⁵.

Het nieuwe Penitentenklooster

Op 15 mei 1503 kregen de zusters twee huizen met een grote tuin in de huidige Langemunt (zie afbeelding 3) omdat het gasthuis dat hen in 1502 was geschonken door Jean de Montmorency voor de kloostergemeenschap te klein was en bouwvallig was geworden.

Op 10 januari 1506 verleende de bisschop van Doornik aan de bezoekers van de kapel van de Zusters van Nevele een aflaat van 40 dagen. Betekent dit dat er toen op hun nieuwe locatie al een kapel was gebouwd of dat ze nog steeds hun oude kapel gebruikten? Ik ben er bijna zeker van dat het nog om de oude kapel ging, want pas op 13 maart 1513 verklaarde Petrus Cottrel, in opdracht van de bisschop van Doornik, dat hij de kloosterkapel van Nevele gewijd heeft. Dit houdt ook in dat de vroeger toegekende rechten nu gelden in de nieuwe kapel: biecht horen, begrafenisplechtigheden houden en in de kapel begraven. Pas in dit document wordt voor de eerste en enige keer gesproken over het Sint-Jansklooster maar zoals ik hoger heb

---

²² RAG, baronie Nevele 64, 13v.

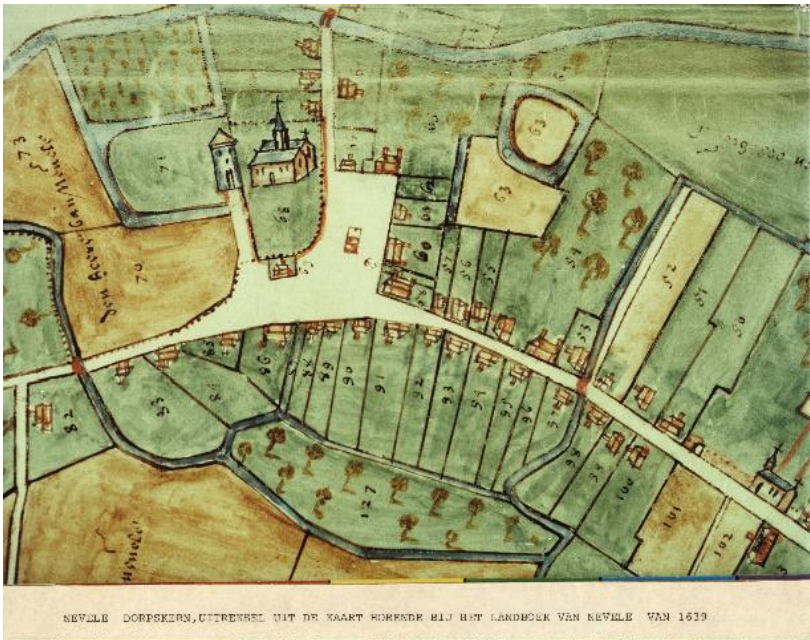
²³ RAG, baronie Nevele 1551, 50r.

²⁴ RAG, Rijke Gasthuis B 4548/1, 0.

²⁵ RAG, baronie Nevele 33ter, nr. 125.

aangetoond, bestond die naam al in 1385 maar is enkel overgeleverd in de straatnaam Sint-Jansstraat.

In 1545 kregen de Penitenten vrijstelling van belasting op vlees, bier en andere levensmiddelen omdat ze geen onroerende goederen bezaten, geen renten hadden of inkomsten en ze van liefdadigheid leefden. Maar na een geschil en volgens een oorkonde van 1562 moesten ze wel belasting betalen op het verbruik van bier en vlees door de kostgangers en de schoolkinderen. Dit houdt dus in dat in het klooster schoolkinderen verbleven of zelfs op internaat waren en dat het klooster ook aan kostgangers (ouderen of armen?) onderdak verleende.

In 1697 mochten de zuster een hofstedeke kopen ten noorden van hun klooster gelegen; ze kregen er de volle eigendom van en werden vrijgesteld van belasting op dit nieuw verworven eigendom.

In 1698 werd nog eens herhaald dat de Penitenten vrijgesteld waren van belasting op hun goederen omdat ze moesten instaan voor het onderhoud van de gebouwen en de levensbehoeften van 17 personen.

In 1701 werden na een geschil met de belastingheffers van Nevele de zusters vrijgesteld van belastingen maar ze moeten als tegenprestatie in geval van oorlog aan de inwoners het recht geven om in hun klooster hun roerende goederen onder te brengen en in bewaring te geven.

Moeilijke jaren

Omstreeks 1570 tijdens de beeldenstorm en de godsdienstoorlog werd Nevele een calvinistische gemeente. In 1578 was het klooster verlaten, het lag in verval, was onbewoonbaar en de zusters waren vertrokken naar hun huis in Gent.

In 1610 kregen de Grauwe Zusters van Nevele de toestemming om gedurende vier maanden in het hele land aalmoezen te verzamelen om hun klooster en kapel opnieuw op te bouwen. Ze hadden toen zelfs geen kapel meer en de kerkdienst moest in open lucht gebeuren. Uit datzelfde document van 1610 weten we dat toen aan meisjes onderwijs werd verstrekt: ze leerden in het klooster lezen en schrijven. Maar de renovatiewerken duurden toch een paar jaar, zo is er een rekening bewaard waaruit blijkt dat er in 1612 hout en steengruis uit het vervallen gebouw werd gehaald *hauts ghehaelt metg. zeker greys uut het clooster*²⁶. Zeker in 1639 waren kapel en klooster weer opgebouwd. (zie afbeelding 3)

Geestelijke leiders en de Paters Recollecten

Kloostergemeenschappen hebben mannelijke geestelijke leiders en biechtvaders nodig. Over de tijd voor hun vlucht naar Gent, dus de periode 1503-1578, zijn we niet ingelicht over de geestelijke levenswandel van de Penitenten. Maar omdat de pastoor van Nevele ook de bedienaar was van de kapel van de zusters nemen we aan dat hij de zuster begeleidde op hun weg naar de hemelse zaligheid. Het was ook de pastoor van Nevele of de deken van Deinze die in het klooster de plechtige geloften van de zusters afnam.

Tussen 1578 en 1610 verbleven de nonnen in Gent en het is pas bij hun terugkeer naar Nevele in 1610 dat we ingelicht zijn over de relaties tussen de kloosterlingen en hun geestelijk leider, de pastoor van Nevele. Die getuigenissen staan genoteerd in de dekanale en bisschoppelijke verslagen van 1614 tot 1654.

In 1614 lachten de Nevelaren met pastoor Laurens Goethals omdat hij soms een hele dag in het klooster bleef en er schaak speelde. Zijn excuus:

---

²⁶ RAG, baronie Nevele 312.

de kerk en de pastorie waren vernield door de godsdienstoorlogen, de kerkdiensten werden in de kloosterkapel gehouden en de pastoor moest toch ergens een onderkomen hebben... In 1627 werd de pastoor ook biechtvader in het klooster.

Ook in 1643 ging de pastoor van Nevele over de tong omwille van zijn omgang met een zuster, maar ja hij heette zeer toepasselijk Nikolaas Lust... Hij werd in 1643 verplaatst en zijn opvolger Maurits Dufour liep in het spoor van zijn voorganger.

In 1654 schreef de deken met een zucht van verlichting in zijn visitatieverslag: de pastoor heeft geen betrekkingen meer met het klooster...

In 1655 werd er een pater aangesteld als biechtvader maar over zijn toenmalige verblijfplaats weten we niets.

De Paterij

Op 15 februari 1663 kregen de zusters de toestemming om een stuk grond aan te kopen voor de bouw van een paterij. En met de bouw van die paterij werd begonnen in 1663. Voor het bekostigen van de bouwwerken hebben de paters aalmoezen ingezameld.

De deken van Deinze wilde de invloed van de paters beperken daarom mochten er slechts twee paters en een lekenbroeder in Nevele wonen, anders zou het een klooster zijn!

In 1783 werden enkele kloosters afgeschaft, maar de paterij van Nevele bleef en ook de kapel van het klooster bleef bestaan omwille van de paters. Maar reeds in 1784 kwam er een reactie: die kapel dient niet te blijven want ze ligt op korte afstand van de parochiekerk! In 1795 waren er in Nevele geen paters meer.

Einde van de paterij

In september 1796 werden de meeste kloosterorden afgeschaft en werden hun goederen openbaar verkocht als zogenoemd zwart goed. Op 12 oktober 1796 werd de paterij verkocht. Koper is *le citoyen* Seriacop, een ambtenaar in dienst van het Franse Bewind. Het huis was zeker nog in 1876 in handen van de familie Seriacop want Edgard Seriacop wilde in dat jaar zijn huis in de *rue St Jean* te Nevele verkopen om er een Rijkswachtkazerne onder te brengen. De verkoop ging echter niet door.

Afschaffing van het klooster

Onder Jozef II, die regeerde van 1780 tot 1790, werd in 1783 het edict afgekondigd waarbij onnodige kloosters werden afgeschaft.

Op 21 juni 1783 deed de Nevelse kloostergemeenschap een verzoek om te mogen blijven bestaan. Hun argumenten waren: ze zullen er een openbare school voor jonge vrouwen oprichten en er krankzinnigen verzorgen. De kloosterlingen verdedigen hun plannen als volgt. Voor het gewone volk zijn er geen scholen in Nevele. De gegoede burgerij zendt haar kinderen naar andere streken zelfs naar Frankrijk maar voor de rest is het onderwijs in Nevele verwaarloosd. De zeer bekwame zusters zouden les geven in de Vlaamse en Franse taal en in de rekenkunde. Voor het onderwijs van de jonge mannen zouden de paters instaan. Maar het mocht niet baten.

Op 22 mei 1784 wordt het klooster afgeschaft. Ambtenaar Carbonelle werd tot econoom aangesteld van alles wat niet verzegeld was²⁷. Op 14 juli werd begonnen met de verkoop van de meubelen en waardevolle zaken onder toezicht van Carbonelle. Het klooster bezat 28 schilderijen o.m. een werk van Pieter Breughel de Jonge met name De Kindermoord. Waar dit Nevelse schilderij zich nu bevindt is niet geweten.

In 1786 werden de onroerende goederen in elf loten verkocht.

Nog vóór de gebouwen in 1786 openbaar verkocht werden, waren er enkele incidenten in Nevele. In 1785 gaven enkele boerenkinkels in de kapel toneelvoorstellingen op vraag van de heer van Nevele della Faille ter gelegenheid van zijn tweede huwelijk. In datzelfde jaar 1785 kreeg de Nevelse schoolmeester Joannes Francies Van Holsbeke de toestemming om in de refter van het klooster school te houden.

Eind 1790 kwamen onze gewesten opnieuw onder het Oostenrijks Bewind. De Oostenrijkers zouden de bevolking niet meer voor het hoofd stoten en hun hervormingsdrang intomen. Op 7 augustus 1793 verscheen een dekreet waarbij de afgeschafte kloosters onder bepaalde voorwaarden zou-

---

²⁷ Het huidige huis van Jules Schelstraete (Cyriel Buyssestraat nr. 6) werd vermoedelijk opgetrokken in het begin van de 19de eeuw in opdracht van diezelfde gerechtelijke ambtenaar Carbonelle naar de plannen van Jacques Goetghebuer uit 1807.

den hersteld worden. De verspreide Penitenten van het Nevelse klooster hebben niet gereageerd en zo was de afschaffing van hun klooster definitief.

Jan Luyssaert
Merendree

Geraadpleegde werken

F. Cieters en J. Van de Castele, Nevele in de visitatieverslagen van bisschop Triest, in *Het Land van Nevele*, jg. 7 (1976), afl. 4, p. 187-211.

F. De Potter en J. Broeckaert, *Geschiedenis van de gemeenten der provincie Oost-Vlaanderen. Nevele*, Gent, 1864-1870.

J. Luyssaert, Bijdrage tot de geschiedenis van de stad en vrijheid Nevele, in *Het Land van Nevele*, jg. 37 (2006), afl. 2, p. 105-138.

G. Maréchal, Het Sint-Janshospitaal in de eerste eeuwen van zijn bestaan, in *Sint-Janshospitaal Brugge 1188-1976*, Brugge, 1976, deel 1, p. 41-75.

J. Van de Castele, Grauwe zusters of Penitenten-Recollectinen te Nevele (1502-1784), in *Het Land van Nevele*, jg. 9 (1978), afl. 4, p. 155-242.

H. Vervaeke, Het kerkelijk leven in de dekenij Deinze onder deken Michiel Zachmoorter (1612-1660) en bisschop Antoon Triest (1622-1657), in *Het Land van Nevele*, jg. 13 (1982), afl. 3-4, p. 143-299.

Herkomst van de afbeeldingen

Afbeelding 1: L. Lavent, Het kultuurlandschap te Nevele in de 17^e eeuw, in *Het Land van Nevele*, jg. 10 (1979), afl. 3-4, p. 141-172 (losse kaart).

Afbeelding 2: kaart van 1793 bewaard in het Kasteel van Ooidonk (foto Hugo Schaeck).

Afbeelding 3: Kaart van 1639 bewaard in het Rijksarchief te Gent.

DE PARLEMENTAIRE SCHOOLENQUÊTE VAN 1880 BETREFFENDE HET KANTON NEVELE MET HET PROCES-VERBAAL VAN DE GETUIGENISSEN OVER HET EERSTE JAAR VAN DE SCHOOLSTRIJD

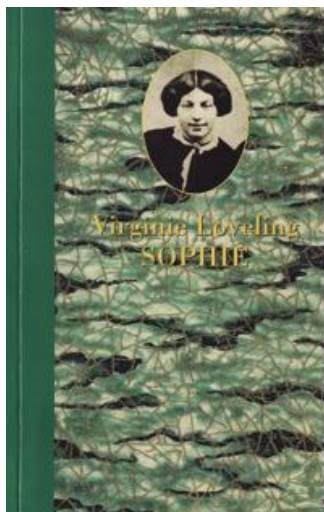
De schoolstrijd in de verhalende literatuur

De schoolstrijd van 1879-1884 blijft nog altijd een heel boeiend onderwerp, niet alleen in het eigenlijke historisch onderzoek zelf, maar ook in de fictionele literatuur¹. In de streek van Nevele is het zeker niet vergeten geraakt dat zowel de nog veelgelezen Cyriel Buysse (1859-1932) als zijn beide tantes, de gezusters Rosalie en Virginie Loveling, over de onderwijskwestie hebben geschreven. Van Rosalie Loveling (1834-1875) werd haar verhaal over 'Meester Huyghe' nog in hetzelfde jaar 1875 postuum gepubliceerd in de bundel 'Nieuwe novellen'. Rosalie heeft uiteraard de eigenlijke schoolstrijd niet meer meegemaakt, maar zij beschrijft wel volop de onderwijs-toestand van na de wet van 1842, die de inrichting van het gemeentelijk onderwijs verplichtend maakte. Maar aan haar hoofdfiguur, meester Huyghe, overkwam - en paradoxaal genoeg in omgekeerde zin - hetgeen later aan de gemeentelijke onderwijzers overkwam: de brave man in zijn parochieschooltje "had allengskens zijn scholieren verloren: de een na de andere was naar de gemeenteschool gegaan, en alzo kwam het eindelijk vanzelf, dat hij geen school meer hield". Hij eindigt triestig in het 'armhuis'.

---

¹ Zie R.C. Gitsberg, *De figuur van de onderwijzer en de onderwijzeres in de Zuid-nederlandse literatuur* (Tilburg, 1963). Meer direct i.v.m. Nevelse toestanden: zie Daniël Vanacker, 'De schoolstrijd van Virginie Loveling', in: *Sophie* (romaneditie 1999 door Liberaal Archief Gent), met bibliografie op p. 46. Van dezelfde D. Vanacker ook: 'Virginie Loveling en de schoolstrijd' in: *Mededelingen van het C. Buysse Genootschap*, jb. III (1987). I.v.m. de novelle *Meester Gevers* van Buysse: zie A.M. Musschoot, in: *Cyriel Buysse, Verzameld Werk*, dl. 5 (Brussel, Manteau, 1978), pp. XIV-XV, alsook A. Van Elslander, 'Cyriel Buysse: Een onbekende martelaar', in: *Mededelingen van het Cyriel Buysse Genootschap*, jb. III (1987), pp. 45-64. Zie ook: J. Luyssaert, 'Frederik De Pestel (1824-1886), Martelaar van het officieel onderwijs', in: *Het Land van Nevele*, XXXVI/4 (dec. 2005), pp. 371-375.

Virginie Loveling (1836-1923) op haar beurt heeft tien jaar later het thema van de schoolstrijd zelf uitgewerkt in de roman 'Sophie' (1885) waarin de tragische figuur van meester Ottevaere centraal staat. Nog eens een kwarteeuw later, in 1909, schreef Cyriel Buysse op zijn beurt het droeve verhaal van 'Meester Gevers' (samen met twee andere verhalen gepubliceerd in de verzamelbundel 'k Herinner mij'). In dit verhaal valt de slachtoffersrol toe aan de gemeentelijke onderwijzer Gevers, voor wie de Meigemnaar Desiré Wauters model zou hebben gestaan, terwijl zijn collega uit het aanpalende, grotere dorp, Clement Spelier, (een veel sterkere figuur, voor wie de Ne-

velse onderwijzer Bernard Pattyn als voorbeeld diende), in de 'klerikale storing' beter overeind blijft. Het verhaal is door Buysse, inderdaad, geschreven 'vanuit zijn herinnering' (cfr. de titel van de betreffende verhalenbundel) hetgeen een mogelijke vervorming van sommige feiten of details impliceert, maar de trefzekere schildering van de typische tijdsgeest van toen behoudt wel nog een documentaire waarde en blijft alleszins lezenswaardig.

Is dat alles nu, meer dan een eeuw later, al lang verleden en vergeten tijd? Toch nog niet helemaal, of misschien zelfs helemaal niet?

Vergeten zeker niet! In 1999 heeft het Liberaal Archief Gent van Lovelings 'Sophie' nog een editie in geactualiseerde spelling uitgebracht; de volledige oplage ervan, op 2000 exemplaren gedrukt, is intussen totaal uitverkocht en een herdruk is ter perse. En in 2007 publiceerde Nicole Verschoore (zelf een achterkleindochter van de Buysse-Lovelings, en gehuwd met notaris Vandercruyssen, uit de Deinse familie van tabaksfabrikanten) de boeiende roman 'La charette de Lapschuere', waarin ze het verhaal vertelt van haar eigen overgrootvader Theodoor Sevens, gemeente-onderwijzer in het West-Vlaamse dorp Lapschuere bij Damme. Ook hij was onverdiend een slachtoffer van de ongenadige schoolstrijd aldaar: op een nacht verhuist hij, met paard en kar (vandaar de boektitel 'La charette...'), hebben en houden van Lapschuere naar Kortrijk om daar een nieuw leven te beginnen.

Het thema van de beruchte schoolstrijd van 1879-1884 - intussen meer dan een eeuw en een kwart geleden - blijft aldus inderdaad tot het collectieve

geheugen ook van de huidige generaties behoren. Een reden dus om er ook nu nog aandacht aan te besteden en een vergeten document uit die tijd op te diepen en opnieuw bekend te maken.

De schoolstrijd

Het algemeen verloop van de schoolstrijd, die zes jaar in beslag nam (1878-1884), is wel voldoende beschreven² en bekend, zodat we daarvan geen omstandige uiteenzetting hoeven te geven. We beperken ons, ter inleiding, tot enkele grote lijnen.

Krachtens artikel 17 van de Belgische Grondwet is er vrijheid van onderwijs, hetgeen impliceerde dat (ook) de katholieken hun eigen vorm van onderwijs mochten organiseren. Wat ze overigens ook al eeuwenlang hadden gedaan. Wel hebben de liberale regeringen in de jonge Belgische Staat na 1830 onmiddellijk getracht het onderwijs te veralgemenen, en wel op basis van het openbaar initiatief zelf. Na de afwijzing in 1834, van een eerste wetsontwerp van minister Rogier, kwam het in 1842 dan toch tot een algemene Organieke wet op het lager onderwijs³, die eigenlijk een compromis was tussen de katholieke en liberale opvattingen terzake, zij het - in hoofde van de liberalen - toch met als uiteindelijk streefdoel de volledige neutraliteit van het onderwijs. Deze schoolpolitiek, eerst en vooral geaxeerd op het lager onderwijs, maar daarna ook op het secundair onderwijs, leidde - na de liberale overwinning in de verkiezingen van 1878 (regering Frère-Van Humbeeck, 1878-1884) - tot de afschaffing van de wet

---

² Zie Marcel De Vroede, 'Onderwijs 1840-1878' en 'Onderwijs 1878-1914', in: *Algemene Geschiedenis der Nederlanden* (Haarlem, 1978, dl. XIII), pp. 111-125 en pp. 328-351. Zie ook: Jeffrey Tyssens, *Om de schone ziel van 't kind... Het onderwijsconflict als een breuklijn in de Belgische politiek* (Gent, Provinciebestuur & Liberaal Archief, 1998 - Bijdragen Museum van de Vlaamse Sociale Strijd, nr. 14), pp. 55-75. Over de houding van de geestelijkheid, zie de lic.verh. van M. Deruytter, *De politiek van Mgr. Bracq en zijn ultramontaanse omgeving in de schoolstrijd van 1879-1884* (KU-Leuven, 1977).

³ Van Humbeecks Organieke schoolwet van 10.07.1879 schreef voor dat alle gemeenten een lagere school moesten oprichten en dat ze geen subsidies meer mochten toekennen aan de vrije scholen. De gemeentebesturen moesten nog de benoemingen doen, maar de gemeentelijke onderwijzers moesten voortaan gediplomeerden zijn van een officiële (Staats-)normaalschool. Op het leerprogramma van de gemeentelijke scholen was godsdienstonderricht geen verplicht vak meer, maar het 'mocht' nog wel gegeven worden.

van 1842, die werd vervangen door een nieuwe, centraliserende en laïciserende onderwijswet ter bevordering van de officiële (stads- en gemeentescholen). Precies de invoering van de zogenaamde *Onderwijswet-Van Humbeeck* van 1879 leidde tot een ongemeen scherpe schooloorlog tussen de klerikalen en de antiklerikalen. De kerkelijke overheid - c.q. het Belgische episcopaat - ging dadelijk in het verweer. In het bisdom Gent werden, onder het impuls van mgr. Bracq, in een minimum van tijd talloze nieuwe parochiescholen opgericht, terwijl de officiële gemeentescholen (plots tot 'geuzenscholen' omgedoopt, ofschoon meestal nog steeds geleid door onderwijzers van katholieken huize) het voorwerp werden van een systematisch gevoerde boycot, die de gewetens, zowel van de ouders als van de beleidsverantwoordelijken, onder zware druk zette. Deze strijd rond de gelaïciseerde gemeenteschool sloeg diepe wonden, die nog decennialang hebben nagekankerd. In 1884 echter zouden de katholieken op hun beurt de nationale verkiezingen winnen en tot 1914 ononderbroken aan de macht blijven. In die periode gaven ze aan de subsidiëring van het katholieke onderwijsnet een vaste basis, om op die manier het overwicht op het openbaar schoolwezen te consolideren.

Maar terug nu weer naar 1879. Specifiek over de schoolstrijd in Nevele en omliggende is weinig of geen specifiek historisch onderzoek gebeurd. Het thema van de schoolstrijd komt wel, zijdelings dan, even ter sprake in de bijdrage van J. Van De Castele over het burgemeesterschap van Leonce Mulle de Terschueren in de jaargang 1975 van *Het Land van Nevele*⁴. Zelf hebben we enkele jaren geleden in een paar van onze, overigens vrij korte, notities⁵ in het Deinse KGK-Contactblad summier de achtergrond geschetst van het ontstaan van de schoolstrijd en hoe zich die in de streek van Deinze manifesteerde, o.m. door de oprichting van een dekenaal comité van de 'Katholieke Schoolbeweging'; waarin o.m. het provinciaal raadslid baron Arnold 't Kint de Roodenbeke actief was. Daarbij aansluitend hebben we vervolgens enkele bijzonderheden meegedeeld over de (oprichting van) katholieke scholen in 1879-1880 in enkele dorpen rond Deinze, o.m. in Meigem, Sint-Maria-Leerne en Sint-Martens-Leerne, Vinkt en Zeveren. Meer in het bijzonder over de nogal aparte situatie terzake in Wontergem

---

⁴ *Het Land van Nevele*, VI/2 & 3 (1975), pp. 38-125 en 160-163.

⁵ P. Huys, 'Losse berichten over de schoolstrijd anno 1879', in: *KGK-Contactblad*, 21/6 (dec. 2001), pp. 2850-2851, nr. 1831; Idem, 'De schoolstrijd 1879 [...] in de dorpen rond Deinze', in: *KGK-Contactblad*, 25/3 (zomer 2005), pp. 3334-3336, nr. 1993.

handelen voorts nog een tweetal bijdragen⁶ die een aardig licht werpen op de zeer bitse manier waarop de strijdende partijen elkaar daar en toen te lijf gingen. Al deze specifiek streekgebonden informatie (geput uit de jaargangen 1879 en 1880 van het kerkblad 'De Godsdienstige Week') moge mede als typerende achtergrond dienen voor een goed begrip van wat zich toentertijd heeft voorgedaan.

Op één detail willen we hier nog speciaal de aandacht vestigen. Een aantal onderwijzers (vooral die van de gemeentescholen) werden na het uitbreken van de Schoolstrijd lid van het Willemsfonds. We verwijzen daarvoor naar de bijlage 1.

De scholenquête

In 1880 werd door de Kamer van Volksvertegenwoordigers een parlementaire commissie aangesteld⁷, die als opdracht kreeg een “onderzoek te doen over den zedelijken en stoffelijken toestand van het lager onderwijs in België, over de uitslagen der wet van 1ⁿ juli 1879, en over de middelen, gebruikt om de uitvoering dier wet te belemmeren”⁸.

In zitting van 05.05.1880 besliste de Kamer dat de Commissie zou bestaan uit 25 leden. Onder de bekendste leden citeren we de namen van Beer-naert, de Hemptinne, De Vigne, Jottrand, Lippens, Vandenpeereboom en Woeste. Het Bureau van de Commissie werd op 15.05.1880 samengesteld uit de heren Couvreur, voorzitter; Neujean en Willequet, ondervoorzitters; Paternoster en Washer, secretarissen.

De Commissie startte haar werkzaamheden verbazend vlug. De hoorzittingen gebeurden per kanton. Tegen het einde van hetzelfde jaar 1880 waren al een aantal van die zittingen gehouden. Die voor het kanton Deinze had

---

⁶ P. Huys, 'Mijn dierbaar Wonterghem', een liedje uit de schoolstrijd van 1879', in *KGK-Contactblad*, 26/1 (jan. 2006), pp. 3432-3434, nr. 2038; Idem, 'Scènes uit de schoolstrijd van 1879 in Wonterghem', in: *KGK-Contactblad*, 26/2 (lente 2006), pp. 3435-3437, nr. 2040.

⁷ Zie hierover: *De schoolstrijd in ons land (1879-1884)* (Gent, Boekh. J. Vuylsteke, 1907 - Uitgave van het Julius Vuylsteke-Fonds nr. 4), inz. pp. 12-14 (over de schoolstrijd) en pp. 15-22 (over het scholenquest). Dit boek is een repliek op de katholieke visie terzake, vertolkt door Pierre Verhaeghen, *De Schoolstrijd in België* (Gent, Siffer, 1906), uit het Frans vertaald door Filiep de Munynck.

⁸ Geciteerd uit de publicatie van de resultaten van dit *Schoolonderzoek* (dl. 1, p. II). Zie verder over deze publicatie in de noten 11 en 12.

plaats “ten lokale van het vrederegerecht” op 6 december 1880⁹, die voor het kanton Nevele op 20 december 1880, eveneens in het vrederegerecht aldaar¹⁰. In de beide gevallen waren de commissieleden dezelfde, nl. de kamerleden E. Willequet, voorzitter, A. Lippens en G. Washer, bijzitters; de toegevoegde secretaris was ene [NN.] Siffer. Voor het kanton Kruishoutem had het getuigenverhoor al eerder plaats gehad, nl. op 12 oktober, met E. Willequet, voorzitter, en A. Lippens en J. De Vigne als bijzitters.

De verslagen, genoemd 'Proces-verbaal van onderzoek', werden naderhand allemaal gepubliceerd¹¹ en op de ruimst mogelijke basis verspreid¹².

In de hoorzitting voor het kanton Nevele werden 23 getuigen gehoord, op één na allen uit Nevele zelf, een minderheid van 10 mannen naast 13 vrouwen en meisjes¹³; onder die 23 getuigen waren er 6 ongeletterd en konden niet ondertekenen. Ter vergelijking: voor het kanton Deinze werden 20 getuigen gehoord, afkomstig uit vier verschillende gemeenten, w.o. 18 mannen; voor het kanton Kruishoutem werden 11 getuigen verhoord, allemaal mannen¹⁴.

Uit de identiteit en de beroepsaanduiding van de onderhoorden blijkt duidelijk dat twee verschillende categorieën van getuigen aan bod zijn

---

⁹ Zie *Schoolonderzoek*, dl. 1, pp. 415-418 (Kanton Deinze).

¹⁰ Zie *Schoolonderzoek*, dl. 1, pp. 419-424 (Kanton Nevele).

¹¹ Alles bijeen werden 5.381 getuigen gehoord, met feitenmateriaal over 779 gemeenten in 88 kantons. Al die verslagen samen werden ook gebundeld in vijf stevige boekdelen van in totaal 5.732 bladzijden, onder de titel *Enquête scolaire* (Brussel, bij F. Hayez, 1881-1883). De Nederlandse versie droeg als titel *Schoolonderzoek*. Een exemplaar van de complete Franstalige editie bevindt zich in de Gentse Universiteitsbibliotheek (nr. A.17469); een exemplaar van alleen maar het eerste deel van de Nederlandstalige editie (waarin o.m. de kantons Deinze, Nevele, Kruishoutem en Oudenaarde) zal binnenkort te raadplegen zijn in het Liberaal Archief te Gent.

¹² De processen-verbaal der zittingen werden gezonden aan alle onderhoorde getuigen, aan alle krantenredacties, aan alle abonnees van de *Moniteur* (het Staatsblad, dat toen nog enkel in het Frans verscheen) en van andere parlementaire publicaties (zoals *Documents parlementaires*, *Beknopt Verslag* e.a.m.). Sommige processen-verbaal werden aldus verspreid op zowat 85.000 (!) exemplaren (55.000 in het Frans, 30.000 in het Ndl.). Zie *De schoolstrijd in ons land* (Vuylsteke-Fonds, 1907), p. 21-22.

¹³ *Schoolonderzoek*, dl. 1, pp. 419-424 (Kanton Nevele).

¹⁴ Voor het kanton Kruishoutem werden elf getuigen gehoord, o.w. zes uit Nokere (zie het proces-verbaal in *Schoolonderzoek*, dl. 1, pp. 243-245).

gekomen: enerzijds een aantal openbare (wereldlijke en geestelijke) gezagsdragers, die a.h.w. uit hoofde van hun ambt zelf met de desbetreffende (onderwijs)materie waren geconfronteerd en anderzijds de gewone burgers, aan wie feiten (al dan niet zelf ondergane) bekend waren, die een gevolg waren van de nieuwe schoolwet en de uitvoering ervan. Het is nuttig vooraf kennis te nemen van de overwegingen, die de Kamer ertoe hadden aangezet tot de organisatie van de Schoolenquête over te gaan. We citeren (in gemoderniseerde spelling) uit een document van de parlementaire Schoolcommissie, dd° 16 juni 1880 (d.i. nog vooraleer de eerste hoorzittingen hadden plaats gehad¹⁵).

“De bisschoppelijke aanmatigingen (sic) tegen de wet en tegen hare toepassing hebben de gemoederen der burgers ontsteld en tegenstand doen oprijzen. Een diepe ontroering is in hunne maatschappelijke, openbare of private betrekkingen gebracht. *Van de hoge sferen der Wetgeving is de strijd tussen Kerk en Staat tot in de huiselijke haard afgedaald.* (cursivering door ons, P.H.). Daden van opstand of van kwade wil, persoonlijke of gezamenlijke vervolgingen, machtsovertredingen, misbruiken van gezag, daden van onmenselijkheid zijn in de Kamers en in de drukpers aangeklaagd geworden, nu eens ten laste der geestelijkheid, dan ten laste der openbare besturen, dan weder eens ten laste van bijzonderen.”

Over dat alles, zo vond de Onderwijscommissie van de Kamer, moest kunnen getuigenis afgelegd worden, het liefst in alle openheid. Maar door wie?

“De burgers hebben er belang bij, de lasthebbers der natie in te lichten; zij moeten wenschen dat het onderwijs, van waar het ook moge uitgaan, de zedelijke hoogte van het volk klimmen doet, en zijnen welstand vermeerdere. Niemand heeft het recht door de onderdrukking der gewetens zijne voorkeur op te dringen. Uit het recht van onderzoek, aan de Kamers gegeven om die belangen te voldoen, vloeit de plicht voor de burgers voort de waarheid te zeggen, zonder terughouding en zonder overdrijving. Die plicht is voornamelijk dringend voor *diegenen die met een openbaar ambt bekleed zijn*. [Zij], tot welke partij zij ook behoren, moeten licht werpen op de toestand van onze openbare en bijzondere scholen, op de strijd tussen die scholen aangegaan. Zij moeten ons hunne inlichtingen brengen; ons behoort het toe er de nauwkeurigheid van te onderzoeken, ze te rangschikken, te veropenbaren, er besluitse-

---

¹⁵ *Schoolonderzoek*, dl. 1, Inleiding, p. III.

len uit te trekken. [En daarnaast zal] *al wie nuttig zal achten onze handeling uit te lokken*, toegelaten worden ons de door hem gekende feiten aan te wijzen. Indien die feiten wel bepaald en beslissend schijnen, zullen zij onderworpen worden aan een nauwkeurig onderzoek, waarin alle stemmen zullen aanhoord worden.”

Uit de bovenstaande principeverklaring kan derhalve afgeleid worden dat, in elk van de hoorzittingen, telkens drie reeksen getuigen aan bod zouden (moeten) komen: ambtelijke overheidspersonen enerzijds en de vertegenwoordigers uit de onderwijswereld zelf, en de (vrijwillige) getuigen anderzijds.

Voor het kanton Nevele werden, zoals hoger vermeld, 23 personen in totaal gehoord. Zij woonden allen in Nevele zelf, op één uitzondering na, nl. de kantonnale schoolopziener die in Deinze woonde. Uit de andere dorpen binnen het kanton Nevele werd geen enkele getuige gehoord, alsof datgene wat daar gebeurde geen belang had in vergelijking met de schoolstrijd in de kantonhoofdplaats zelf...

We bekijken eerst het lijstje van *vijf officiële gezagsdragers*, die getuigen uit hoofde van hun ambt, waarbij opvallend is dat de Nevelse burgemeester en de schepenen ongemoeid worden gelaten:

Geestelijken:	Livinus De Groote, 50 j., pastoor-deken te Nevele (getuige nr. 13). Eugène Delaroyère, 26 j., onderpastoor te Nevele (getuige nr. 14).
Armeesters:	Tryphon Bruggeman, 59 j., gareelmaker te Nevele (getuige nr. 21). Jozef Schelpe, 50 j., orgelist te Nevele (getuige nr. 20).
Postmeester:	Honoré Meganck, 25 j., postmeester te Nevele (getuige nr. 2).

Vervolgens zijn er de *zeven betrokkenen uit de onderwijswereld* zelf, onder wie ook drie meisjes-leerlingen:

Kantonnaal inspecteur:	Jan-Frans Vander Cruyssen, 40 j. (getuige nr. 1).
Gemeenteonderwijzers:	Bernard Pattyn, 29 j., hoofdonderwijzer te Nevele (getuige nr. 3). Leonie De Maertelaere, onderwijzeres te Nevele (getuige nr. 4).
Vrije onderwijzer:	Jozef-Lodewijk Verbiest, 34 j., katholiek onderwijzer, en secretaris van het arbureau en de burgerlijke godshuizen (getuige nr. 15).

Leerlingen: Emma Coghen, 13 j., leerlinge in de gemeenteschool te Nevele (getuige nr. 16).
Clemence Snoeck, 14 j., scholierster te Nevele (getuige nr. 18).
Emerence Tuytschaever, 14 j., scholierster te Nevele (getuige nr. 19).

En ten slotte is er het rijtje van de *elf (vrijwillig aangemelde?) burgers*, onder wie een meerderheid vrouwen:

Koophandel: Leo Kneuvelds, 32 j., koopman in boter te Nevele (getuige nr. 9).

Vrije beroepen: Clementia Claeys, 30 j., herbergierster te Nevele (getuige nr. 5).

Florent 'T Kindt, 26 j., ingenieur (*sic*) te Nevele (getuige nr. 8).

Constant Mortier, 58 j., landbouwer te Nevele (getuige nr. 7).

Huishoudsters: Charlotte Van Doorne, 34 j., huishoudster te Nevele (getuige nr. 6).

Louise De Waele, 28 j., huishoudster te Nevele (getuige nr. 10).

Amélie Haelterman, 38 j., huishoudster te Nevele (getuige nr. 11).

Melanie Dumont, 37 j., huishoudster te Nevele (getuige nr. 12).

Virginie De Vogelaere, huishoudster (woonplaats Nevele) (nr. 17).

Ursula Cannoot, 47 j., huishoudster te Nevele (getuige nr. 22).

Sophia Roets, 47 j., huishoudster te Nevele (getuige nr. 23).

Vooraleer in te gaan op wat er nu uit hun diverse getuigenissen zo allemaal te vernemen valt, eerst toch nog dit. Het valt op dat, in vergelijking met de hoorzitting voor het kanton Deinze (waar drie burgemeesters en één schepen werden ondervraagd!), voor het kanton Nevele geen enkele gemeentelijke gezagsdrager is gehoord. We vragen ons af waarom...

Wel werden - naast drie onderwijzers - ook evenveel leerlingen ondervraagd, allemaal meisjes bovendien. En opvallend is ook het grote aantal huisvrouwen, niet minder dan zeven, dit is bijna één derde van het totale

aantal ondervraagden. Weer valt het verschil op met de getuigen voor het kanton Deinze: op 20 ondervraagden waren daar maar twee vrouwen. De 'representativiteit' binnen het ene kanton is blijkbaar totaal verschillend van die binnen een ander kanton.

En nu iets over de inhoud van de getuigenissen. In het boek *De schoolstrijd in ons land*, gepubliceerd in 1907 in het Julius Vuylsteke-fonds, worden honderden getuigenissen geciteerd, waaronder (op p. 36) slechts één enkel uit het kanton Nevele. We laten het hier volgen, als een voorbeeld van 'een zonderling sermoen' (nl. tegen de invoering van het schoolvak 'gymnastiek'); het is aan te treffen in de getuigenverklaring van de derde getuige, hoofdonderwijzer Pattyn van Nevele:

"In de maand maart 1879 heeft de pastoor van Vosselare een zonderling sermoen gedaan. Hij zegde dat men art. 4 uit het wetsontwerp ging schrappen, en dat men in plaats van de godsdienst de *gymnastie[k]* zou leren, evenals in de barakken en op de jaarmarkten. 'En zo, voegde hij erbij, zal een ieder kunnen klauteren en klimmen, en waakt dan op uw konijnen en al wat gij op uw hof bezit!'"

De kanselpreken tegen de schoolwet en tegen de 'geuzenschool' zijn maar één aspect van het katholieke verzet. In de Schoolenquête komen nog vele andere aspecten ter sprake: het weigeren van de absolutie [= kwijtschelding der zonden in de biecht] of van andere sacramenten (zelfs aan het sterfbed); publieke beledigingen en het verspreiden van lasterpraat, straatschenderijen; broodroof en/of uitzetting uit de woning, met gedwongen verhuizing; intrekking van de armensteun; ontvolking van gemeentescholen; de delicate positie van de staatsbedienden (o.m. postbode en rijkswachters) inzake de schoolkeuze, allerhande intriges bij benoemingen en nog zoveel anders méér. De morele druk kwam overigens niet alleen van katholieke kant. Ook van de kant der antiklerikalen werden, waar het kon, de voor de hand liggende drukkingsmiddelen aangewend om de gewenste schoolkeuze zoveel als mogelijk te beïnvloeden.

Al de hierboven exemplarisch opgesomde aspecten komen, in mindere of meerdere mate, ook aan bod in de diverse Nevelse getuigenissen. We laten ze hier nu alle drieëntwintig volgen, afgedrukt in extenso, zonder enige commentaar. Ze spreken overigens zonder meer voor zichzelf. En aangezien ze onder eed zijn afgelegd, zouden ze in principe de hele waarheid (of althans *ieders individuele waarheid!*) en niets dan de waarheid moeten vertolken. Maar als de tegengestelde verklaringen onderling ge-

confronteerd worden [zie b.v. in de getuigenissen nrs. 12, 13 en 14] blijven de getuigen elk 'volharden' in de eigen versie. De lezer moge dus het liefst maar zelf oordelen.

Kanton Nevele – Proces-Verbaal van de getuigenissen

Verantwoording van de tekstuitgave

*Tekstuele transcriptie, maar volgens de huidig geldende spellingregeling. Oude buigingsvormen zijn weggelaten, tenzij in vaste uitdrukkingen. Eventueel foutieve schrijfwijzen van familienamen zijn stilzwijgend gecorrigeerd. De geciteerde namen van de **andere dorpen** in het kanton hebben we vet-jes gedrukt. Toevoegingen door mij [P.H.] staan tussen vierkante haakjes. Voor de biografische en genealogische gegevens betreffende de door een dubbele asterisk (**) gevolgde namen van de getuigen en/of sommige andere in de Enquête vermelde personen wordt verwezen naar de **Bijlage 2** achterin; deze is alfabetisch geordend.*

Ten jare 1880, de twintigste december om tien uur 's morgens, zijn wij ondergetekenden, Willequet, Lippens en Wascher, leden van de Kamer der volksvertegenwoordigers en van de door haar ingestelde commissie van schoolonderzoek, en uitmakende de ondercommissie voor de provincie Oost-Vlaanderen, ten lokale van het vredegerecht van het kanton Nevele, in openbare zitting overgegaan tot het horen der getuigen, gedagvaard op aanzoek van de heer voorzitter, en van al degenen die uit eigen beweging voor ons verschenen zijn, om gehoord te worden in hun getuigenis als volgt:

(Bij de naamafroeping geeft ieder getuige zijn naam, zijn voornamen, zijn ouderdom, zijn stand, zijn beroep en zijn woonst op, en legt den eed af, “te spreken zonder haat en zonder vrees, de ganse waarheid en niets dan de waarheid te zeggen”, er bijvoegende: “zo helpe mij God!”.)

1^e getuige

Van der Cruyssen, Jan-Frans **, oud 40 jaar, kantonnaal schoolopziener te Deinze¹⁶, legt de eed af en verklaart:

---

¹⁶ Jan-Frans Van der Cruyssen (°1840) was van liberale gezindheid. Hij was in Nevele lid van het Willemsfonds (zie Bijlage 1 achterin), toen hij daar nog post-ontvanger was (1874-1878). In 1879 werd hij benoemd tot kantonnaal onder-

Hier zoals elders is de tegenstand der geestelijkheid tegen de schoolwet groot geweest.

Te Nevele zelf zijn echter geen bijzondere sermoenen gehouden.

Te **Vosselare** heeft de pastoor¹⁷ bij de burgemeester M. de Kerchoved'Ousselghem¹⁸ aangedrongen om een katholieke school te bouwen, maar deze heeft geweigerd, alhoewel de pastoor sprak van hem de absolutie niet te geven.

De ontvolking der gemeenteschool is enkel te wijten aan de dwang van priester en eigenaar, en zo speelt het stoffelijk belang daar een grote rol in bij de pachters.

Te Nevele liep het gerucht dat al dezen die ondersteund werden door het ambureel, hun kinderen naar de katholieke school moesten zenden, en zo heeft de gemeenteschool nog veel leerlingen verloren. Het is echter moeilijk te weten, wat daar in waar was, maar het uitwerksel bleef toch.

Wat het gemeentebestuur betreft, dit verschilt veel, van plaats tot plaats. Hier te Nevele, alhoewel de liberalen vertegenwoordigd zijn, durft toch niemand de wet uitvoeren. 't Is zo, dat niemand in de raad, zelfs niet de burgemeester Braet, noch de schepenen Buysse¹⁹, aan wie ik zulks had verzocht, het gerucht betrekkelijk het bureel van weldadigheid heeft durven logenstraffen.

M. Dias, onder anderen, werkt de wet tegen als gemeenteraadslid en schepenen. Hij heeft kinderen in het gemeentelijk onderwijs, en denklijk is

---

wijsinspecteur en verhuisde toen naar Deinze. Ook voor het kanton Deinze getuigde hij in de schoolenquête van 1880 (*Schoolonderzoek*, dl. 1, getuige nr. 1, pp. 413-414).

¹⁷ Pastoor te Vosselare was, vanaf begin 1876, Ferdinand Isidoor Parton, geboortig van Eeklo (°29.08.1826). Priester gewijd in 1850, was hij eerst onderpastoor geweest in Oordegem en in Knesselare, en daarna proost in Drongen. Hij bleef in Vosselare vanaf 16.02.1876 tot aan zijn dood op 06.05.1888, nog geen 62 jaar oud.

¹⁸ Gustave Philippe de Kerchove d'Ousselghem (Gent, 1803-1881) was in Vosselare lid van de gemeenteraad en burgemeester van 1848 tot 1881 en werd in deze laatste functie opgevolgd door zijn zoon Arnold (1882-1919). Hij was ook provincieraadslid (1848-1866). Zie N. Lehoucq en T. Valcke, *De fonteynen van de Oranjeberg*, dl. 2. *Repertorium* (Gent, 1997), p. 194.

¹⁹ De Nevelse schepenen Louis Buysse (°Nevele, 22.11.1830), olieslager en cichorei-fabrikant, was gehuwd met Pauline Loveling (°Nevele, 19.01.1832), de oudere zuster van de schrijfsters Rosalie (Nevele 1834-1875) en Virginie (°Nevele 1836) Loveling. Schepenen Louis Buysse en Virginie Loveling werden in 1877 lid van het Willemsfonds (zie Bijlage 1).

het zo dat hij de absolutie krijgt die andere ouders van de gemeenteouders in het algemeen geweigerd wordt.

Ik moet er bijvoegen dat M. Dias gemeentesecretaris van **Landegem** is, en dat hij daar de wet uitvoert, omdat, zegt hij, daar bijlagen van het staatsbestuur te vragen zijn.

In het algemeen blijft het gouvernement zeer onwerkzaam ten opzichte van zijn beambten wat de schoolkwestie betreft. Een postbode zendt zelfs zijne kinderen naar de katholieke school, alsook de wachtmeester.

Op 't einde van verleden jaar was hier een gemeenteonderwijzer te benoemen. Een deel van de raad durfde zulks niet doen en dan is een heer van de gemeente - zo is het algemeen gerucht - bij de bisschop gegaan, en het order was, tot de keuze niet over te gaan. De onderwijzer is dan van ambtswege door de hogere overheid benoemd geworden.

De prijsdeling in de gemeenteschool is niet gedaan geworden uit hoofd dat de gemeenteraad de nodige toelage heeft geweigerd: de toelage stond echter in de begroting.

Na lezing, volhardt getuige en ondertekent.

J.-F.VANDERCRUYSEN

2e getuige

Meganck, Honoré **, 25 jaar, postmeester te Nevele, legt de eed af en verklaart:

Een bode van de post heeft hier indertijd propaganda gemaakt ter gunste van de katholieke school. Daar is een onderzoek over gebeurd, en de vrouw van Coekaert (*sic*), landbouwer te Nevele, heeft zulks getuigd in mijn tegenwoordigheid. Hij sprak hevig tegen de *geuzenschool*, en zegde dat de ouders, die daar hun kinderen naartoe zonden, hun achting bij deze laatsten zouden verliezen.

Dan is hier een andere bode gekomen. Hij heeft mij over de schoolkwestie gesproken, en ik heb hem geantwoord, dat ik van wege het staatsbestuur daarover niet de minste onderrichtingen had ontvangen. Uit eigen beweging heeft hij dan zijn kinderen naar de gemeenteschool gezonden, wel wetende dat hij daarin volkomen vrij was.

Na lezing, volhardt getuige en ondertekent.

H. MEGANCK

3^e getuige

Pattyn, Bernard **, 29 jaar, hoofdonderwijzer te Nevele. legt de eed af en verklaart:

Ik ben als hoofdonderwijzer te Nevele van ambtswege benoemd geworden.

Wanneer ik hier benoemd ben, was er spraak van mij een serenade te geven, door de harmoniemaatschappij waarvan ik deel maak. De deken wilde ze beletten, en ging daarvoor bij de voorzitter, M. Dierick. Deze ontbiedt mij, en vroeg of ik prijs hechtte aan die serenade, zeggende dat de deken er zeer tegen was. Ik heb geantwoord dat ik er prijs aan hechtte, juist omdat de deken daar politiek in wilde zien.

Op 't einde van verleden jaar was hier een lijkdienst voor de heer Blomme **, in leven een voorstander van het officieel onderwijs. Een vrouw, de echtgenote Van Doorne [zie getuige nr. 6], die haar kinderen naar mijn school zond, is op de gelddeling van de dienst geweigerd geworden, alhoewel zij gewoon was op dergelijke diensten iets te ontvangen. Enige tijd nadien heeft zij haar kinderen naar de katholieke school gezonden, ten gevolge, zegt men, van bedreigingen.

Gezusters Claeys **, zusters van de afgestorven hulponderwijzer, waren meesteressen in de zondagsschool. Zij zijn op een zondag afgewezen worden, omdat zij tegen hun broeder niet wilden zijn.

Mijn zwagers, de gebroeders Kneuvelds **, hebben het venstertje gekregen [= het schuifje in de biechtstoel], omdat zij hun neef, die bij hen inwoont, naar de gemeenteschool zenden.

Wat de sermoenen betreft te Nevele, ze zijn hier betrekkelijk matig geweest.

In het begin van het jaar heeft de deken zich begeven bij C. Mortier **, om hem te bewegen zijn zoon naar de katholieke school te zenden. Mortier wilde niet. De deken vroeg dan aan de dochter, oud 17 jaar, om naar de zondagsschool te komen; maar de vader geantwoord hebbende, dat zij het lot der juffrouwen Claeys zou kunnen ondergaan hebben, zegde de deken, dat zij, dochter, naar haar ouders niet moest luisteren, en toch naar de zondagsschool en de congregatie komen.

Mijn zwagers bestemmen hun neefje voor de normaalschool van Gent. De deken is hun komen zeggen, dat de school slecht was, en een oorzaak van zedenbederf moet worden.

Bij de briefdrager Rombaut, die zijn kinderen bij mij zendt, is de deken ook geweest. De briefdrager zegde, dat hij zulks uit eigen beweging deed, en

wilde handelen in de zin van het staatsbestuur. Moest er iets van komen, zegde de deken, gij zoudt in alle geval bij de boeren kunnen gaan werken.

Bij de vrouw van Leo Kneuvelds, handelaar in voddens [zie verder bij getuige nr. 9], heeft de deken gezegd dat mijn school niet goed is, dat ik ook slecht ben, en zelfs wel eens tegen de pastoors in de gazet durf schrijven.

De deken heeft ook gevraagd aan dezelfde vrouw van Leo Kneuvelds of zij niet benauwd waren te moeten verhuizen, als zij hun zoon naar de gemeenteschool bleef zenden. Leo Kneuvelds heeft dan een brief gekregen van zijn eigenaar M. Van Hoecke, brouwer te **Hansbeke**, die hem bedreigde hem te doen verhuizen, als hij de katholieke school niet verkoos ofwel als hij ander bier tapte dan dat van hem.

De deken is ook geweest bij Romanus Schyvens, die zijn kinderen bij mij zendt. De deken heeft dan gezegd aan de vrouw dat het in de gemeenteschool geen prijsdeling zou zijn, en ik moet bekennen dat zulks waar was. De gemeente heeft geen toelagen willen geven. Nu zal er waarschijnlijk een zijn, door de tussenkomst van een edelmoedige persoon, die zulks zal bekostigen.

De deken is ook geweest bij de vrouw van Bruno Duchateau [zie bij getuige nr. 11]. Deze antwoordde met veel gepastheid. De deken zegde dan: "Ja, het is waarschijnlijk uw man die de kinderen naar de gemeenteschool zendt, maar overhaal hem: de vrouwen kunnen dat als zij willen!" De vrouw antwoordde dat zulks ook haar zin was en daarom werd zij met de weigering der absolutie bedreigd.

Als de hulponderwijzer, R. Claeys, op zijn uiterste lag, heeft de deken op hem zoveel drukking uitgeoefend, en beloften afgeperst op zulke wijze, dat dit zeker het einde van de zieke heeft verhaast.

Er zijn 44 leerlingen in mijn school: niet een is gedwongen. Ik handel zoals onder de wet van 1842. Ik geef zelfs de catechismus, en 4 leerlingen, die verleden jaar hun eerste communie hebben gedaan, waren de besten van de kerk, zoals de deken in een huis heeft bekend.

Eertijds had de gemeenteschool 200 leerlingen. De meeste der uitgeblevenen gaan, denk ik, naar de pastoorsschool. Er is in deze laatste een hoofdonderwijzer en een hulponderwijzer, beiden gediplomeerd. Voor de meisjes is er een kloosterschool.

De 11^e juni laatst werd mijn familie vermeerderd. Ik deed de "achterwaardersterigge" aan de deken vragen of mijn vrouw haar kerkgang mocht doen. Zij vond de onderpastoor Liefmans ** in de sacristij. Deze zegde dat alles wel was, maar enige ogenblikken nadien kreeg ik de complimenten van de

deken, dat de mis op de reeds bepaalde dag niet kon plaats grijpen, iets wat maar een uitvlucht was, en voor doel had mij te plagen.

De onderpastoor Delaroyère ** ontmoette eens de 2 kinderen van Van Gansbeke [er staat foutief Van Gambekel] en Tuytschaever die naar mijn school kwamen. De onderpastoor zegde hen dat zij naar de gemeenteschool niet meer mochten gaan, en dat hij hen zou medenemen naar de katholieke school. Het ene kind, dat van Tuytschaever **, nam de vlucht, en ging zeggen aan zijn moeder dat de onderpastoor hem willen pakken had. Het ander kind werd medegeleid, en de katholieke onderwijzer gaf hem enige marbels en knikkers. De kinderen zijn 's anderendaags weder bij mij gekomen.

De onderpastoor is twee dagen nadien bij de vrouw van Tuytschaever geweest. Hij heeft haar bepredikt, en wetende dat zij in zwangere toestand was, heeft hij haar een bunsel beloofd, als zij haar kinderen naar de pastoorsschool wilde zenden.

De eigenaar van het huis van gezegde vrouw Tuytschaever liet deze overigens heel en al vrij. Eens is de vrouw al wenende bij mij gekomen en heeft mij verklaard dat haar eigenaar gedwongen was, door zijn eigen huismeester om mij zelf te dwingen de kinderen naar de pastoorsschool te zenden. Zij zegde echter dat zij haar kinderen bij mij wilde houden. Ik heb haar dit ook aangeraden op het zeggen van de heren Schutteman en Decauwer om zulks inderdaad te doen, wetende dat dezen wel voor haar zouden gezorgd hebben. Te dien gevolge is de vrouw Tuytschaever dan ook in haar huis mogen blijven en heden is zij er nog.

De onderpastoor Laroyère is gegaan bij Constant Mortier [zie getuige nr. 7], die mij ook zijn kind zendt, om hem te zeggen dat hij mocht te biecht komen, nu dat hij geschikt had zijn kind met de paasvakantie te huis te houden. 's Namiddags vernam de onderpastoor dat het kind de aanstaande winter naar de gemeenteschool terug moest keren, en seffens is hij dan ook de gegeven toelating gaan intrekken.

De onderpastoor Liefmans heeft op zijne beurt bij de ene en de andere gelopen.

Hij heeft onder anderen aan vrouw Vandervennet gezegd, dat als zij alles op haar man wil steken, zij de absolutie zal krijgen. Zij heeft geweigerd.

De gemeente **Vosselare** is voor het onderwijs met Nevele verenigd.

In de maand maart 1879 heeft de pastoor van Vosselare²⁰ een zonderling sermoen gedaan. Hij zegde dat men art. 4 uit het wetsontwerp ging schrabben (*sic*), en dat men in de plaats van de godsdienst de gymnastie[k] zou leren, even als in de barakken en op de jaarmarkten, “en zo” - voegde hij er bij – “zal eenieder kunnen klauteren en klimmen, en wacht dan op uw konijnen en al wat gij op uw hof bezit!”

Van alle personen hier ondersteund door het arbureel, is er slechts een die zijn kinderen bij mij zendt. De wezen die in het gesticht zijn, gaan nu naar de pastoorsscholen, alhoewel zij vroeger naar de gemeenteschool gingen.

In het begin van het jaar vroeg mij een vrouw die mij haar kinderen zond, een aalmoes bij een armmeester, maar zij werd weggezonden, en omdat zij in haar gramschap wat lawijt maakte, werd zij zelfs door de veldwachter achtervolgd, die haar in haar huis met de gevangenis kwam dreigen.

Ik ben hulponderwijzer geweest te Nevele in de gemeenteschool, van oktober 1870 tot aan mijn benoeming als hoofdonderwijzer, in november 1879.

Bij mijn weten zijn er in mijn school slechts twee leerlingen, wier ouders onderstand genieten van het arbureel.

Na lezing, volhardt getuige en ondertekent.

PATTYN

4^e getuige

De Maertelare, Leonie **, echtgenote Carlier, Gustaaf, oud 36 jaar, onderwijzeres te Nevele, legt de eed af en verklaart:

Op 22 januari laatst kreeg ik een brief van de schoolopziener Vandeyen, om mij naar Nevele te begeven, ten einde de plaats van onderwijzeres waar te nemen.

Ik ben bij de gemeenteonderwijzer gegaan, en die heeft mij gezonden naar het stadhuis, waar men mij een kamer heeft toegestaan om te betrekken. De week nadien heeft de bazin haar woord ingetrokken, onder een vals voorwendsel, dit omdat zij mij niet durfde huisvesten. M. T'Kindt ** heeft mij dan een huis verhuurd.

---

²⁰ Pastoor te Vosselare was, vanaf begin 1876, Ferdinand Isidoor Parton, geboortig van Eeklo (*29.08.1826). Priester gewijd in 1850, was hij eerst onderpastoor geweest in Oordegem en in Knesselare, en daarna proost in Drongen. Hij bleef in Vosselare vanaf 16.02.1876 tot aan zijn dood op 06.05.1888, nog geen 62 jaar oud.

Bij het openen der school was niets aangekondigd geweest, en ik had dan ook niet één leerlinge. Na enige dagen heeft de wachtmeester dan zijn 3 kinderen naar mijn school gezonden.

Ik persoonlijk ben onder andere opzichten ook vervolgd geworden. Men verspreidde zelfs het gerucht, dat ik niet gedoopt was, en zo natuurlijk de catechismus niet kon geven. Ik meen dat zulks van de deken zou kunnen komen, welke mij zeer vijandig is.

De vrouw van de wachtmeester De Wasch [zie getuige nr. 12] is in de biechtstoel geweigerd geworden, omdat zij mij haar kinderen zond, doch enige dagen na beloken pasen is zij toch aanvaard.

De deken heeft ook gezegd aan dezelfde vrouw die haar dochter naar de staatsnormaalschool wilde zenden, dat dit een school van bederf was, *un lieu de débauche*.

Voor mijn huis zijn alle soorten van straatschenderijen gebeurd: men bemodderde mijn ruiten en men bespuwde het slot van mijn deur.

Op de straat werd ik soms beledigd. Men deed schimpende tekens, en men riep *geuzin* achter mij.

De vrouw van Tuytschaever zendt mij haar meisjes. M. Delaroyère ** zegde haar, dat mijn school slecht is en ik een geuzin ben, maar de vrouw antwoordde dat daar niets dan goed geleerd wordt.

Ik leer de catechismus, enkel voor de tekst nochtans. Ik gebruik dezelfde boeken als de onderwijzer, alle de eigenste gelijk eertijds.

Mijn school is een klas van de jongensschool. Ik heb daar geen schoolbehoeften, en moet alles krijgen van de onderwijzer.

Men betaalt mij niet op tijd, en ik moet veel pogingen aanwenden om iets te ontvangen.

Er is geen prijsdeling geweest, iets wat de deken op voorhand had rondgestrooid.

De vrouw De Vos [= Charlotte Van Doorne **] werd gedwongen haar kind uit mijn school te houden door de armmeester.

Emerence Tuytschaever ** kwam eens van mijn huis van de handwerkles. De deken ontmoette haar, en vernemende dat zij van ten mijnent kwam, richtte hij haar grove woorden toe, en er greep een nog al hevige woordenwisseling tussen hen plaats.

De vrouw van de wachtmeester heeft mij eerst haar kinderen gezonden. Ik heb haar oudste dochter moeten wegzenden. Sedert beledigt zij mij, als ook de leerlingen, telkenmale zij ons ziet. Zij verspreidt ook het gerucht dat in mijn school niets goeds geleerd wordt, en dat er slechte catechismussen in waren, in zoverre dat zij die van haar dochter had moeten verbranden.

Elisa De Paepe wordt bij haar grootvader opgevoed. Deze heeft zijn kleindochter uit mijn school moeten houden, anders zou hij geen brood uit de kerk meer gekregen hebben.

Ik ben hier niet te biechten gegaan, wetende dat ik zou geweigerd worden. Ik ben te Gent bij mijn gewone biechtvader geweest, maar deze heeft mij ook de absolutie niet willen geven.

Na lezing, volhardt getuige en ondertekent.

L. CARLIER-DE MAERTELARE

5^e getuige

Claeys, Clementia **, 30 jaar, herbergierster te Nevele, legt de eed af en verklaart:

Mijn zusters waren meesteressen in de zondagsschool. Mijn jongste zuster werd eens buitengeropen door de heer onderpastoor Liefmans **, die haar zegde, dat wanneer zij tegen haar broeder, de officiële onderwijzer, niet was, zij in de zondagsschool niet mocht blijven. Zij heeft de andere zuster geroepen en beiden hebben de school verlaten.

Verleden jaar op kerstdag heeft de onderpastoor Delaroyère ** mij de absolutie geweigerd, omdat ik tegen mijn broeder niet wilde zijn. Ik zegde dat ik meende dat mijn broeder geen kwaad deed en dat hij zelf er wel diep van overtuigd was; overigens dat hij nog moest blijven, omdat hij de officiële beurzen had genoten. M. Laroyère heeft mij verzocht eens bij de deken te gaan, maar op verzoek van mijn broeder ben ik dan niet gegaan.

Te pasen ben ik elders te biecht geweest.

Mijn broer Karel, de hulponderwijzer²¹ (20), van wie ik zo-even sprak, is ziek geworden, en kwam in doodsgevaar. Ik ben bij de deken gegaan, en deze is medegekomen, maar heeft de biecht van mijn broeder niet willen horen, tenzij hij de belofte deed om zo te zeggen zich te herroepen, iets

---

²¹ Karel-Lodewijk Claeys (Nevele 1860-1880) was hulponderwijzer in de gemeenteschool van Nevele. In een artikel in *Mededelingen van het C. Buyssegenootschap*, jb. I (1985), ziet prof. Antonin Van Elslander in deze K.-L. Claeys 'mogelijk' de man die model stond voor meester Ottevaere in de roman *Sophie* van Virginie Loveling. Zie in dit verband ook: J. Luyssaert, 'Een martelaar...' in *Het Land van Nevele*, XXXVI (2005), afl. 4, p. 375, waarin echter gesteld wordt dat het zou gaan om Frederik De Pestel (Nevele 1824 - Gent 1886), die hoofdonderwijzer was te Sint-Martens-Lerne (tot 1879) en daarna te Drongen (tot 1884) en te Baarle (1884-1885). Maar stellige zekerheid over die identificatie is er nog altijd niet.

wat de gelegenheid is geweest van de droefste tonelen. Ik heb mijn broeder gesmeekt om onze oude tante niet in wanhoop te brengen.

Wat eigenlijk de voorwaarden waren, die de deken hem gesteld had, weet ik niet. Ik was daar niet en voelde mij te veel aangedaan door de houding van de deken. Volgens zijn meter, die aan het ziekbed was gebleven, zou mijn broeder geknikt hebben op een vraag van de biechtvader, en deze zou dan gezegd hebben: Gij zijt in alle geval te zwak om onderwijzer te blijven, en wij zullen dan voor u een andere plaats zoeken.

Na lezing, volhardt getuige en ondertekent.

CL. CLAEYS

6^e getuige

Van Doorne Charlotte **, huisvrouw van Koenrard De Vos, oud 34 jaar, huishoudster te Nevele, legt de eed af en verklaart:

In de delingen in de kerk had ik gewoonlijk de aalmoes bij de diensten. Op de dienst van M. Blomme ** heb ik slechts een halve frank gekregen, alhoewel de anderen een hele frank ontvingen, omdat, denk ik, ik mijn kinderen naar de gemeenteschool zond.

Sedert zend ik ze naar de katholieke school, omdat mijn nieuwe eigenaar mij zulks heeft verzocht. Ik had overigens geen klachten met de gemeente-onderwijzer.

Na lezing, volhardt getuige en verklaart niet te kunnen ondertekenen.

7^e getuige

Mortier, Constant **, 58 jaar, landbouwer te Nevele, legt de eed af en verklaart:

De deken is in het begin van het jaar bij mij gekomen, en heeft aan mijn meisje gevraagd of het naar de zondagsschool gaat. Wij hebben gezegd dat onze zoon naar de gemeenteschool ging, en dat alzo ons dochter zou kunnen varen hebben gelijk de gezusters Claeys **. De deken heeft dan ook gezegd dat wij de absolutie niet konden ontvangen, omdat het kind naar de gemeenteschool gaat, en ik heb eenvoudig geantwoord "Ik kan het niet helpen". De deken heeft er vervolgens bijgevoegd, zich richtende tot mijn meisje: Gij moet naar die dingen niet luisteren van uw ouders, en kom toch naar de zondagsschool en de congregatie.

Later is de [onder]pastoor Delaroyère ** gekomen, op paasavond, en hij heeft gevraagd of onze zoon nog naar de school ging. Ik heb hem gezegd dat hij te huis bleef met de vakantie, doch dat hij na de vakantie nog 3 dagen zou terugkeren om deel te nemen aan de conferentie die maar als-

dan plaats had. Wij hebben sedert de absolutie ontvangen, en de jongen is te huis gebleven. De onderpastoor had ons toegestaan te biechten te komen, na eerst de avond zelf bij de deken teruggekeerd te zijn.

Na lezing, volhardt getuige en verklaart niet te kunnen ondertekenen.

8^e getuige

'T Kindt, Florent **, 26 jaar, ingenieur (*sic*) te Nevele, legt de eed af en verklaart:

Na de begraving van mijn vader ben ik bij de deken gegaan om hem te betalen, en ik heb hem een gedachtenis gegeven zoals naar de gewoonte.

De deken, het beeldeken gelezen hebbende, zegde: "Wie heeft u oorlof gegeven om aflaten te verlenen?" Ik heb geantwoord: "Gij kunt wel denken dat ik in geen toestand was om mij met het opstellen van de gedachtenis bezig te houden en ik trek mij zulke dingen niet aan". De deken voegde er verder bij, dat mijn vader in opstand tegen de kerk was gestorven, omdat zijn zoontje, oud 7 jaar, naar de gemeenteschool ging. Ik heb geantwoord: "Waarom hebt gij hem dan met de kerkelijke eer begraven?" en daarop ben ik [ver]trokken.

Na lezing, volhardt getuige en ondertekent.

FL. 'T KINDT

9^e getuige

Kneuvelds, Leo **, 32 jaar, koopman in boter te Nevele, legt de eed af en verklaart:

Ik ben de zwager van de gemeenteonderwijzer [= Bernard Pattyn **].

Ik houd huis met mijn broeder, en wij kweken een neefje, dat wij naar de gemeenteschool zenden. In de biechtstoel ben ik daarom de absolutie geweigerd geweest door M. Liefmans **. Ik heb geantwoord dat ik nooit had gedacht de absolutie niet te krijgen, om wezen te kweken. Hij heeft mij dan gevraagd, of ik deel nam aan dat zenden van de jongen naar de gemeenteschool.

Ik heb geantwoord dat broeders en zusters zich te ondersteunen hadden, en dat ik geloofde dat ik mijn zwager niet moest verlaten.

Enige tijd nadien is de deken gekomen en heeft ons ook willen bewegen onze neef uit de gemeenteschool te trekken. Wij hebben hem gezegd, dat wij hem bestemden tot de normaalschool, en hij heeft daarop geantwoord dat wij hem toch niet naar de staatsnormaalschool mochten zenden, alwaar de kinderen een slechte opvoeding ontvangen.

Ik zie dat mijn neef zeer goed is in de gemeenteschool, en daar is geen verschil tussen het onderwijs van heden en dat van voor de wet. Het ge-

drag van mijn neef is ook uitmuntend, en ik moet zeggen, dat zo in de gemeenteschool iets slechts gebeurde, ik er mijn neefje zou uittrekken, niettegenstaande de onderwijzer mijn zwager is.

Na lezing, volhardt getuige en ondertekent.

L. KNEUVELS

10e getuige

De Waele, Louise **, vrouw van Fr. Tuytschaever, oud 28 (*sic*) jaar, huishoudster te Nevele legt de eed af en verklaart:

Enige dagen na nieuwjaar heb ik 4 kinderen naar de officiële school gezonden. De onderpastoor Delaroyère ** heeft mij gevraagd ze naar de pastoorsschool te zenden. Ik heb gezegd dat ik er mijn man moest over spreken. De onderpastoor is later teruggekeerd, en ik heb hem gezegd, dat ik een arme vrouw ben, dat ik ondersteund was door de beschermers der officiële school, en dat, als hij mij wilde ondersteunen, ik de kinderen naar de katholieke school zou zenden.

Weinig tijd nadien is mijn huismeester gekomen om mij zulks te verzoeken, zeggende dat hij gedwongen was door zijn eigen huismeester om op mij te drukken. De onderwijzer heeft mij dan voor het geval de bescherming van de heer Devrander beloofd, en ik heb mijn kinderen in de gemeenteschool gelaten.

Ik verklaar, dat niemand mij ooit gedwongen heeft mijn kinderen naar de gemeenteschool te zenden: dit is mijn zin.

Tijdens mijn laatste zwangerschap heeft de onderpastoor Delaroyère mij gezegd voor het toekomstige kind te zullen zorgen, indien ik de gemeenteschool wilde verlaten, maar ik heb geweigerd. De deken is later bij mij gekomen, om mij te vragen of mijn zoon nog naar de gemeenteschool ging. De hulponderwijzer was juist overleden, en ik zegde hem, dat een schone lijkrede op zijn graf was uitgesproken. 't Is waar, zegde de deken, maar hij was toch maar een slechte, en dergelijke onderwijzer moet men niet betreuren. In het terugkeren kwam de deken mijn meisje tegen, dat van de officiële school kwam. Hij zegde haar dat zij een geuzenjong was, en mijn dochtertje heeft hem dan geantwoord dat hij wel een *Tjeef* was.

Eens heeft M. Delaroyère mijn zoontje dat naar de gemeenteschool ging, tegengekomen. Hij heeft gezegd dat die school slecht is en hij heeft hem willen meenemen naar de katholieke school. Mijn kind heeft de vlucht genomen, maar de onderpastoor heeft zijn medemakker, die bij hem was, naar de katholieke school medegeleid.

Mijn man was van de zolder gevallen, en had zich bezeerd aan de knie. M. De Meulemeester, een oud dokter, een beschermer van de katholieke school, is ons komen bezoeken, en heeft ons gezegd, dat zo wij van gedachte niet veranderden, wij nog groter straffen te verwachten hadden.

M. De Meulemeester is ons ook nog tweemaal komen zeggen dat wij geen absolutie zouden ontvangen hebben.

Na lezing, volhardt getuige en verklaart niet te kunnen ondertekenen.

11e getuige

Haelterman, Amélie **, vrouw van B. Duchâteau, oud 38 jaar, huishoudster te Nevele, legt de eed af en verklaart:

De deken heeft mij verzocht mijn kind uit de gemeenteschool te houden, omdat het een school zonder zeden is. Ik heb geantwoord dat daar alles hetzelfde was gebleven, onderwijzer, boeken, meester, gebeden, enz., en dat, als zij slecht zou geworden zijn, ik dan seffens mijn kind zou achterhouden hebben. De deken heeft gezegd, dat hij mij zo de absolutie niet kon geven.

In het omhalen van Sint-Pieterspenning is de heer Liefmans ** bij mij geweest. Wij hebben van de scholen nog eens gesproken, en hij heeft mij gezegd bij de deken eens terug te keren, en te zien of ik mijn kind naar geen pensioonaat zou gedaan hebben. Mijn kind heb ik nochtans in de gemeenteschool gelaten, alhoewel het mij zeer beviel het naar een pensioonaat te zenden.

Na lezing, volhardt getuige en ondertekent.

DUCHATEAU

12^e getuige

Dumont, Melanie **, 37 jaar, huishoudster, wonende te Nevele, echtgenote De Wasch, wachtmeester, legt de eed af en verklaart:

Wanneer de officiële school geopend werd, heb ik er mijn dochters naartoe gezonden. Enige tijd geleden heeft de onderwijzeres mijn oudste weggejaagd, omdat zij de onderwijzer niet genoeg eerbied had betoond. Zij had hem alleen bij zijn naam genoemd, zonder er Mijnheer bij te voegen.

Wanneer de leerlingen der gemeenteschool mij sedert ontmoeten, beledigen ze mij en zeggen dat ik zal gedwongen worden de gemeente te verlaten.

Ik zou mijn kinderen in de officiële school gelaten hebben, zonder dit geval tussen mijn dochter en de onderwijzeres. Ik ben overigens door niemand,

wie het ook zij, gedwongen geworden mijn kinderen naar de gemeenteschool te zenden.

Na lezing, volhardt getuige en ondertekent.

M. DUMONT

Getuige, teruggeroepen, tekent verzet aan tegen de beschuldiging, tegen haar echtgenoot gericht door de twee meisjes Emerencia Tuytschaever ** en Clemencia Snoeck **, en verklaart dat haar echtgenoot hetgene waarmede men hem beschuldigt, niet gedaan heeft en niet kan gedaan hebben. Hij is altijd in dienst.

Getuige voegt er bij, dat zij, Walin zijnde, maar hier en daar een woord Vlaams verstaat.

Na lezing, volhardt getuige en ondertekent.

M. DUMONT

13^e getuige

De Groote, Livinus **, oud 50 jaar, pastoor-deken te Nevele, legt de eed af en verklaart:

Wat de weigeringen van absolutie betreft wegens de schoolkwestie, daarover heb ik persoonlijk niets te verklaren; ik ken zulks slechts door horen zeggen.

Men heeft een serenade gegeven aan de hoofdonderwijzer, wanneer hij benoemd was. Ik heb die serenade afgekeurd, niet uit politiek, maar omdat dit een goedkeuring kon schijnen van een benoeming strijdig met de voorschriften der H. Kerk. De voorzitter der maatschappij, M. Dierick, was van hetzelfde gedacht, doch om geen scheiding in de maatschappij te weeg te brengen, is de serenade dan toch 's avonds gegeven met gesloten deuren.

Wat de vrouw De Vos [= Charlotte Van Doorne **] aangaat, betreffende het jaargetijde van M. Blomme, daar weet ik niets van; de armmeesters doen die bedelingen, en ik kom daar niet tussen.

Wat aangaat de prijsdeling der gemeenteschool, ik heb verteld dat zij geen plaats zou hebben. Ik had zulks vernomen van een lid van de gemeenteraad. Ik was bij zekere ouders gegaan, en als dezen mij zegden, dat hun kind ter gemeenteschool bleef tot aan de prijsdeling, die welhaast zou plaats hebben, had ik eenvoudig gezegd: "Gij moet mis zijn, want ik heb gehoord dat er geen prijsdeling zal zijn, omdat daar geen geld voor is".

Getuige, na lezing gehoord te hebben van de getuigenis van Constant Mortier **, antwoordt:

Die feiten zijn niet nauwkeurig. Ik heb gezegd aan de echtgenoten Mortier, dat als zij gedwongen waren, ik hun de absolutie kon geven, maar anders

niet. Zij hebben geëindigd met te bekennen, dat hun huismeester wilde dat zij de kinderen naar de gemeenteschool zonden, maar dit was gans in strijd met hun eerste verklaring, en ik heb ze dan ook niet aanvaard. Wat de dochter van C. Mortier betreft, ik heb niet gezegd dat zij naar haar ouders niet moet luisteren in de zaak van de scholen.

Getuige, na lezing gehoord te hebben van de verklaring van vrouw Bruno Duchâteau, antwoordt:

De feiten zijn ook niet nauwkeurig. Ik heb gezegd, dat het een zonde van ongehoorzaamheid was, zijn kinderen naar de gemeenteschool te zenden, en dat zij die ongehoorzaam waren jegens hun geestelijke overheden, misschien wel later ook hun kinderen zouden ongehoorzaam zien worden jegens hen.

Dit is een doodzonde, en hij die daarover geen berouw voelt en er zich niet van schikt te beteren, kan de absolutie niet ontvangen. Ik heb niet gezegd dat de school een school zonder zeden is.

Wat de normaalschool betreft, ik heb aan niemand gezegd dat dit een oorzaak is van zedenbederf: ik heb ze zeker niet genoemd *un lieu de débauche*.

Ik protesteer daar tegen, en beroep mij op mevrouw De Wasch [= Melanie Dumont **]. Deze morgen, als wij in de getuigenzaal waren, en van daar de verklaring hoorden van Leonie Carlier [= Leonie De Maertelaere **], zegde madame De Wasch onmiddellijk dat het vals was.

De verklaring van M. 'T Kindt **, welke mij voorgelezen is, is heel en al vals. Wat de aflat van het beeldeken betreft, het cijfer was gans verkeerd, en de tekst was een soort van protestatie tegen het gedrag der geestelijkheid in de zaak van de godsdienst.

Getuige 'T Kindt teruggeroepen, verklaart in zijn getuigenis letterlijk te volharden.

Verder doet hij opmerken, dat de deken niet alleen zijn verklaring, maar de verklaring van al de andere getuigen logenstraft.

Getuige De Groote verklaart van zijn kant, zijn verklaring uitdrukkelijk staande te houden.

Hij gaat voort:

Wat aangaat de getuigenis van Clemence Claeys **, deze is ook niet heel nauwkeurig. Ik heb echter gezegd dat de hulponderwijzer de school zou verlaten hebben, en dat ik dan voor hem zou gezorgd hebben, maar alles is zeer vriendelijk toegegaan, en het is niet mogelijk dat ik door mijn handelwijze de dood van de hulponderwijzer zou verhaast hebben.

M. Pattyn** heeft hier verklaard dat de briefdrager Rombaut niet gedwongen was geweest zijn kinderen naar de officiële school te zenden. De briefdrager heeft mij zelf verklaard, dat hij gedwongen was als staatsbediende, en dan heb ik hem tot de biecht toegelaten. Hij heeft toch niemand genoemd in het bijzonder. Die dwang op de staatsbediende schijnt algemeen te zijn, volgens ik hoor van de andere pastoors.

M. Pattyn heeft ook gesproken over de kerkgang van zijn vrouw. Ik heb die mis niet geweigerd, maar de dag, die hij gevraagd had, paste niet, en hij had in tijds niet gesproken.

Na lezing, volharden de getuigen en ondertekenen.

DE GROOTE.- FL. 'T KINDT

14e getuige

Delaroyère, Eugène **, 26 jaar, onderpastoor van Nevele, heden onderpastoor van Akkergem, te Gent, legt de eed af en verklaart:

Voor het weigeren der absolutie, heb ik getracht mijn plicht van priester te kwijten, volgens de onderrichtingen onzer geestelijke overheid. Wij mochten de absolutie niet geven aan al degenen die de officiële school begunstigd zouden hebben, en in hun zonde hardnekkig volharden.

Wat het kind Tuytschaever ** betreft, nooit heb ik kinderen aangesproken om ze mede te nemen naar de katholieke school. Nog min heb ik het kind Van Gansbeke bij de hand genomen en naar de katholieke school gebracht. Ik heb aan de vrouw van Tuytschaever niet gezegd dat de gemeenteschool slecht is, maar wel dat zij verboden is, en het een doodzonde is zijn kinderen daar naartoe te zenden, omdat men zo een gebod van de H. Kerk overtreedt. Ik heb het woord *slecht* niet gebruikt, omdat ik niet sprak van hetgeen in de school gebeurt. Zelfs zegde ik dat, het geestelijk toezicht afgeschaffd zijnde, ik geen gelegenheid had om over het inwendige der school te oordelen, en bijgevolg niet wist of zij goed of slecht is.

Getuige De Waele **, teruggeroepen, verklaart te volharden, en zegt dat de onderpastoor gezegd heeft, dat de school liberaal is en de meesters slecht.

Getuige Delaroyère gaat voort:

Wat de vrouw Tuytschaever betreft, ik beken dat ik haar gezegd heb haar onderstand te verlenen, maar ik heb haar verscheidene malen verklaard dat zij moest veranderen, niet om die onderstand, maar uit plicht; en mijn gedacht was geenszins haar zo om te kopen, maar wel haar te vergoeden voor de uitdelingen der officiële school.

Na lezing, volhardt getuige en ondertekent.

EUG. DELAROYÈRE

15^e getuige

Verbiest, Jozef-Lodewijk **, oud 34 jaar, katholieke schoolonderwijzer te Nevele, legt de eed af en verklaart:

Mijn school is uitsluitend voor jongens; zij is ingericht einde september van verleden jaar. Ik ben gediplomeerd in de normaalschool van Gent. In 1869 ben ik hier benoemd als hulponderwijzer ter gemeenteschool, en ben het gebleven tot verleden jaar.

Ik ben secretaris van het arbureel, alsook van de burgerlijke godshuizen.

Ik heb 150 tot 200 leerlingen: nu zijn er 190 omtrent. Er zijn twee klassen in mijn school.

Het schoolgeld der leerlingen is niet zeer juist bepaald, en dit verschilt van persoon tot persoon. Daar zijn er van 1 en 2 frank maar dat verandert nog al.

Ik denk dat weinig kinderen op straat lopen en geen school bijwonen.

Eens zegde men mij dat een kind, het kind Van Gansbeke [zie Sophia Roets **], dat gewoon was naar de gemeenteschool te gaan, op de koer was, maar ik heb niet gezien dat het zou aangebracht zijn geweest door een onderpastoor.

Ik begeer hier een feit van dwang bij te voegen. Een kind vroeg over enige tijd om zijn boeken, zeggende dat het naar de school niet meer mocht komen van wege de huismeesteres zijner ouders. 's Anderendaags was het met zijn broeder in de officiële school. Het zijn de kinderen van de genaamde Vangeraert [*sic*, foutief voor Langeraert **], Karel.

Over omtrent een jaar kwam het kind van Karel Claeys van **Vosselare** bij mij. Het bleef onmiddellijk te huis. De vader heeft mij sedert verklaard, dat zijn eigenares, weduwe Loveling, hem gedwongen had het weg te halen. Hij voegde er bij, dat hij zeer ontevreden is over de hulponderwijzer, die het kind zou geduwd hebben aan de arm.

De leerlingen, afhangende van de godshuizen der gemeente, gaan naar de katholieke school. Het inkomen van dit gesticht is wel 7000 frank. Het hospitaal wordt bediend door zusters.

De leerlingen afhangende van het arbureel, zijn langs beide kanten; doch vele van de meesten zijn bij mij. Verder heb ik te verklaren, dat ik op 30 schat de leerlingen der huisgezinnen door het bureel van weldadigheid ondersteund. Ik meen dat er in de gemeenteschool van 10 tot 15 van die aard zijn.

Wat aangaat de leerlingen der hospiciën, ik reken er 4, en er zijn gene in de gemeentescholen. Er zijn personen, die onderstand genieten, alhoewel ze op de naamlijst niet staan.

Na lezing, volhardt getuige en ondertekent.

L.J. VERBIEST

16^e getuige

Coghen, Emma **, oud 13 jaar, leerlinge in de gemeenteschool te Nevele.

Getuige legt de eed niet af ter oorzaak van haar jeugd.

Getuige kent geen ernstige feiten die bepaald de schoolkwestie aangaan.

17^e getuige

De Vogelaere, Virginie **, huisvrouw van Petrus Coghen, huishoudster [geen leeftijd vermeld], legt de eed af en verklaart:

De eerste dag dat mijn meisje naar de gemeenteschool ging, is de vrouw van de wachtmeester De Wasch [= Melanie Dumont **] bij ons gekomen en heeft gedreigd haar schoenen, die bij mij in de maak zijn, ons af te nemen, als het kind naar de slechte school voortging. Dit gebeurde alles in het Frans: ik verstond daar niets van, maar mijn meisje [nl. de vorige getuige] zegde het mij over in het Vlaams.

Na lezing, volhardt getuige en verklaart niet te kunnen ondertekenen.

18^e getuige

Snoeck, Clemence **, scholierster, oud 14 jaar, te Nevele.

Getuige legt de eed niet af ter oorzaak van haar jeugd.

Als wij naar de gemeenteschool gingen, heeft de vrouw van de wachtmeester achter ons geroepen dat wij geuzen zijn, en dat zij ons eens met de bezem zou afgerost hebben.

De wachtmeester heeft ons ook eens gezegd dat wij lelijke deugnieten zijn, en hij ons bij de nek zou genomen hebben.

Een andermaal heeft de wachtmeester zijn vuist uitgestoken, en “smeerpappen” geroepen achter ons. Ik heb dit alles aan mijn moeder verklaard als ik te huis ben gekomen.

Na lezing, volhardt getuige en ondertekent.

C. SNOECK

19^e getuige

Tuytschaever, Emerence **, 14 jaar, te Nevele, scholierster.

Getuige legt de eed niet af ter oorzaak van haar jeugd.

De vrouw van de wachtmeester heeft 'geuzen' geroepen achter ons, omdat wij naar de gemeenteschool gaan.

Een andermaal heeft de wachtmeester zelf achter ons geroepen en gezegd dat hij ons eens bij de nek zou genomen hebben.

De wachtmeester heeft ons eens de vuist getoond, een grote vloek gegeven, en geroepen dat wij 'smeerlappen' waren.

Na lezing, volhardt getuige en ondertekent.

E. TUYTSCHAEVER

20^e getuige

Schelphe, Jozef **, oud 50 jaar, te Nevele, orgelist, legt de eed af en verklaart:

Ik heb het woord gevraagd om te antwoorden op de beschuldigingen tegen het armbestuur.

Ik weet niet dat er door het armbestuur enige dwang is gebruikt ten gunste van de katholieke school.

De vrouw De Sloover heeft haar kinderen aan de katholieke school onttrokken, en ze in de gemeenteschool gesteld. Ik denk dat dit alleenlijk is, omdat wij haar grillen niet willen involgen: zij woont in een huis van het armbestuur, en heeft altijd iets nieuws te vragen.

De vrouw Van Houte [= moeder van Clemence Snoeck **], wier kinderen in de officiële school zijn, hebben wij nooit onderstand geweigerd; zij woont ook in een huis van het arbureel.

De weduwe Kneuvelds bewoont een huis van het arbureel, en zendt haar kinderen naar de gemeenteschool.

De weduwe Verplaetse wordt insgelijks ondersteund: wij zouden ze kunnen van de lijst schrappen (*sic*), maar doen het niet om ons niet partijdig te tonen.

Wat vrouw Coddens [= Ursula Cannoot **] betreft, de veldwachter is inderdaad bij haar gegaan, maar om haar te verwittigen, in haar belang, dat zij zich gerust had te houden en de rust niet had te storen, en ons niet mocht komen beledigen, zo niet dat wij een klacht zouden nederleggen.

Er zijn op de armenlijst rond de 60 huishoudens: ik kan niet zeggen hoeveel kinderen daaronder zijn.

Getuige teruggeroepen na de verklaring van de vrouw Coddens [zie verder getuige nr. 22], verklaart in zijn getuigenis te volharden.

Na lezing, volhardt getuige en ondertekent.

J. SCHELPE

21^e getuige

Bruggeman, Tryphon **, 59 jaar, te Nevele, gareelmaker en armmeester, legt de eed af en verklaart:

De vrouw Coddens staat op de armenlijst niet, omdat zij herberg houdt, en zo heeft zij niets ontvangen op de deling. De omstandigheid dat de kinderen naar de gemeenteschool gaan is voor niets in deze beslissing.

Na lezing, volhardt getuige en ondertekent.

T. BRUGGEMAN

22^e getuige

Cannoot, Ursula, huisvrouw Coddens, oud 47 jaar, te Nevele, huishoudster, legt de eed af en verklaart:

Mijn man is werkmán en woont op den Hul. Ik zend mijn kinderen naar de gemeenteschool. Ik was verleden jaar in grote nood, en ging een aalmoes vragen op een lijkdienst, een grote deling waar er brood is voor eenieder. Men stak het brood over mijn hoofd aan anderen toe, en schrikkelde mij telkens over. Het brood dat overschoot is dan bij M. Bruggeman ** gedaan, ook armmeester; daar werd een nieuwe deling gedaan, en ik ben nog eens overgeschrikkeld. Ik was nochtans in grote nood, en had geen eten in huis.

M. Schelpe [getuige nr. 20] deelde persoonlijk het brood niet uit, maar hij las de lijst af, en hij is de schuld dat ik niets heb ontvangen.

Ik houd geen herberg en betaal geen patent als zodanig. Ik schenk wel soms een weinig drank, maar verkoop geen ton bier op een jaar.

Het is onwaar dat ik M. Schelpe beledigd heb en dat ik zou gevloekt hebben, als de veldwachter achter mij is gekomen.

Na lezing, volhardt getuige en verklaart niet te kunnen ondertekenen.

23^e getuige

Roets, Sophia **, vrouw van L. Van Gansbeke, oud 47 jaar, huishoudster te Nevele, legt de eed af en verklaart:

De onderpastoor heeft mij de absolutie geweigerd, omdat ik mijn kinderen naar de gemeenteschool zond. Ik heb geantwoord dat M. Pattyn ** een goede meester is, en dat hij, onderpastoor, het maar moest weten als hij mij de absolutie niet gaf.

Mijn kind is inderdaad eens in de school van M. Verbiest ** geweest [zie getuigenissen 3, 14 en 15]. De katholieke onderwijzer heeft aan mijn kind marbelen gegeven, en gezegd dat ik ook eens mocht spreken als het nodig zou zijn. Ik weet overigens niet hoe het kind bij M. Verbiest gekomen was,

maar het heeft mij gezegd, dat de onderpastoor hem daar naartoe had gezonden toen hij hem op de weg ontmoette.

Na lezing, volhardt getuige en verklaart niet te kunnen ondertekenen.

De zitting wordt om zeven uur en drie kwart geheven.

De Bijzitters,

WASCHER

LIPPENS

De Voorzitter,

WILLEQUET

De toegevoegde Secretaris,

SIFFER

Voor gelijkvormig afschrift:

De algemene Secretaris,

MONTIGNY

BIJLAGE 1: Nevelse Willemsfondsleden (kort vóór, tijdens en na de Schoolstrijd).

Nevele

Emiel Blomme, griffier: WF-lid in 1876 en 1877.

[Louis] Buysse - [Pauline] Loveling, schepen: 1877 tot 1886; ook nog in 1891.

K[arel] Claeys, onderwijzer: 1880 en 1881.

Camiel Goethals, voerman: 1876.

Ernest Haus, vrederechter: 1882 tot 1886.

Mej. Virginie Loveling: 1877 tot 1881.

Bernard Pattyn, onderwijzer: 1880 tot 1886; ook nog in 1891.

Jozef Tessely: 1863 [woonde vanaf 1872 in Deinze].

Victor Schatteman, vrederechter: 1877 tot 1881.

Jul. Vander Vennet, molenaar: 1880 en 1881.

K[arel] Vander Vennet, koopman: 1876 en 1877.

C[ornelis Josephus] Van Roy, notaris: vanaf 1891.

Jan Frans Van der Cruyssen, postontvanger/schoolinspecteur: 1872; 1874; 1876-1877 en 1881 [hij woonde vanaf 1881 in Deinze].

Bachte-Maria Leerne

Edmond Bruyneel, onderwijzer: WF-lid in 1881.

Hansbeke

D. De Meyer, gemeenteontvanger: WF-lid in 1881-1884.

H. De Staercke, onderwijzer: 1881-1883.

Landegem

D. De Ronne, koopman: WF-lid in 1872; 1874; 1876 en 1877.

E. Van Ooteghem, onderwijzer: 1881-1884.

Meigem

F. Van Nevel, landbouwer: WF-lid in 1876 en 1877.

D[esiré] Wauters, onderwijzer: 1880 tot 1886.

Poesele

C. Merchier, onderwijzer: WF-lid in 1880 en 1881.

Sint-Martens-Leerne

Vital De Vos, onderwijzer: WF-lid in 1881.

't Kint-de Naeyer, senator: WF-lid in 1872 en 1874.

Vinkt

Ignatius Verbrugge, onderwijzer: WF-lid in 1880 en 1881.

Zeveren

Camiel De Decker, onderwijzer: WF-lid in 1880 tot 1883.

BIJLAGE 2. Schoolenquête Nevele 1880: Biografische en genealogische bijzonderheden betreffende de daarin vermelde Nevelse personen en hun familie.

Bron: Gemeentearchief Nevele, Bevolkingsregisters 1846, 1866 en 1880, Geboorteregisters 1840 en 1849 en Overlijdensregisters 1871-1880. Met bijzondere dank aan de heer André Stevens, Landegem, voor zijn waardevolle hulp bij het opzoeken van deze gegevens.

Blomme Emiel (vermeld door getuigen 3 en 6)

Emilius Felix Marie Blomme (Nevele, 1835-04.09.1877), zoon van dr. med.

Felix Blomme (°Nevele, 1804) en van Angelique Marie Penneman (°Gent, 1807); gehuwd met Oliva Melanie De Grave († vóór 1877). Hij was griffier van het vredegerecht van het kanton Nevele.

Bruggeman Tryphon (getuige 21)

Antriphon (*sic*) Bruggeman (°Nevele, 27.05.1821), zoon van schoenmaker Augustin Bruggeman (°Nevele, 1793) en van Nathalie De Jaeger (°Nevele - † vóór 1846), was gehuwd met Rosalie Braet (°Nevele, 18.05.1821). Ga-reelmaker van stiel. Hij woonde in 1880 'Merktplaats 14'.

***Cannoot Ursula* (getuige 22)**

Ursula Cannoot (°Nevele, 21.07.1831), dochter van de 'mestramer' Emmanuel Cannoot (°Nevele, 1802), was gehuwd met de aardewerker Bruno Coddens (°Landegem 1830). Het gezin woonde 'op den Hul' (Zeistraat 25) en telde zes kinderen (geboren tussen april 1860 en november 1881).

***Claeys Clementia* (= getuige 5)**

Clementia Claeys (°Nevele, 27.06.1847), dochter van de herbergier Leo Claeys (°Nevele, 1806) en van Ursula Verhenne (°Astene, 1817), naaister en later herbergierster; zij huwde pas in de late jaren '80 met de zeven jaar jongere landbouwer Bernard Voet (°Vosselare, 10.01.1855), van wie één kind (Germaine Voet, °1889). In 1880 woonde zij Langemunt 1, samen met haar twee ongehuwde jongere zusters, 'meesteressen in de zondagschool': Paulina Claeys (°Nevele, 11.02.1849), naaister, en Pelagie (°Nevele, 24.10.1856). Zij had een oudere zuster, Marie Therese Claeys (°Nevele 14.01.1845), die ook herbergierster was.

Claeys Karel Lodewijk

Luidens zijn geboorteakte (°Nevele 12.06.1860), Carolus Ludovicus genoemd, zoon van Leo Claeys en Ursula Verhenne; jongere broer van de voornoemde Clemencia; hulponderwijzer. Op 19-jarige leeftijd overleden op 23.04.1880; in het Nevelse bevolkingsregister van 1880 niet meer vermeld.

***Coghen Emma* (= getuige 16)**

Marie Emma Coghen (°Nevele, 02.07.1867), dochter van de schoenmaker-tapper Petrus Coghen (°Nevele, 27.04.1831) en van Virginie De Vogelaere (°Nevele, 16.05.1839). *Zie ook verder onder de naam van haar moeder.*

***De Groote Livinus* (= getuige 13)**

Livinus De Groote (°Wondelgem 28.06.1830), pastoor-deken van Nevele, woonde er Tieltstraat 21. Na de schoolstrijd werd hij, op 26 oktober 1885, benoemd tot pastoor-deken in Lokeren (zie: *De Souvereinen*, jg. XII, 4 en XIII, 1). In Nevele werd hij opgevolgd door Louis Antonius De Corte (°Lokeren 1837; voordien pastoor in Eine).

Delaroyère Eugeen (= getuige 14; ook vermeld door getuige 7)

Eugeen Constantin Delaroyère (°Aalst, 16.02.1854), baccalaureus in de theologie, werd priester gewijd in 1878 en was gedurende amper zeven maanden onderpastoor in Nevele (van 28.08.1879 tot 03.04.1880), waarna hij werd overgeplaatst naar Gent, parochie Sint-Martinus (Ekkergem). Zijn verdere loopbaan was één grote mislukking, want reeds op 30.01.1882 volgde zijn ontslag aldaar (reden?). Begin mei 1882 kreeg hij een tweede kans als leraar aan het Klein Seminarie in Sint-Niklaas, maar ook daar volgde zijn ontslag (reden?), op 03.11.1886. Hij overleed, amper 38 jaar oud, op 08.09.1892.

De Maertelaere Leonie (= getuige 4)

Leonida (*sic*) Joanna De Maertelaere (°Gent, 26.02.1844) was - blijkens haar geboorteakte - de dochter van de ongehuwde, 24-jarige naaister Angelica Jacoba Tavernier, wonende Korte Schipgracht in Gent. Toen haar moeder twee jaar later, op 11.02.1846, huwde met Josephus Henricus De Maertelaere, werd de dochter gewettigd, met naamsverandering. Leonida werd later onderwijzeres en huwde met de kantoorbediende Gustavus Carlier (°Gent, 08.08.1844), de zoon van een ongeletterde kleermaker. Blijkens het Nevelse bevolkingsregister 1880 woonde het echtpaar toen Langemunt 14, met een inwonend nichtje, Helena Juliana Theresia Carlier (Gent, 07.09.1872-31.07.1892), dochter van de Gentse fabriekswerker Joannes Jacobus Carlier.

De Vogelaere Virginie (= getuige 17)

Marie Virginie De Vogelaere (°Nevele, 16.05.1839), huishoudster, was gehuwd met de schoenmaker-tapper Petrus Coghen (Nevele, 27.04.1831-11.05.1918). In 1880 woonde het gezin Coghen in de Langemunt 22 (herberg 'In den Tamboer') en telde drie dochters (Elisa, °1864; Marie Emma, °1867; Marie Rosalie, °1875), van wie de oudste sedert 1875 als kleermaakster in Gent woonde (nog tot mei 1883).

Over de Nevelse familie Coghen: zie: D. D'Hooge, 'De familie Coghen 'Tamboer' uit Nevele', in *Het Land van Nevele*, jg. XXX (1999), afl. 4, pp. 227-231 en 233.

De Waele Louise (= getuige 10)

Louisa De Waele (°Aarsele, 27.03.1843), huishoudster, was gehuwd met de dagloner Francies Tuytschaever (°Nevele, 1832). Het gezin woonde in 1880 op de Oosche (Vaartkant Links 31) en telde toen negen kinderen, geboren

tussen 1862 en 1880, o.w. drie jongens; in februari 1885 werd nog een tiende kind, hun zevende dochter, geboren. De vier kinderen, die ze blijkens haar eigen getuigenverklaring naar de officiële school stuurde, waren: Marie Emerence (°1867), Marie Celine (°1870), Alfons (°1873) en Francisca Tuyschaever (°1875). *Zie verder ook nog onder Emerence Tuyschaever (= getuige 19).*

De Wasch Paul François (vermeld door getuigen 1, 4, 12, 13, 17 en 18)

Paul François De Wasch (°Brugge, 29.05.1843), wachtmeester der gendarmen, was gehuwd met een Waalse vrouw, Melanie Dumont (°Mons, 26.12.1843); zij hadden vier kinderen, geboren resp. in Vielsalm (1862), Arendonk (1864) en Assenede (1870 en 1877). Hij was rijkswachter in Nevele van december 1879 tot februari 1881, toen hij naar Oudenaarde werd overgeplaatst. Zie: Jan Luysaert, 'De Rijkswachbrigade van Nevele, 1880-2000', in *Het Land van Nevele* (Nevele, 2000, speciaal nr.), p. 56.

N.B. In het Nevels bevolkingsregister 1880 staat het hele gezin ingeschreven als **De Wash** (sic) en bij Melanie Dumont staat als geboorteplaats 'Petegem' (!), 26.12.1843. D. D'Hooge, in *Het Land van Nevele*, jg. XXX (1999), afl. 4, p.233, noot 17, vermeldt daarentegen (en waarschijnlijk is dat juist) dat ze geboren was in Bergen (Mons) op 26.12.1843.

Dumont Melania (= getuige 12)

Gehuwd met wachtmeester Paul François De Wasch (*zie onder diens naam*).

Haelterman Amelie (= getuige 11)

Amelie Haelterman (°Kruishoutem, 03.06.1836), in de Schoolenquête foutief als Haetermans vermeld, was gehuwd met Bruno Duchateau (°Bachte-Maria-Leerne, 11.07.1837), koopman in ellegoederen en tapper. Het gezin, wonende Kerrebroek 1, telde in 1880 drie kinderen (°1866, 1870 en 1873); na de schoolstrijd, in maart 1886, werd nog een vierde kind geboren.

Kneuvelds Leo (= getuige 9)

Leo[nardus] Kneuvelds (°Nevele, 03.05.1849), zoon van de winkelier Ambrosius Kneuvelds en van Rosalia Temmerman, gevestigd in de Blasiusdriesstraat 47. Leo woonde daar in 1880 met twee nog ongehuwde broers, Francies (°1841) en Frans (°1862), die beiden zoals hijzelf koopman in boter en eieren waren. Bij hen inwonend ook een neefje (?), Ambroos (°1863), die in 1880 notarisklerk was. Leo's zuster, Marie Julie Kneuvelds (°Nevele,

1845), was gehuwd met de gemeenteonderwijzer Bernard Pattyn (*zie aldaar*). Volgens het Nevelse bevolkingsregister 1880 was Leo Kneuvelds toen nog ongehuwd, maar in de verklaring afgelegd door zijn zwager Bernard Pattyn (= getuige 3) is sprake van 'de vrouw van Leo Kneuvelds, handelaar in vodden' (!?).

Langerært Karel (= vermeld door getuige 15)

Karel Louis Langerært (°Merendree 1821), landbouwer te Nevele (Vierboomstraat 32), gehuwd met Frederica Herbrandt (°Aalter 1830). Dit landbouwersgezin telde acht kinderen (o.w. twee meisjes), geboren tussen september 1853 en september 1869. In 1879-1880 waren enkel de twee jongste zoontjes nog schoolgaand, Francies (°1868) en Emiel (°1869).

Liefmans Gentiel (= vermeld door getuigen 3, 5, 9 en 11)

De Nevelse onderpastoor Gentiel Liefmans (°Oudenaarde 21.07.1841) woonde, met zijn oudere zuster Constance (°Oudenaarde 1834), in de Tieltstraat 6. Na afloop van de schoolstrijd werd hij, in oktober 1886, overgeplaatst naar de parochie Vloerzegem (dat met Smeerebbe één gemeente vormde, sinds 1976 bij Geraardsbergen gevoegd) en verliet Nevele begin december 1886.

Meganck Honoré (= getuige 2)

Honoré Meganck (°Nevele 02.12.1855) was de zoon van de Nevelse kleermaker Jan Meganck (°Nevele, 18.10.1818) en van Marie De Dourze (°Nevele, 29.04.1819). Het gezin woonde in 1880 in de Tieltstraat 28. Honoré Meganck was 24 jaar en nog ongehuwd, toen hij in 1879 benoemd werd tot postmeester in Nevele.

Mortier Constant (= getuige 7)

Constant Mortier (°Nevele, 06.09.1821), landbouwer, gehuwd met Marie De Paepe (°Vosselare, 1828). Ofschoon hij in zijn getuigenverklaring spreekt over zijn meisje in de zondagsschool en zijn zoon in de gemeenteschool (*zie ook bij getuige 3*), staan in het Nevelse bevolkingsregister 1880 bij dit gezin geen kinderen vermeld.

Pattyn Bernard (= getuige 3)

Bernard Pattyn (°Mariakerke, 19.04.1851) was in Nevele vanaf oktober 1870 hulponderwijzer in de gemeenteschool en werd daar in november 1879 tot hoofdonderwijzer benoemd. Hij huwde omstreeks diezelfde tijd

met de Nevelse 'boterkoopvrouw' Marie Julie Kneuvelds (*zie ook onder Leo Kneuvelds*), met wie hij drie kinderen kreeg, genaamd Hamileaz Gabriel (°11.06.1880), Gaspard (°26.05.1881) en Bérénice Mathilde Marie (°05.12.1882). In 1880 woonde het gezin in Nevele in de Tieltstraat 19. Op ditzelfde adres was ook Bernards inwonende jongere broer, Pierre Pattyn (°Mariakerke, 07.01.1860), ingeschreven, ook onderwijzer, die later, begin augustus 1884, naar Lovendegem vertrok. Bernard Pattyn stond model voor de Nevelse gemeenteonderwijzer, 'meester Clément Spelier', in Cyriel Buysse's novelle *Meester Gevers* (zie A.M. Musschoot, in de inleiding tot C. Buysse, *Verzameld Werk*, dl. 5 (1978), p. XV).

Roets Sophia (= getuige 23)

Sophia Roets (°Landegem, 27.09.1830) was gehuwd met de dagloner Charles Louis Van Gansbeke (°Nevele, 06.04.1833). Het gezin, wonende Vaart Links 36, telde drie kinderen: Pieter (°1867; koeier in 1880), Marie Louise (°1870) en Theophile (°1872); de laatstgenoemde twee gingen in 1879-1880 naar de Nevelse gemeenteschool.

Schelpe Jozef (= getuige 20)

Jozef Schelpe (°Nevele, 12.09.1829), orgelist, was in het Nevelse bevolkingsregister 1880 als gezinshoofd ingeschreven op het adres Tieltstraat 12. Hij was ongehuwd en woonde daar met zijn jongere broer August Schelpe (°Nevele, 28.07.1839), koster, en drie ongehuwde zusters, Eugénie (°1826), Rosalie (°1827) en Emelie (°1833).

Snoeck Clemence (= getuige 18)

Clemence Snoeck (°Nevele, 31.10.1865) was de dochter van Marie Snoeck (°Nevele, 07.09.1824), weduwe Van Houte. Moeder en dochter Snoeck woonden in 1880 Vaart Links 20.

N.B. Niet te verwarren met haar iets oudere, maar ook in hetzelfde jaar geboren naamgenote: Marie-**Clemence Snoeck** (°Nevele, 14.01.1865), dochter van de dagloner August Snoeck (°Nevele, 05.03.1829) en van Ursula Van Hulle (°Nevele, 21.05.1826); in het Nevelse bevolkingsregister 1880 staat deze 15-jarige Marie-Clemence Snoeck vermeld als kantwerkster.

T'Kindt Florent (= getuige 8)

Florent (eigenlijk: Florimond Felix Bernard) T'Kindt (°Nevele, 08.04.1855) was de zoon van de Nevelse timmerman Joannes T'Kindt (°Kruishoutem, ca. 1788), die blijkens het Nevelse bevolkingsregister van 1846 toen in de

Sint-Jansstraat 204 woonde, als weduwnaar met acht kinderen, van wie de oudste drie jongens ook timmerman waren. Vermoedelijk hertrouwde vader Joannes T'Kindt omstreeks 1860 met Bernardine Van der Vennet (°Stavele, 19.08.1832), van wie hij nog drie kinderen had: Louise (°1861), Victorine (°1867) en Florimond Louis Jozef (°1873); de laatstgenoemde was dus het 'zevenjarig zoontje', van wie sprake in de verklaring van getuige 8. Blijkens het Nevelse bevolkingsregister 1880 woonde Florent T'Kindt toen in de Langemunt 12 bij zijn stiefmoeder Bernardine Van der Vennet, weduwe T'Kindt, kruidenierster, met haar drie hogervermelde, nog minderjarige kinderen (die Florents halfzusters en halfbroer waren). In het bevolkingsregister 1880 wordt Florent 'bouwkundige' genoemd, terwijl de Schoonenquête hem als 'ingenieur' vermeldt.

Tuytschaever Emerence (= getuige 19)

Emerence Tuytschaever (°Nevele, 07.06.1867) was het vierde kind en de derde dochter van de dagloner Francies Tuytschaever (°Nevele 1832) en van Louisa De Waele (°Aarsele, 1843), huishoudster (= *getuige 10*; zie verder *aldaar*).

Van der Cruyssen Jan-Frans (= getuige 1)

Jan-Frans Van der Cruyssen (°Nevele 15.02.1840), zoon van Jan-Francies Van der Cruyssen (°Nevele, ca. 1807), herbergier, en van Julia Van Wassenhove (°Aarsele, ca. 1804), huishoudster. Zijn geboortehuis in Nevele stond in de Langemunt 217 (cfr. Bevolkingsregister 1846). Het gezin telde toen zeven kinderen - vijf jongens en twee meisjes -, geboren tussen 1836 en 1845. In die rij was Jan-Frans het vierde kind en de derde zoon. Het gezin was echter al vóór 1880 uit Nevele verdwenen.

Van Doorne Charlotte (= getuige 6)

Charlotte Van Doorne (°Nevele, 05.06.1846), huishoudster, was gehuwd met de dagloner Conrardus Oswaldus De Vos (°Nevele, 18.04.1844). In 1880 woonde dit gezin op de Oosche (Vaart Links 21) en telde toen drie kinderen: Adolf (°1871), Marie Elodie (°1873) en Marie Zulma (°1877); daarna werden nog twee andere kinderen geboren, René (°1881) en Marie Clara De Vos (°1882).

Verbiest Jozef-Lodewijk (= getuige 15)

Jozef-Lodewijk (eigenlijk: Ludovicus Josephus) Verbiest (°Nevele, 15.03.1847), was gehuwd met Clemence Bettens (°Deurle, 05.06.1852). Dit onderwijzersgezin telde vijf kinderen, van wie de oudste twee geboren werden vóór het uitbreken van de schoolstrijd, nl. Judith Maria Laura (°1873) en Gilbert Theofiel (°1875), en de jongste drie tijdens en na de schoolstrijd: Raphaël (°1881), Eudorus Ludovicus (°1887) en Marguerite Charlotte Verbiest (°1889).

Paul Huys
Drongen

VERSLAGEN

Herinneringswandeling 1914-1918 langs het Schipdonkkanaal in Landegem op dinsdag 4 november en zondag 9 november 2008

Al lang leefde de idee bij onze heemkundige kring om de herdenking van de wapenstilstand op 11 november voor de schoolgaande jeugd levendig en actueel te maken. De negentigste verjaardag van het einde van de Grote Oorlog was hiervoor een geschikte gelegenheid.

De herinnering aan die vreselijke oorlog is doorgaans uit het collectieve geheugen verdwenen. Hier en daar doen anekdoten en familiegeschiedenissen nog vaag de ronde en bij sommige inwoners wordt nog een prentkaart bewaard met de puinen in een van onze dorpen.

De uitgave van het artikel “Nevelse gemeenten onder vuur en Duitse bezetting. Kleine mensen in de Grote Oorlog 1914-’18” heeft zeer veel nieuwe gegevens aan het licht gebracht zowel over de militaire gebeurtenissen in onze dorpen als over de vier jaar durende Duitse bezetting.

Voor de Slag bij Overbroek in oktober 1914 en de Slag bij het Schipdonkkanaal in oktober-november 1918 waren voor de auteurs een openbaring. En dat wilden we aan de kinderen meegeven in de hoop dat de nieuwe jonge generatie de draad met het verleden weer kan opnemen.

*Mieke De Graeve gidste de leerlingen van de Nevelse Gemeenteschool door het Landegems frontgebied van de Eerste Wereldoorlog.
(Foto Catherine De Grootte, Landegem)*

Op dinsdag 4 november 2008 wandelden 200 Nevelse kinderen van het 5de en 6de leerjaar van de Nevelse scholen door het frontgebied 1914-1918 te Landegem onder de leiding van vier gidsen: Mieke De Graeve, Jan Luysaert, André Bollaert en André Stevens. Vooraf werden in een powerpoint-voorstelling de vernielingen tijdens WO I in de zes Nevelse gemeenten aanschouwelijk gemaakt.

Bij het opstellen van de teksten voor de vier gidsen mochten we rekenen op de hulp van een Nevelse onderwijzer: hij heeft onze basistekst aangepast aan het taalbegrip van elf- en twaalfjarigen. Na de wandeling kregen alle deelnemers een gratis brochure waarin beknopt de gebeurtenissen worden verhaald.

De reacties van de scholen waren enthousiast positief. Hierna volgt een greep uit de brieven die we achteraf mochten ontvangen:

“De naklanken die ik kreeg van de kinderen en de leerkrachten waren onverdeeld positief. Onderwijs buiten de schoolmuren werpt zijn vruchten af, is verrijkend en vooral boeiend. In het basisonderwijs is naast aandacht voor het product, ook aandacht voor het proces. Wat op een aangename wijze gebracht wordt, beklijft langer.”

“In naam van onze leerkrachten en leerlingen wil ik u en uw medewerkers danken voor het initiatief. De kinderen waren enthousiast over het ‘gehoorde’ en hadden een boeiende middag. Indien historische gebeurtenissen kunnen worden geduid, blijft dit toch een boeiende en beklijvende gebeurtenis.”

“Langs deze weg onze oprechte dank voor de boeiende wandeling. Het was gewoonweg schitterend. Ik had de indruk dat de leerlingen ook heel erg geïnteresseerd waren. Ik denk dat dit voor herhaling vatbaar is. Het zou interessant zijn dit om de twee jaar (telkens 5e en 6e leerjaar) te herhalen. Zo bereik je steeds nieuwe leerlingen. De kinderen weten eigenlijk weinig of niets over deze gebeurtenissen. De wandeling maakt het voor hen ook een stuk boeiender. Proficiat met het initiatief.”

“Van harte dank voor de mooie wandeling en het boeiend gidsen. Ik ben er zeker van dat de kinderen er heel wat van opgestoken hebben. Hopelijk zijn ze nog nieuwsgierig naar meer.”

Op zondag 9 november 2008 werd dezelfde wandeling georganiseerd voor

geïnteresseerde volwassenen. Onder een grijs-gauwe hemel - een weer zoals in oktober 1918 - stapten een kleine zestig mannen en vrouwen, onder leiding van Jan Luysaert langs het Schipdonkkanaal in Landegem. Uiteraard was de tekst van de gids iets 'geleerder' dan bij de kinderen. Onderweg besprak hij o.m. het aanvalsplan van hulponderluitenant Valère De Boodt op het terrein zelf en bracht hij het groot aantal gesneuvelde soldaten in herinnering. Langs het Schipdonkkanaal stierven op zijn minst 167 soldaten op minder dan veertien dagen tijd. Jan Luysaert sprak de wens uit dat in de nabije toekomst door de gemeente Nevele een monument zou worden opgericht langs het Schipdonkkanaal als herinnering aan die moordende gebeurtenissen in onze gemeente.

J.L.

Tentoonstelling: 1 november 2008 tot 15 maart 2009, elke dag van 10 u tot 17 u. *Poeselse Doodsprentjes: 1905-2005* in de Sint-Laurentiuskerk in Poesele.

God gaf het ons. God nam het ons: Zijn heilige naam zij geprezen! Zo staat het op de voorzijde van het doodsprentje van de 12-jarige Erna Foncke die op 12 juni 1950 te Poesele overleed. M.a.w.: voor de gelovige is het leven een geschenk van God en het eeuwig leven is het uiteindelijke doel. Deze tentoonstelling was een overzicht van 100 jaar Poeselse doodsprentjes. De bezoeker kreeg zo een beeld van de evolutie van de afbeeldingen op de doodsprentjes de voorbije honderd jaar. Het eerste dubbel gevouwen prentje dateerde in Poesele van 1911, het eerste prentje met foto van 1921. Het gebeurde eertijds regelmatig dat tijdens de uitvaartmis bij de offergang aan de familie een prentje werd aangeboden met daarop een foto van de overledene terwijl de andere aanwezige gelovigen een gewoon prentje ontvingen. Deze tentoonstelling was het vervolg van de tentoonstelling, "De hemel is het Vaderland", over een halve eeuw Poeselse doodsprentjes uitgegeven tussen 1855 en 1905. Ze werd samengesteld door André Bollaert. De organisatie gebeurde i.s.m. de Poeselse Kerkraad.

A.B.

Vertelling: *Van Franschmans en Walenmannen* door Dirk MUSSCHOOT op vrijdag 23 januari 2009 om 20 u in het Gemeentelijk ontmoetingscentrum, Guldensporenplein te Lotenhulle

Journalist Dirk Musschoot wist zonder moeite de 65 aanwezigen twee uur te boeien met zijn geschiedenis van Vlaamse seizoenarbeiders in Frankrijk, een geschiedenis die we misschien wel al een beetje vergeten waren. Musschoot schreef hierover een prachtig boek, *Van Franschmans en Walenmannen*, uitgegeven bij Lannoo Tielt. Deze activiteit ging door i.s.m. DF Lotenhulle-Poeke en de Landelijke Gilde Lotenhulle-Poeke.

A.B.

40ste jaarvergadering: *Poesele en Poeselaars in het leven en werk van Cyriel Buysse: een 'gepeinz' ...*, lezing met diashow door André Bollaert op zondag 22 maart om 15 uur in het POC "de Kantine", Paepestraat 7 in Poesele. Trees Coppieters leest voor uit het werk van Buysse. Uitreiking van de Nevelse huwier aan Robert Bockaert (Hansbeke) en Marcel Van Landegem (Vosselare). (115 aanwezigen)

*Trees Coppieters leest voor uit het kortverhaal Lafon van Cyriel Buysse.
(Foto Koen Depauw)*

Land van Nevele voorzitter André Bollaert begroette de talrijke aanwezigen als volgt:

Van harte welkom op onze 40ste jaarvergadering, tevens de eerste echte Buysse-activiteit van het Buysse-jaar 2009. Vorige week vrijdag, op een 13de dan nog, is het Feestjaar 150 jaar Cyriel Buysse in de Klaproos in Landegem officieel ingezet. Het werd een prachtige avond waarvan we vooral de schitterende opvoering van het toneelgezelschap Phoenix en een subliem optreden van Lucien Cleppe niet gauw zullen vergeten.

De gemeente Nevele zegt arm te zijn maar wil toch van het Cyriel Buysse-jaar de start maken van de toeristische en culturele ontplooiing van Nevele als boeiend landschap met een waardevol cultureel erfgoed. Vermits hierover op de officiële opening niet verder werd ingegaan zou dit de indruk kunnen wekken dat hieraan in het verleden nog niets werd gedaan. Niets is echter minder waar.

In 1959, juist vijftig jaar geleden, werd de toenmalige Tieltstraat op initiatief van de heemkundige Antoine Janssens omgetoverd tot Cyriel Buyssestraat en toen diezelfde Antoine Janssens in 1971 zijn Rietgaverstedemuseum uitbreidde met een letterkundige afdeling rond Cyriel Buysse was zelfs toenmalig minister van Nederlandse Cultuur Van Mechelen op de afspraak. Het museum Rietgaverstede beschikt trouwens ook over een unieke collectie manuscripten van Buysse.

Het Land van Nevele dat in 1970 werd opgericht wijdde in 1972 twee literaire monografieën aan Cyriel Buysse en de gezusters Loveling. In de literaire monografie van Buysse werd trouwens voor het eerst de volledige tekst gepubliceerd van zijn gemeenteraadsverslagen uit 1885 die ondertussen misschien reeds duizendmaal werden opgevoerd als “De raadsheeren van Nevele”. Het werd voor onze kring het begin van een boeiende literaire verhouding met de schrijver, zijn familie en de figuren en plaatsen uit zijn boeken die er toe leidde dat tot op heden in onze tijdschriften meer dan 500 bladzijden hierover werden gepubliceerd. Onze 40ste jaargang begint trouwens met een biografie van Alice Buysse, de zuster van Cyriel. Wie het nummer nog wil aanschaffen kan dit hier doen aan de prijs van 8 euro, of beter nog wie wil abonnee worden op het Land van Nevele kan dit doen voor slechts 20 euro, goed voor minstens 400 bladzijden boeiende streekgeschiedenis.

Maar er is meer. Sinds 2006 beschikt onze vereniging over een rondreizende tentoonstelling "Mijnheer Cyriel", die volgens een ruwe schatting, tot op heden door 15.000 geïnteresseerden werd bezocht waarvan vermoedelijk zo'n 3000 Nevelaars. Dus het bezoekerspotentieel van Nevele is zeker nog niet uitgeput. Tijdens de voorbije maand februari stond "Mijnheer Cyriel" vier weken opgesteld in één van de grootste bibliotheken van het land namelijk de Gentse stadsbibliotheek aan het Zuid. Nog dit jaar gaat ze zeker deze zomer voor twee maanden naar Eeklo en in de maand december enkele weken naar Vilvoorde.

Het is dus onjuist steeds maar de nadruk te willen leggen op wat we niet hebben of nog niet zouden hebben zonder erbij te vertellen wat we wel hebben. Welke gemeente in Vlaanderen heeft een Cyriel Buysse, een Rosalie en Virginie Loveling, een Aldemar Vandercruyssen, een Monika van Paemel en een Erwin Mortier?? Als dat geen culturele rijkdom is. Om dan nog te zwijgen van het rijke verenigingsleven dat Nevele telt.

Het was trouwens vrijdag laatstleden 175 jaar geleden dat Rosalie Loveling werd geboren. In onze eerstkomende activiteit, de literaire Buyssewandeling op 19 april zal hieraan wat meer aandacht worden besteed en onze erevoorzitter Jan Luysaert heeft een bijdrage klaar over de jong overleden Nevelse nachtegaal die zal verschijnen in ons tweede tijdschrift in juni.

Voor de verdere Buysse-activiteiten verwijzen we u graag door naar het programma en de reuzenaffiches waarop je kan merken dat Het Land van Nevele overall nogal sterk aanwezig is. Lang voor er sprake was van een Werkgroep Cyriel Buysse hadden we trouwens ons programma van 2009 rond Cyriel Buysse reeds klaar.

Daar dit teveel tijd in beslag zou nemen gaan we het jaarverslag 2008 van onze vereniging niet voorlezen. Het ligt ter inzage voor de belangstellenden.

Heeft u ondertussen de nougat al geproefd? Ik vermeld hierbij graag dat tijdens dit Buysse-jaar de Nevelse firma Nougat Vital niet minder dan 10.000 nougatblokjes uitdeelt waarop onze website staat vermeld waar de geïnteresseerden het volledige Buysse-programma van dit jaar kunnen terugvinden.

CYRIEL BUYASSE
150 JAAR

NEVELE 2009

Nougat van bij ons.
www.vital.be

€ 2.95

info & programma:
www.landvannevele.com

Nougat Vital lanceerde naar aanleiding van het Nevelse Cyriel Buysse-jaar een Buysse-nougat met daarop de afbeelding van de auteur en de vermelding van de website van Het Land van Nevele. Deze propaganda-actie kwam tot stand dank zij de tussenkomst van ons lid de heer Roland Verkest. Meer info: www.vital.be

Nu wordt het de hoogste tijd voor onze lezing. Na de lezing houden we een korte onderbreking waarbij we u gratis enkele Buysse-specialiteiten aanbieden en lekkere taarten gebakken door onze bestuursleden, hun echtgenotes en dochters waarna we overgaan tot het uitreiken van de Nevelse huwier.

In de studies over het werk van Cyriel Buysse die tot op heden zijn verschenen, vinden we geen directe sporen van een link van het werk van Buysse naar Poesele. Enkele jaren geleden werd André Bollaert door Buyssebiograaf Joris van Parys getipt dat Buysse tijdens zijn laatste levensjaren een kort verhaal schreef over de Poeselse honderdjarige Vermeirsch en het feest dat ter gelegenheid van de viering van de honderdjarige werd ingericht. Voor André Bollaert werd dit de aanzet om zich eens te verdiepen in

de relatie van Buysse met Poesele. Deze lezing is het resultaat van zijn opzoekingen. Mede dank zij de inbreng van voordrachtskunstenares Trees Coppieters werd het een aangename namiddag voor de talrijk opgekomen geïnteresseerden.

Na de lezing werd overgegaan tot de uitreiking van de Nevelse huwier. Erevoorzitter Jan Luyssaert nam als eerste het woord en richtte zicht tot de eerste gehuldigde Robert Bockaert uit Hansbeke.

A.B.

Bij speciale gelegenheden zoals deze algemene ledenvergadering heeft het bestuur van de heemkundige kring Het Land van Nevele de gewoonte om verdienstelijke heemkundigen uit onze streek te huldigen. En dit gebeurt door hen op de nemen in de 'Orde van de Nevelse Huwier'.

Vooraleer we hulde brengen aan de eerste kandidaat, wil ik toch kort vertellen wat een huwier is.

Het oudste document waarin sprake is van peren van huwier dateert van 1455. In dat jaar kocht een Gentenaar van een Landegemenaar een hoeveelheid fruit waaronder *5 manden peeren van ywiers*.

De naam Huwier is een vervlaamsing van de Waalse naam Aywières. Het was oorspronkelijk de naam van een vrouwenklooster in Couture-Saint-Germain (Nijvel). Onze Nevelse huwier is een perenvariëteit die is gekweekt in Aywières of gewoon door kooplui uit die plaats werd meegebracht naar onze streek. Hoe die perensoort smaakte, hoe ze eruit zag, of ze nog bestaat weten we niet.

En nu naar de eerste nieuwe prins in de Orde van de Nevelse Huwier.

Robert Bockaert, veel beter gekend als Beirken, is een echte heemkundige. Met èchte heemkundige bedoel ik iemand met een groot hart voor het verleden, iemand die het verleden koestert, die het verleden verzamelt en te gelijk iemand die met beide benen stevig in het heden staat geplant.

*Robert Bockaert aan het werk als vrijwilliger aan de kapel
in de Westhoek te Landegem.
(Foto Julien Scherpereel, Merendree)*

We kennen Beirken als een van de drijvende krachten achter de jaarlijkse tentoonstelling van Oud-Hansbeke. Tijdens de vorige Open Monumentendagen stond hij klaar om te helpen, om bij te springen en in te springen. Zijn verzameling oude postkaarten heeft hij met veel geduld samengezocht, niet om ze achter slot en grendel voor iedereen weg te sluiten, nee, wie op hem een beroep doet wordt geholpen.

Toen de bibliotheek van heemkundige kring van Merendree naar Hansbeke moest verhuizen, organiseerde hij met zijn praktisch verstand een echte verhuisdienst.

En dat Beirken met zijn twee voeten op de grond staat, bewijst hij nog maar eens sedert hij als technisch medewerker van de gemeente Nevele op pensioen is. Zijn handvaardigheid stelt hij belangloos ten dienste om het kapellenerfgoed van onze gemeente voor de toekomst te vrijwaren en te restaureren. Dat is nu eens heemkunde van de bovenste plank: nu het verleden beschermen en bewaren voor de komende generaties. Om al

deze redenen wordt Robert Bockaert opgenomen als prins in de Orde van de Nevelse Huwier.

J.L.

De tweede persoon die we vandaag huldigen is Marcel Van Landegem uit Vosselare.

Marcel is bij de meeste van ons vooral gekend als landschapschilder. Tijdens de laatste veertig jaar van vorige eeuw kon je hem regelmatig ontmoeten rustig genietend van een mooi plekje natuur, achter zijn schildersezeltje, het penseel in de hand bezig met een of ander mooi plekje in Vlaanderen op doek te vereeuwigen.

Marcel werd geboren in Merendree op 6 mei 1927. Sinds zijn huwelijk in 1951 met Aline De Baets woont hij in de Damstraat in Vosselare. Zijn aangeboren aanleg voor tekenen en schilderen die hij van kindsaf aan verder heeft ontwikkeld en zijn grote liefde voor de natuur maakten van hem een gerespecteerd en gewaardeerd landschapsschilder. Hij volgde nooit een academische opleiding.

Hij hield van rust, eenvoud en schoonheid en exposeerde het liefst in kleine gezellige dorpszaaltjes te lande. Het landschap van de Vlaamse Ardennen, waar hij lid was van het Zottegems Atelier voor Vakantie en Ontspanning, liet hem niet los maar ook zijn eigen streek en het Leielandschap inspireerden en beroerden hem. Ontelbaar zijn de woningen in Vlaanderen waar een werk van Marcel Van Landegem de living of de beste plaats siert.

Het begon allemaal in 1943 toen hij in de leer ging bij huisschilder-behanger Aimé Van Wassenhove in Drongen, een oud Merendreenaar. Met de ervaring die hij had opgedaan begon hij drie jaar later in de brouwerij Meiresonne als letter- en reclameschilder. Daar leerde hij Marcel Vermeersch kennen die hem de finesses van het reclameschilderen bijbracht.

*Landschapschilder
Marcel Van Landegem
(Verzameling
Marcel Van Landegem)*

*De blonde Celta-pils bierdrinkster
(Verzameling
Marcel Van Landegem)*

De Kelt met de gevleugelde helm en de blonde Celta-pils bierdrinkster van Meiresonne waren zo bekend dat ze uit ons geheugen niet weg te filteren zijn. Bij de overname van Meiresonne door Artois verhuisde hij naar de nieuwe zetel van de brouwerij waar hij voortaan werkleider werd in de afdeling publiciteit en reclame.

Marcel schilderde ook reclame op firmawagens, zoals op die van de firma Diaz in Nevele, toneeldecors, wanden van feestzalen en herbergen zoals die van de Kleine Riva in Landegem, enz.

*Muurschildering in de Kleine Riva
in Landegem.
(Foto E. Cosaert, verzameling
Marcel Van Landegem)*

Zelf leerde ik Marcel Van Landegem beter kennen ter gelegenheid van de tentoonstelling *Het Land van Nevele met VERVE* naar aanleiding van het vijftienvig jarig bestaan van onze kring toen zowat 1/3 van de tekeningen en schilderijen van onze streek van hem afkomstig bleken te zijn. Sindsdien is er steeds een goeie band geweest tussen onze vereniging en Marcel. Toen het noodlot toesloeg en het Marcel niet meer mogelijk was zijn geliefkoosde hobby te beoefenen werd deze band nog nauwer. Bij elke oproep tot medewerking die we deden konden we steevast rekenen op zijn gewaardeerde hulp en medewerking.

Wat me vooral opviel bij mijn gesprekken met Marcel was zijn dankbaarheid tegenover al degenen die hem destijds geholpen hebben zich als kunstenaar te ontwikkelen en zich gelukkig te voelen. Beste Marcel, nu is het onze beurt om onze dankbaarheid en waardering te uiten voor wat u voor onze kring en onze streek hebt betekend daarom heeft het bestuur van Het Land van Nevele beslist om u vanaf vandaag op te nemen als prins in de orde van de Nevelse huwier.

A.B.

BIJLAGE : ACTIVITEITENVERSLAG 2008

13 maart: Auditorium bij de bibliotheek te Landegem - Voordracht door de heer Paul Van de Woestyne, **Uitgevers, redacteurs en correspondenten in de streekpers in de 19de en 20ste eeuw**

13 maart: Auditorium bij de bibliotheek te Landegem - Huldiging René Van de Walle en officiële opening van de tentoonstelling: **Landegem gezien door de lens van René**.

14 maart tot 6 april: Galerie de Wandelgangen - **Landegem gezien door de lens van René**. Een fototentoonstelling over 30 jaar persfotografie met foto's van **René Van de Walle**.

11 tot 18 mei 2008: (Sinksenkermis in Nevele) in de vroegere cichoreifabriek Buysse-Loveling - tentoonstelling met foto's, documenten, herinneringen - **Nevelse gemeenten onder vuur en Duitse bezetting. Kleine mensen in De Grootte Oorlog (1914-1918)**

1 juni tot 15 september: Tentoonstelling in de St.-Laurentiuskerk van Poesele - **Religieuze publicaties uit de 19de eeuw** - Uit verzameling Alex Van Maldegem + korte beschrijving door André Bollaert bij ieder boek.

13 juli: 24ste uitdeling van bedevaartvaatjes van de heilige Donatus tijdens de hoogmis in de St.-Laurentiuskerk te Poesele.

1 november tot 31 december: Tentoonstelling **oude Poeselse doodsprentjes 1905-2005** - *God gaf het ons. God nam het ons: Zijn heilige naam zij geprezen!*

4 november: **LANDEGEM ONDER VUUR** - tussen 13 u en 16 u wandelden 195 scholieren en hun begeleiders van het 5de en 6de jaar van de Nevelse scholen door het frontgebied van oktober 1918 te Landegem onder de leiding van vier gidsen: Mieke De Graeve, Jan Luysaert, André Bollaert en André Stevens. Er was ook een powerpointvoorstelling over de vernielingen tijdens WO I in de zes Nevelse gemeenten die werd samengesteld door Jan Luysaert en Patrick Tuytschaever en na de wandeling kregen de deelnemers een fraai geïllustreerde herinneringbrochure aangeboden die was samengesteld door Jan Luysaert.

5 november: tussen 10u30 en 12 uur: Rondleiding in de tentoonstelling **LANDEGEM ONDER VUUR EN DUITSE BEZETTING** voor een groep gehandicapten door Jan Luysaert + powerpoint voorstelling. 7 aanwezigen + hun begeleiders.

5 tot 15 november in Galerie de Wandelgangen (Bibliotheek), Stationsstraat 20 te Landegem, tijdens de openinguren van de bibliotheek, tentoonstelling: **LANDEGEM ONDER VUUR EN DUITSE BEZETTING**, met de medewerking van de Nevelse striptekenaar Gilbert Declercq, auteur van de historische strip "**De wereld in brand geschoten**".

Zondag 9 november: Landegem om 14u30 - **LANDEGEM ONDER VUUR** - Wandeling door het frontgebied van oktober 1918 o.l.v. Jan Luysaert. 62 deelnemers.

Het Land van Nevele verleende zijn medewerking aan:

18 maart: **Landegem spookt!!!** Auditorium aan de bibliotheek in de Stationsstraat te Landegem. Een organisatie van het Davidsfonds i.s.m. de heemkundige kring Het Land van Nevele en de Bibliotheek van Nevele. 35 aanwezigen.

13 april: Erfgoeddag - **Wordt verwacht** - in en rond de gemeentezaal van Vosselare. Het **Tapijt van Nevele** naar analogie van het Tapijt van Bayeux

in Normandië werd opgehangen in de gemeentenzaal van Vosselare. Verleden, heden en toekomst uitgebeeld door de Nevelse schoolkinderen in samenwerking met lokale kunstenaars, de culturele verenigingen en vele vrijwilligers. Verder nog tentoonstelling van Romeinse vondsten en archeologische opgravingen voor jonge speurneuzen. +/- 700 bezoekers.

18 mei: medewerking aan de openingshappening van de fietszoektocht van VVV-Leiestreek "In het land van Cyriel Buysse" met een infostand en onze tentoonstelling "Mijnheer Cyriel".

4 juli tot 2 augustus: **Deinze van vele markten thuis**: Tentoonstelling n.a.v. de 50ste Jaarmarkt te Deinze in de kelder van de bibliotheek met o.a. foto's uit het rijke fotoarchief van René Van de Walle die hij aan Het Land van Nevele schonk.

14 september: Medewerking aan de best geslaagde Open Monumentendag van de laatste 10 jaar in Nevele door o.a. het verzamelen van documentatie, het constant leiden van gidsbeurten met vier bestuursleden van 10 tot 18 uur en het samenstellen van de brochure. +/- 1000 deelnemers

20 september: Medewerking aan de tweedehands boekenmarkt te Bachte.

20, 21 en 22 september: medewerking aan de inhuldiging van het Aimé Meiresonne-monument en de organisatie van de Meiresonnetentoonstelling in Landegem. Medewerking aan het samenstellen van de brochure. 700 bezoekers

We werkten, zij het zeer bescheiden, mee aan het project *Kapellekesbaan* van Sacralia en de gemeente Nevele. We namen deel aan alle vergaderingen van de collega-groep erfgoedverenigingen ingericht door Comeet. We beantwoordden talloze vragen over gebeurtenissen, toponiemen, oude gebruiken, Cyriel Buysse enz. in de vroegere dorpen van ons werkgebied. We verzorgden gidsbeurten bij privé-initiatieven georganiseerd door onze leden. We bezorgden cultuurhistorische informatie aan de cultuurambtenaar van Nevele en aan diverse socio-culturele verenigingen en werkten mee aan het tot stand komen van de brochure 'In het land van Cyriel Buysse' uitgegeven naar aanleiding van de fietszoektocht ingericht door VVV-Leiestreek van 18 mei tot 19 september. Op vraag van de gemeente Nevele

gaven we advies voor nieuwe straatnamen in Nevele Veldeken, Nevele Kerrebroek en Vosselare en werkten we mee aan de voorbereiding van het Cyriel Buyssejaar. Via onze voorzitter verschenen op regelmatige tijdstippen artikels in de *Gazette van Detroit* over erfgoedactiviteiten in ons werkgebied.

Het tijdschrift Het Land van Nevele werd in een nieuw kleedje gestoken en verscheen 5 maal, samen goed voor 573 blz. lokale geschiedenis. Eind 2008 telden we 441 abonnees op ons tijdschrift d.w.z. 3 meer dan in het recordjaar 2007.

Onze bibliotheek te Hansbeke was 10 zondagvoormiddagen open en werd buiten de openingsuren nog door een 30-tal bezoekers bezocht. Twee studenten werden begeleid bij het opzoeken van materiaal voor hun scriptie.

Onze reizende tentoonstelling **Mijnheer Cyriel** lokte opnieuw vele honderden bezoekers het voorbije jaar. Ze was o.a. te zien in :

Deinze, in de bibliotheek van 8 april tot 30 april (+/- 400 bezoekers)

Deinze, in de Brielpoort op 18 mei. (100 bezoekers)

Gent, de School van toen, tijdens de Gentse Feesten en daarna tot eind september 2008 (vele honderden)

Deinze, jubilerende toneelvereniging Vooruit van 4 tot 18 oktober 2008 (1200 personen woonden de voorstellingen bij)

We ontleenden gratis 210 foto's uit het archief van René Van de Walle aan diverse organisaties.

We leverden enkele foto's uit ons archief aan *Vie et Culture, chroniques d'histoire locale 1982-2008*, het geschiedkundig tijdschrift van het Franse dorp Guénage.

Onze website telde zijn 50.000 bezoeker op 18 september en Radio Oost-Vlaanderen, de lokale pers en de regionale zender AVS waren nooit veraf bij de organisatie van onze activiteiten en deze waaraan we onze medewerking hebben verleend. Van harte dank hiervoor.

A.B.